

117

117

హిలొ-పద్యం శ్రీనాథకవచ-బాహ్యం

శ్రీ గస్తు.

—III—

హి తో ప దే శ ము.

కౌగ్రంథము.

112

నీతిమార్గపరిజ్ఞానమునకుమిక్కిలిసాధకంబై

కథాచమత్కృతిగలిగియుండుటవలన

ననేకజనులకుపయోగించునట్లు

స । తిరువేంకటాచార్యులవారిచే

చెన్నపురితండయాళ్వేటయందు ప్రతిష్ఠింపబడియుండు

సకలవ్యతీనిలయముద్రాక్షరశాలయందు

ముద్రింపబడి

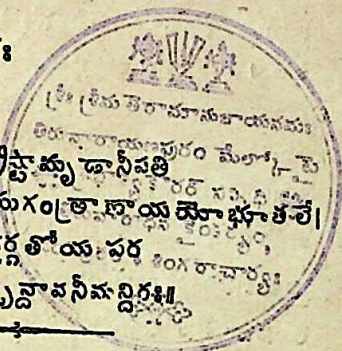
ప్రచురింపబడియె.

౧౮౮౪ సం ॥ జూన్ నెల.

శ్రీరస్తు.

హితోపదేశః

శ్లో॥ యన్నాభీసరసీయ హేళాచరజనిస్సృష్టా మృదానీవతి
 ర్యత్పదామృశిరాస్సతాం ప్రతియుగంత్రాన్తాయోధూతలే
 ఆవిర్భావమువైతియశ్చజగతామస్తగ్గతాయ పర
 స్సోస్తాకతక్షతుపార్థసారథివిభుర్బుద్ధావనీమద్విరః॥

సిద్ధిసాధ్యసతామస్తుప్రసాదాత్తస్యధూర్జటేః । జాహ్నువీధేనతే
 ఖేవయన్ముద్ధిషశశినఃకలా ॥ శుతోహితోపదేశోయం పాటవంసం
 స్మృతోక్తిమ్ । వాచాంసర్వత్రవైచిత్ర్యంనీతివిద్యాందదాతిచ ॥ అ
 జరామరవత్ప్రజ్ఞో విద్యావర్ధంచచింతయేత్ । గృహీతత్తవకేశేషు
 మృత్యునాథమకమాచరేత్ ॥ సర్వద్రవ్యేషువిదైవద్రవ్యమాహు
 రనుత్తమం । ఆహార్యత్వాదనర్లుత్యాదక్షయత్వాచ్చ సర్వదా ॥
 సంగమయతి విదైవవనీచగాపినరంసరిత్ । సముద్రమివదుర్ధర్లంస్ప
 వంభాగ్యచలేవరం ॥ విద్యాదదాతివినయం వినయాద్యాతిసాత్రి
 తాం ॥ పాత్రత్వాద్ధనమాప్నోతిధనాద్ధర్మంతతస్సుఖం ॥ విద్యాశ
 శ్రుంచకాశ్రుంచద్వేవిద్యేద్రుతివత్తయే । ఆద్యాహాస్యాయ వృద్ధత్వే
 ద్వితీయాదియతేనదా ॥ షడ్జితేచగుణాఃస్సర్వేమూర్ఖదోషాశ్చకేవ
 లం । తస్మాన్ముగ్ధసహసేషుపాజ్ఞానీకాచిన్యతే । యన్నవేభాజ
 నేలగ్నఃస్సంసారోనాన్యథాభవేత్ । కథాచ్చలేనబాలానాం నీతి
 స్తరిమాకథ్యతే ॥ మిత్రలాభఃసుహృద్భేదోవిగ్రహఃస్సద్ధిరేవచపఞ్చ
 తన్త్రాత్తథాన్యస్తాద్గ్రీహాదాకృష్యలిఖ్యతే॥
 అస్తిభాగీరథీతరేపాటలీ పుత్రీనామధేయంగరం - తత్రసర్వస్వామిగు
 ణోపేతః సుదర్శనోనామసంపతిరాసీత్ - సభూషతిరేకదాకేనాపిపత్న
 మానంశ్లోకద్వయంశుశాస॥

హితోపదేశే మిత్రలాభో నామ.

అనేక సంశయోచ్ఛేదవరోక్షార్థస్యదర్శకం । సర్వస్యలోచనంశా
 స్త్రుంయస్యనా స్త్యన్తవివసః ॥ యోవసంధనసంపత్తిఃప్రభుత్వమువివే
 కితా । ఏకైకమవ్యసర్థాయకిముయత్రచతుష్టయం ।
 ఇత్యాకన్యాత్మనః పుత్రాణామనధిగతశాస్త్రాణాం నిత్యమున్మార్గగామి
 నాంశాస్త్రాననుష్ఠానేనోద్విగ్నమునాః సరాజానిస్తయామాసః ॥
 కోర్థఃపుత్రేణజాతేనయోనవిద్వాన్నధార్మికః । కాణేనచతుషాకిం
 వాచతుషీదైవకేవలం ॥ అజాతమృతమూర్ఖాణాం వరమాద్యోనచా
 న్నిమఃసకృద్భుఃభిక్షరావాద్యావంతిమస్తుపదేపదే ॥ కించ ॥ సజాతో
 యేనజాతేన యాతివంశస్సమున్నతిం । పరివర్తనంసారేమృతఃకో
 వానజాయతే ॥ ఆస్యచ్ఛ ॥ గుణిగణగణనారమ్భేనపతతకతినీనసంభ్ర
 మంయస్య । తేనామ్బయదినుతినీవదవద్ధ్యాకీద్యశీభవతి ॥ అపిచ ॥ దా
 నేతపసిశార్యేచయస్యనప్రథితంమనః । విద్యాయామర్థలాభేచమా
 తురుచ్ఛారవివసః ॥ అసరంచ ॥ ఎరమేకోగుణీపుతోనచమూర్ఖశ్చ
 తైరపి ఏకశ్చస్త్రస్త్రమోహాన్నినచతారాగజైరపి ॥ పుణ్యతీర్థైకృతం
 యేనతపః శ్వాప్యతిమమరం । తస్యపుతోభవేద్యశ్యస్సమృద్ధోధా
 ర్మికఃసుధీః ॥ తథాచోక్తం ॥ ఆర్థాగమోనిత్యమరోగతాచప్రియాచ
 భార్యాప్రియవాదితాచ । వశ్యశ్చపుతోర్ధ్వకరీచ విద్యావడ్డీవలోకే
 షుసుఖానిరాజా ॥ కోధవ్యోబహుభిఃపుత్రైః కుశలాపూరణాథకైః ।
 వరమేకఃకులాలమ్బియత్రవిశ్రాంతియతేపితా । యుణకర్తాపితాశతు
 ర్భూతాచవ్యభిచారిణీ । భార్యారూపపతీశత్రుఃపుత్రశత్రురవణ్ణీతః ॥
 అనభ్యాసేవిషంవిద్యాత్వజ్జైభోజనంవిషం । విషంసభాదరిద్రస్యస్య
 ద్ధన్యతరుణీవిషం ॥ యస్యకస్య వసీనామోపిగుణవాక్పూజ్యతేన
 రఃధనుర్వంశవిశుద్ధోపినిన్దణఃకింకరిమ్యతి ॥ హోహోపుత్రకనాధీతమగ
 తైతాసురాత్రుషుతేనత్వంవిదుషాంసుధ్యేపజేగౌరివసీరసి ॥
 ఇదానీమేతేమమపుత్రాగుణవస్త్రక్రియస్తాం ।
 ఆహారనిద్రాభయమైథునంచ సామాన్యమేతత్పశుభిర్నరాణాం । ధ
 ర్మోహితేషామధికోవిశేషోధర్మైఃసహనాఃపశుభిస్సహనాః ॥ యతః ॥

ప్రథమశతకధానంగ్రహః.

3

భర్తార్థకామమోక్షాణాంయస్యైకోపనవిద్యతే । అజాగృహస్తనస్య
 వతస్యజన్మనిర్ధకం ॥ యచ్ఛ్రవ్యతే ॥ ఆయుఃకర్మచవిత్తంచవిద్యాని
 ధనమేవచ । ఐక్షాంతాస్యపిన్మజ్జ్యైగర్భస్థస్యైవదేహినః ॥ కించ ॥ అ
 వశ్యంభావినోభావాభవన్తిమహతామపి । నగ్నత్వంనీలకణ్ణస్యమహా
 హిశయనంచారేః ॥ అపిచ ॥ యదభావినతద్భావిభావితేన్నతదన్యథా ।
 ఇతిచింతావిమఘ్నాయమగదఃకింసపీయతే ।
 ఏతత్కార్యాత్మమాణాంకేహంచదాలస్యవచనం ॥
 నదైవమపిసంచీన్త్యత్యజేదుద్యోగమాత్మనః । అనుద్యోగేనతైలానితి
 లేభ్యానాప్నుమర్శతి ॥ అస్యచ్ఛ ॥ ఉద్యోగినంపురుషసింహముపైతిల
 క్ష్మీర్దైవేనదేయమితికాపురుషావదన్తి । దైవంనిహత్యకురుపారుషమా
 త్మశక్త్యాయత్నేకృతేయదినసిద్ధ్యతికోత్రదోషః ॥ యథాహ్యేకేనచ
 క్రేణనరభస్యగతిర్భవేత్ । ఏవంపురుషకారేణనిదైవంసంసద్భవతి ॥
 తథాచ ॥ పూర్వజత్వకృతంకర్మతద్దేవమితికథ్యతే । తస్మాత్పురుషకా
 రేణయత్నంకుర్యాదతన్త్రితః ॥ యథామృత్పిణ్డతఃకర్తాకురుతేయద్యది
 చ్ఛతి । ఏవమాత్మకృతంకర్మమానవఃపరితివద్యతే ॥ అవరంచ ॥ కాక
 తాలీయవత్ప్రాప్తందృష్ట్యాపినిధిషగ్రహః । నస్వయందైవమాదత్తే
 పురుషార్థమపేక్షతే ॥ ఉచ్యమేనహిసిద్ధ్యన్తికార్యాణిసమనోరథైః ।
 నహినుప్తస్యసింహస్యప్రవిశన్తిముఖాన్ముగాః ॥ మాతాపితృకృతా
 భ్యాసోనుతామేతిబాలకః । నగర్భమృతిమాత్రేణపుత్రోభవతివడ్డ
 తః ॥ తథాచ ॥ మాతాశత్రుపితావైరీయనబాలానపాతితః । నశోభ
 తేనభామధ్యేహంసమధ్యేబకోయథా ॥ రూపయావనసంసన్నావిశాల
 కులసంభవాః । విద్యాహీనానశోభన్తైర్గర్భాభవకింశుకాః ॥ అవరంచ
 చ ॥ పుస్తకేషుచనాధీతోనాధీతోగురుసన్నిధౌ । నశోభతేనభామధ్యే
 జారగర్భాభవస్త్రీయః ॥ మూర్ఖోపిశోభతేతావత్సభాయాంవస్త్ర
 వేష్టితః । తావచ్ఛోభతేమూర్ఖోయావత్కించన్నభావతే ॥
 ఏతద్విన్తయిత్వాసరాజాపణ్డితసభాంకారితవాక్ । రాజోవాచ । భా
 భాఃపణ్డితాఃశూర్యాంతాంమమవచనం ॥ కిమప్రికశ్చిదేవంభూతోవిద్యాన్

౬

హితోపదేశేమిత్రలాభోనామ.

సంపాప్తఃపథికస్సమృతోయథా॥

కపోతాడోమఃకథమేతత్ | సోబ్రవీత్ | అహమేకదాదక్షిణారణ్యేచరన్నపశ్యంవికోవృద్ధవ్యాఘ్రస్సాస్పృతః కుశహస్తస్యగస్తీరేఖాగ్రతే | భోభోః పాన్థాఇదంమవర్ణకజరణంగృహ్యతాం | తతోలోభాకృష్టైనకేనచిత్ పాన్థేసాలోచితం భాగ్యేనైతత్ సంభవతికింతస్వస్తి నాన్త్యసద్దేహేవ్రవృత్తిర్నవిధేయా॥

యతః॥ అస్త్రోదక్షలాభేపినగతిర్దాయతేశుభా | యత్రాస్త్రేవిదనంసర్వోమృతంతపమృత్యవే॥

కింతుసర్వప్రాధాన్యేనేవ్రవృత్తిస్సద్దేహేవ॥

తథాచోక్తం ॥ నసంశయమనారూహ్యైరొభద్రాణివశ్యతి | సంశయంపునరారుహ్యయదిజీవతివశ్యతి॥

తస్మిన్మహాయామితావత్ ప్రకాశంబూతేకుత్రతవకంకణం | వ్యాఘ్రాహస్తంప్రసార్యదర్శయతి | పాన్థోవదతేకథంకూరార్తకేత్వయివిశ్వాసః-వ్యాఘ్రోడవాచ | శృణు | రేపాన్థపాగేవయావనదశాయామతిమర్వ్యతోస్త్రానేకగోమానుషాణాంపథాన్యేపుత్రామృతాదారాశ్చవంశహీనశ్చహంతతఃకేనాసామాదిప్తః | దానధర్మాదికంచరతుభవాన్ | తదుపదేశాద్దిదానీమహంస్సానశీలోదాతావృద్ధో గభితసఖదస్తఃకథంనవిశ్వాసభూమిః.

యతః॥ ఇత్యాద్యయనదానానితపస్సత్యంధృతిఃకుమా | ఆలోభఇతి మార్గోయంథమశ్చాప్తేవిధస్త్సృతః॥ యతః॥ తత్రేవూర్వశ్చతుర్వర్గోదమ్భార్థమపిసేవ్యతే | ఉత్తరస్తుచతుర్వర్గోమహాత్మనేవతిష్ఠతి॥ మమచైతావాన్ లోభఃరసూయేన స్వహస్తస్థమపిమవర్ణకజరణం యస్మైకస్త్రేచిద్దాతుమిచ్ఛామితథాపివ్యాఘ్రామానుషంఖాదకీతిలోకప్రవాదోదుర్మిచారః॥

యతః॥ గతానుగతికోలోకఃకుట్టినిమవదేశిని॥ వ్రమాణయతి నోధమేయథాగోష్ఠువపిద్విజం॥
సుయాపిధమశాస్త్రాణ్యధీతాశృణు॥

మరుస్థలేయథావృష్టిః తుధా రైభోజనంతథా । దరిద్రదీయతేదానం
సఫలంపాణ్డునస్తన ॥ పాణ్డాయథాత్మవోన్యేషాంభూతానామపితే
తథా । ఆత్మైవమ్యేనభూతేషుదయాంకుర్వన్తిసాధవః ॥ అవరంచ ॥
ప్రత్యాఖ్యానేచదానేచసుఖమఃఖాప్రియఃప్రియే । ఆత్మైవమ్యేనపు
రుషఃప్రమాణమధిగచ్ఛతి ॥ అన్యచ్ఛ ॥ మాతృవత్పరదారేషుపరత్ర
వ్యేషులోప్తవత్ । ఆత్మవత్సర్వభూతేషుయఃసశ్యతీసపండితః ॥

త్వంచాతిదుర్గతస్తేనతత్తుభ్యందాతుంసయిత్తోహం.

తథాచోక్తం ॥ దరిద్రాన్భరకాస్తేయమాప్రయచ్ఛేత్సరేధనం । వ్యా
ధితస్యోషధంపశ్యంసీరుజస్తుకిమాషడైః ॥ అన్యచ్ఛ ॥ దాతవ్యమితియ
ద్దానందీయతేనుపకారిణే । జేశేకాలేవపాతేచతద్దానంసాత్వికం
స్మృతం ॥

తదత్రసరసిస్నాత్వామవర్ణకజరణంగృహణ తతోయావదసౌతద్వచః
ప్రతీతోలోభాత్ సరసిస్నాతుంప్రవిశతి - తావన్మహాపజ్జేనిమగ్నఃప
లాయితమక్షమః - పజ్జేపతితఃదృష్ట్వావ్యాఘ్రౌవదత్ - అహహమ
హాపజ్జేపతితోఽసి ॥ అతస్త్వాముద్ధావయామీత్యుక్త్వాశనైశ్శనైరుపగ
మ్యతేనవ్యాఘ్రేణధృతస్సచాన్తోచిన్తయత్ ॥

నధమేశాస్త్రంపతతీతకారణంనచాపివేదాధ్యయనందురాత్మనః । స్వ
భావవీవాత్రతథాతిరిచ్యతేయథాప్రకృత్యావధురంగవాంఛయః ॥

కించ ॥ అవశేద్వియచిత్రానాంచాస్తీస్సానమివక్రియా । దుర్భగాభ
రణపామ్రోజ్జానంభారఃక్రియాంవినా

తన్త్రయాభద్రంనకృతంయదత్రకూరాన్త్యకేవిశ్వాసఃకృతః ॥

తథాచోక్తం ॥ సదీనాంశస్త్రపాణీనాంసఖనాంశ్చక్షిణాంతథా । వి
శ్వాసోనైవశతవ్యఃస్త్రీషురాజకులేషుచ ॥ అవరంచ ॥ సర్వస్యహి
పరీక్ష్యతైస్సభావానేతరేగుణాః । అతీత్యహిగుణానర్వాకస్వభా
వోమూర్ధ్నివతతే ॥ అన్యచ్ఛ ॥ సహిగగనవిహారికల్పవధ్వంసకారిద
శశతకరధారిజ్యోతిషాం మధ్యచారి । పథుఃపివిధియోగాగ్నిస్యతే
రానుశాసౌలిఖతమపిలలాటేపౌష్ణితుంకీస్సమర్థః ॥

౪

హితోపదేశేమిత్రలాభో నామ.

ఇతిచింతయన్నేవాఽసౌవ్యాఘ్నేణవ్యాపాదితఃఖాదితశ్చ । అతోఽహం
బ్రహ్మకర్మణస్యతులోభేనేత్యాది । అతః సర్వధాఽవిచారితంకర్మనక
తవ్యమితి ।

యతః ॥ సుజీర్ణమన్నం సువిచక్షణస్సుతస్సుశాసితాస్త్రీస్సవతిస్సుసే
వితః । సుచింత్యచోక్తంసువిచార్యయత్కృతం సుచీర్ణకాలేపినయా
తివిక్రియాం ।

ఏతద్వచనంశ్రుత్వాకశ్చిత్కపోతఃసదర్పమాహ- ఆఃకిమేవముచ్యతే ॥
వృద్ధస్యవచనంగాఽహ్యమాపతాకలెహ్యుపస్థితే । సర్వత్రైవంవిచా
రేణభోజనేవ్యవ్రవతానం ॥ యతః ॥ శబ్దాభిన్నసర్వమాత్రాస్తమ
న్నంపానంచభూతలే । ప్రవృత్తికుత్రకతావ్యాజీవితన్యంకథంనువా ॥
తథాచోక్తం ॥ ఈషీఽఘ్నేత్యనంతుష్టఃక్రోధనోఽత్యశజీతః । పర
భాగ్యోపజీవీచషడేతేమఃఖభాగినః ॥

ఏతచ్ఛ్రుత్వాసర్వేకపోతాస్తతోఽపివిష్టాః ॥

యతః ॥ సుమహాన్యపిశాస్త్రాణిధారయన్త్రైవహుశ్రుతాః । ఛేత్తారస్సం
శయానాంచక్లిశ్యంతైలోభమోహితాః ॥ అన్యచ్చ ॥ లోభాతోఽగ్రిహః
ప్రభవతిలోభాతాకమః ప్రజాయతే ॥ లాభాన్మోహశ్చనాశశ్చలా
భఃపాపస్యకారణం ॥ అన్యచ్చ ॥ అసంభవంహేమమృగస్య జన్మత
థాపిరామోలులుభేమృగాయ । ప్రియస్సమావన్నవిపత్తికాలేధి
యోపివుంసాన్తులినాభవన్తి ॥

అనంతరంసర్వేజాలబద్ధబభూవుః - తతోయస్య వచనాత్తతావలమ్బి
తాస్తంసర్వేతిరసుకర్వంతి ॥

యతః ॥ నగణస్యాగ్రతోగచ్ఛేత్సంధేకార్యేసమంఫలం । యదికార్య
విపత్తిస్సాన్యముఖరస్తత్రహస్యతే । తథాచోక్తం ॥ ఆపదాంకథితఃప
థ్యాఇద్రియాణామసంయమః । తజ్జయస్సంపదామ్నాగోయేనేన్ద్రంతే
సగమ్యతాం ॥

తస్యతిరస్కారంశ్రుత్వాచిగ్రగ్రీవఉవాచ- నాయమస్యదోషః ॥

తతః ॥ ఆపదామాభతన్తీనాంహితోఽప్యాయాతిహేతుతాం । మాతృ

౨

ప్రథమస్కంధాసంగ్రహః

౯

జ్ఞాపివత్సస్యస్తమ్భిభవతిబద్ధనే | అన్యచ్ఛః సబద్ధుర్యోవివన్నానామా
 వదుద్ధరణక్షమః | నతుభీతపరితాగ్రవస్తూపాలగ్భవజ్జితః | వివతాగ్రే
 విస్తయవీవకాపుగువలక్షణం - తదత్రధైర్యమవలప్య్యపగ్రితకారశ్చిన్త్య
 తాం || యతః || వివదిధైర్యమథాభ్యుదయేక్షమానదసివాక్పటుతాయు
 ధివిక్రమః | యశసిచాభిరుచిర్వ్యసనంశ్చుతా ప్రకృతిసిద్ధమిదం హిమ
 హోత్తనాం | సంపదియస్యనహర్షోవివదివిషాదోరణేవధీరత్వం | తంభువన
 త్రయతిలకంజనయతిజననీసుతంవిరళం | అన్యచ్ఛ | వడ్డోపాఃపురుషేణేహ
 హోతవ్యాభూతిమిచ్ఛతా | నిదాగ్రేందాగ్రభయంకోభలస్యందీర్ఘసూ
 త్రతా | ఇదానీమప్యేవంక్రియతాం - సర్వైరేకచిత్తీభూయజాలమా
 దాయోజ్ఞీయతాం || యతః || అల్పానామపివస్తూనాంసంహతిఃకార్యసా
 ధికా | తృత్యైస్థణత్వమాపన్నైర్భృద్ధ్యనైమత్తదంతినః | సంహతిఃశ్రేయసి
 పుంసాంస్వకులైరల్పకైరపి | తుషేణాపిపరిత్యక్తానప్రరోహంతితణ్డులాః ||
 ఇతివిచిన్త్యవక్షిణః సర్వేజాలమాదాయోత్పతితాః - అనన్తరంసవ్యాధ
 స్సుమారాజ్జాలావహారకాంస్తానవలోక్య పశ్చాద్ధావన్నచిన్తయత్ | ...
 సంహతాస్తహరస్త్రీమేమమజాలంవిహక్లమాః | యదాతుసవతివ్యన్తివశేమే
 వ్యన్తిమేతదా | తతస్తేషుచతుర్విషయాతికాన్తేషువక్షిషుసవ్యాధోసవృ
 త్తఃఅథలుభకన్నివృత్తందృష్ట్యాకపోతాడోమః | కిమిదానీంకర్తుముచితం-చి
 త్రగ్రీవడివాచ || మాతామిత్రంపితాచేతిస్వభావాత్త్రితయంహితం |
 కార్యకారణతశ్చన్యేభవన్తిహితబుద్ధయః | తదస్మాకంమిత్రంహిరణ్య
 కోనామమూషికరాజోగంజకీతీరేచిత్రవనేవసతి - దస్తబలేనసోఽస్మా
 కంపాశాంశ్చేత్యుతి - ఇత్యాలోచ్యసర్వేహిరణ్యకవివరసమీపంగతాః -
 హిరణ్యకశ్చ సర్వదాఽపాయశఙ్కాయాశతద్వారంవివరంకృత్వానివస
 తి | అనాగతభయందృష్ట్వానీతిశాస్త్రవిశారదః | అవసన్నూషికస్తత్రవృ
 ధ్ధఃశతముఖంబింబం || తతోహిరణ్యకఃకపోతావపాతభయాచ్ఛ కితస్తూ
 స్థింస్థితః-చిత్రగ్రీవడివాచ - సఖేహిరణ్యకకథమస్మాన్నసంభాషసే-త
 తోహిరణ్యకస్తుతద్వచనం ప్రత్యభిజ్ఞాయసనంభ్రమం బహిర్నిస్సృత్యా
 బ్రవీత్ - ఆఃపుణ్యవాసస్త్రి-ప్రియసుహృన్యేచిత్రగ్రీవస్సమాయాతః ||

౧౦

హితోపదేశేమిత్రలాభోనామ.

యస్యమిత్రేణ సంభాషాయస్యమిత్రేణసంస్థితిః । యస్యమిత్రేణసంలా
 పస్తతోనాస్తీహపుణ్యవాః ॥ పాశబద్ధాంత్యైతాదృష్ట్యానవిస్తయః
 క్షణంస్థితోవాచసఖాకిమేతత్ - చిత్రగ్రీవఉవాచ- సఖే2స్మాకంపా
 త్తనజన్మకర్మణఃఫలమేతత్ ॥ యస్మాచ్ఛయేనచయథాచయదాచయచ్ఛ
 యావచ్ఛయత్రచశుభాశుభమాత్మకర్మ । తస్మాచ్ఛతేనచతథాచతదాచ
 తచ్ఛతావచ్ఛతత్రచవిధాత్మవశాదుపైతి ॥ రోగశోకపరీతావబన్ధనవ్యస
 నానిచ । ఆత్మావరాధవృత్తాణాంఫలాన్యేతానిదేహినాం ॥ ఏతచ్ఛ్రీ
 త్వాహిరణ్యకశ్చిత్రగ్రీవస్యబన్ధనంఛేత్తుం సత్వరముపసర్పతి - చిత్రగ్రీవ
 ఉవాచ- మిత్రమైవం కింత్వస్తదాశ్రితానామేషాంతావత్పాశాంశ్చిన్ధి
 తతోమమపాశాన్పశ్యాచ్ఛేత్స్యసి ॥ హిరణ్యకో2ప్యాహ- అహమల్ప
 శక్తిః-దస్తాశ్చమేకామలాః-తదేతేషాంపాశాంశ్చేత్తుంకథంసమర్థః- త
 ద్భావస్యేదస్తానత్కుట్ట్యన్తి - తావత్తవపాశాంశ్చివద్మి-అనంతరమప్యేతే
 షాంబన్ధనంయావచ్ఛక్యంఛేత్స్యామి - చిత్రగ్రీవఉవాచ- అష్టైవం-త
 థా2పియథాశక్తి బన్ధనమేతేషాంఖణ్డయ - హిరణ్యకేనోక్తమాత్మపరి
 త్యాగేనయదాశ్రితానాంపరితక్షణంతన్నీతివేదశాంసమ్మతంఃయతః ॥
 అపదర్థస్థనంరక్షేద్దారాకారక్షేధనైరపి । ఆత్మానంసతతంరక్షేద్దారైర
 పిధనైరపి ॥ అన్యచ్ఛ ॥ ధర్మార్థకామమోక్షాణాంపాశాన్సంస్థితిహేత
 వః । తాన్నిష్ఠుతాకిన్నహతంరక్షతాకిన్నరక్షితం ॥ చిత్రగ్రీవఉవాచ॥
 సఖేనీస్తావదీదృశ్యేవ- కింత్వహమస్తదాశ్రితానాందుఃఖంసోఘంసర్వ
 భానసమర్థః- తేనేదంబ్రవీమి ॥ యతః॥ ధనానిజీవితంచైవపరార్థంపా
 జ్ఞుడిశ్యజేత్ । సన్నిమిత్రేవరంత్యాగోవినాశేనయతేనతి ॥ అయమపర
 శ్చసాధారణోహేతుః ॥ జాతిద్రవ్యబలానాంచసామ్యమేషాంమయాన
 హమత్పూర్ణుత్పఫలంబ్రాహ్మికదాకింతద్భవిష్యతి ॥ కించ ॥ మాంసమూ
 త్రపురీషాస్థినిర్మితేచకలేబరే । వినశ్యతేవిహాయాస్థాంయశఃపాలయమి
 త్రమే॥అన్యచ్ఛ ॥ వినావర్తనమప్యేతేనత్యజన్తిమమాన్తికం । తస్మైపా
 నవ్యయేనాపిజీవయేతాన్మమాశ్రితాః ॥ అపరంచపశ్యయిషిగత్యహనిత్యే
 ననిర్మలంబలవాహినా । యశఃకాయేనలభ్యేతతత్త్వలభ్యంభవేన్నకిం॥

ప్రథమ స్కంధాసంక్రమాః

౧౧

యతః॥ శరీరవ్యగుణా సాంపదూరమత్యంతమంతరం । శరీరంతటవిభక్తంసే
 కల్పాన్తస్థాయినోగుణాః ॥ ఇత్యాకర్ణ్యహిరణ్యకఃప్రహృష్టమనాఃపులకి
 తస్సన్నబ్రవీత్ - సాధుమిత్రసాధు - అనేసాశ్రితవాత్సల్యేనత్రైలోక్య
 స్వాపివభుత్వంత్యయియుజ్యతే - ఏవముక్త్యాతేనసర్వేషాంబద్ధనానిచ్చి
 న్నాని-తతోహిరణ్యకస్సర్వాకసాదరంసంపూజ్యాహ - సఖచిత్రగ్రివ
 సర్వథాఽత్రజాలబద్ధనవిధౌ సతిదోషమాశజాత్యత్త్యవజ్ఞానకతావ్యా
 యతః॥ యోఽధికాద్యోజనశతాత్పశ్యతీహమిషంఖగః॥ నవపాప్తకాల
 స్తుపాశబద్ధంసంపశ్యతి॥ అపిచ ॥ శశిదివాకరయోర్గ్రహపీడనంగజభుజక్రమ
 యోరపిబద్ధసం । మతిమతాంచవిలోక్యదరిద్రతాంవిధిరహూబలవాని
 తిమేమతిః॥ అన్యచ్చ॥ వ్యోమైకాన్తవిహారిణోఽపివిహాగఃసంపాప్ను
 వన్త్యావదంవద్భవేనిపుడైరగాధసలిలాన్తస్యాఃసముద్రాదపి । కుర్మీ
 తంకిమహస్తికింసుచరితంకఃస్థానలాభెనుః కాలోహివ్యసనపసారితక
 రోగృష్ణాతి దూరాదపి ॥ ఇతిప్రబోధ్యాతిత్యంకృత్వాఽలిక్యచనంప్రే
 షితశ్చిత్రగ్రీవోఽపి సవరివారోయభేష్టదేశాన్యయా ॥ యానికానిచమి
 త్రాణికర్తవ్యానిశతానిచ । వశ్యమూషకమిత్రేణికపోతాముక్తబద్ధనాః॥
 హిరణ్యకోఽపిస్వవివరంప్రవిష్టః - అథలఘుపతనకనామాకాకస్సర్వవృ
 త్తాన్తదర్శిసాశ్చర్యమిదమాహ - అహూహిరణ్యకశ్లోఘ్యాఽసి - అతో
 ఽహమపిత్యయాసహమైత్రీమిచ్ఛామి - అతోమాంమైత్ర్యేణానుక్రహీ
 తుమర్హసి-ఏతచ్ఛ్రీత్వాహిరణ్యకోఽపివివరాభ్యంతరాదాహ - కస్త్యం
 సబూతే-లఘుపతనకనామావాయసోఽహం - హిరణ్యకోవిహస్పాహ -
 కాత్వయాసహమైత్రీ ॥ యతః ॥ యద్యేనయుజ్యతేలోకేబుధస్తతైవ
 యోజయేత్ । అహమన్నంభవాభోక్తాకథంప్రీతిగ్భవిష్యతి॥ అవరంచ॥
 భక్త్యభక్తకయోః ప్రీతిర్విపత్తైరేవకారణం । సృగాలాత్పశబద్ధోఽసౌ
 మృగఃకాకేనరక్షితః॥ వాయసోఽబ్రవీత్ - కథమేతత్ - హిరణ్యకఃకథ
 యతి॥ అస్తేమగధదేశేచమృకవతీనామారణ్యానీ - తస్యాంచరాన్తహ
 తాన్నేహేనమృగకాకానివనతః - నచమృగః స్వేచ్ఛయాభ్యామ్యక్
 దృష్టపుష్టాఃకేనచిత్సృగాలేనావలోకితః - తందృష్ట్వాసృగాలాఽచింత

౧౬

హితోపదేశేమిత్రలాభోనామః

యత్ - ఆకథమేతన్నాం సంసులలితంభక్షయామి భవతువిశ్వాసంతావ
 దుత్పాదయామి-ఇత్యాలోచ్యోపస్మత్యాబ్రవీత్ - మిత్రకుశలంతే - మృ
 గేణోక్తం-కస్త్యం-సమూతే-తమద్రబుద్ధినామాజమ్బుకోహం- అతా
 రణ్యేజన్మహీనోమృతవన్మవసామి- ఇదాసీంత్యాంమిత్రమాపాద్యమనస్స
 బుద్ధుర్జీవలోకంప్రవిష్టోఽస్మి - అథునాతవానువరేణమయాసర్వథాభవి
 త్వమితిమృగేణోక్తం- ఏవమస్తు - తతఃపశ్యాద్దస్తంగతేనవితరిభగవతి
 మరీచిమాలినితామృగస్య వాసభూమింగతా - తత్రచంపకవృక్షశాఖా
 యాంసుబుద్ధినామాకాకోమృగస్యచిరమిత్రంనివసతి - తాదృష్ట్వాకాకో
 ఽవదత్, సఖేకోయంద్వితీయః - మృగోబూతే-జమ్బుకోఽయమస్తృతస్స
 ఖ్యమిచ్ఛన్నాగతః - కాకోబూతే - మిత్రాకేసాదాగతేనసహచిశ్వా
 సోనయుక్తః-తన్నభద్రమాచరితం॥ తథాచోక్తం॥ అజ్ఞాతకులశీలగ్యవా
 సోదేయోనకస్యచిత్ । మార్జారస్యహిదోషేణహతోగృహోజరద్గవః॥
 తావాహతుః-కథమేతత్ - కాకఃకథయతి । అస్తిభాగీరథీతీరేగృధ్రహ
 టనామ్నివర్వతేమహాస్పర్శ-టివృక్షః- తస్యకోటరేజైవమర్విపాకాద్గలి
 తసఖనయనోజరద్గవనామాగృధ్రఃప్రతివసతి - అథకృపయాతజ్జీవనాయ
 తద్వృక్షవాసినఃపక్షిణస్సాస్త్వహారాతి-చిత్త-చిద్దదతి- తేనాఽసౌజీ
 వతి - అథకదాచిద్ద్వికర్ణనామామార్జారఃపక్షిశాఖకాకభక్షితుంతత్రా
 గతః- తతేప్రమాయాస్తంధృష్ట్వాపక్షిశాఖకైర్భయార్తైః కొలాహలఃకృ
 తః-తచ్ఛ్రీత్వాజరద్గవేనోక్తం- కోఽయమాయాతి-ద్వికర్ణోగృధ్రమి
 వలోక్యసభయమాహ-హాహతోఽస్మి । యతః । తావద్భయస్యభేత్త
 వ్యంయావద్భయమనాగతం । ఆగతంచభయంవీక్ష్యనరఃకుర్యాద్యథోచి
 తం॥ తతోఽధునాసన్నిధానేపలాయతుమక్షమః - తద్వథాభవితవ్యం-
 తద్భవతుతావత్ - విశ్వాసముత్పాద్యస్యసమీపముఽగచ్ఛామి - ఇత్యా
 లోచ్యోపస్మత్యాబ్రవీత్-ఆర్యత్వామభినందే- గృహోవదత్ - కస్త్యం-
 సోఽవదత్-మార్జారోఽహం- గృహోబూతే- మారమపపర-నచేద్ధస్త
 వ్యోఽసిమయా-మార్జారోఽవదత్ - శూయతాం- తావదస్త్యవనం-
 త్వయాయద్యహంవధ్యఃతదాహంతవ్యః॥ తతః॥ జాతిమాత్రేణకింకశ్చి

ప్రథమకథాసంగ్రహః.

౧౩

ధన్యతే పూజ్యతే క్షయతే । వ్యవహారంఽరిజ్ఞాయ వధ్యః పూజ్యోఽథవాభ
 వేత్ ॥ గృహోబూతే - బూహి కిమథా మాగతోఽసి - సోఽవదత్ - అ
 హమత్రగణ్ఠాతీరేఽత్య సాయానిరామిషాశీబ్రహ్మచారిచాద్వాయాని
 తిమాచరం స్తిషామి - యమ్మృతధర్మజ్ఞానరతాః విశ్వాసభూమయశ్చ తిప
 త్తిణస్స ర్వేనర్వదాః మాగేఽప్రస్తువన్తి - అతోభవద్భ్యోపిద్యావయో
 వృద్ధభ్యోధమఁశోత్రుమిహగతః భవన్తచ్చైతాద్భృతధర్మజ్ఞాః - య
 స్మామతథింహస్తుమద్యతాః గృహస్థధర్మశ్చైవః ॥ అరావభ్యుచితంకా
 ర్యమాతిథ్యంగృహమాగతేః ఛేత్తుఃపార్శ్వగతాంభాయాంసోఽసంహర
 తేచుః ॥ యదివాధనంసాస్తితదాప్రీతివచసావ్యతిథిఃపూజ్యః ॥ యతః ॥
 తృణాభూమిరుదకంవాక్పక్ష్యధీచసూన్యతా । వీతాన్యపినతాంగేహేనో
 చ్చిద్యస్తేకదాచన ॥ అన్యచ్చ ॥ బాలోవాయదివావృద్ధోయవావాగృహ
 మాగతః । తస్యపూజావిధాతవ్యాసర్వస్యాభ్యాగతోగురుః ॥ అన్యచ్చ । ని
 స్సృజేత్పపినత్వైవమదయాంకుర్వన్తిసాధవః । నహిసంహరతేజ్యోత్సాహం
 చంపిశ్చణ్డాలవేత్సని । ఆవరంఽనురుగ్నిర్దివాజాతీనాంఽన్తానాంబ్రాహ్మ
 ణోగురుః । పతిరేకోగురుః (స్త్రీ)ణాంసర్వతాభ్యాగతోగురుః ॥ అతిథిర్య
 స్యభగ్నాశోగృహేత్ప్రతినివర్తతే । నతస్మైమహ్నతందత్వాపుణ్యమా
 దాయగచ్ఛతి ॥ అన్యచ్చ ॥ ఉత్తమస్యాపివర్ణస్యనీచోఽపిగృహమాగతః ।
 పూజనీయో యథాయోగ్యం సర్వదేవమయోఽతిథిః ॥ గృహోఽవ
 దత్ - మాగ్ధారాహిమాంసరుచయః పక్షిశాబకాశ్చాత్రనిసన్తి - తేనా
 హమేవంబ్రవీమి - తచ్చుత్వామాగ్ధారో భూమింస్పృష్టేకశ్లాస్మై
 శ్శక్యకృష్ణకృష్ణేతిబూతేచ - మయాధమశాస్త్రంశుత్వావీతరాగణే
 దంకుమరంవ్రతంచాద్వాయానిమధ్యవసితం - యతఃవరస్సరంవివదమా
 నానామపిధర్మశాస్త్రాణామహింసావరమోధర్మశ్చత్యైకమత్యం ॥
 యతః ॥ సర్వహింసానివృత్తాయేనరాస్సర్వసహశ్చయే ॥ సర్వస్యాశ్రయ
 భూతాశ్చతేనరాస్సర్వగమినః ॥ అన్యచ్చ ॥ ఏకవివసుహృద్భర్తృనిధన
 వ్యనుయాతియః । శరీరేణసమంనాశంసర్వమన్యత్తుగచ్ఛతి ॥ కింఽయో
 త్తీనుస్యయదామాంసముభయోఃపశ్యతాన్తరం ॥ ఏకస్యక్షణికాపీతి

రస్యః పాశ్చైర్విముచ్యతే ॥ అపిచ । మర్తవ్యమితి యద్ద్యుఃఖంపురుషస్యోప
 జాయతే శక్యతే నానుమానేనవరోఽపివరివర్జితం ॥ శృణుపునః ॥ స్వ
 చ్ఛస్తవనజాతేనశాశేనాపివపూర్యతే । అస్యదగ్ధోదరస్యాద్ధే కఃకుర్యా
 త్పాతకక్షుహత్ । ఏనంశ్చాస్యసమాజ్ఞారస్తనకోటరేస్థితః - తతోది
 నేమగచ్ఛన్సుపక్షిశాఖకానాక్రమ్యకోటరమానీయప్రత్యహంభాఽతి -
 యేషామవత్యానిఖాదితానితైః శోకాతురైర్విలవద్భరితస్తతో జిజ్ఞాసాన
 మారభా - తత్పరిజ్ఞాయమాగ్ధురఃకోటరాన్నిస్సృత్యబహిః పలాయితఃప
 శ్చాప్తపక్షిభరితస్తతో నిరూపయద్భిస్తత్రతరుకోటరే శాఖకాస్థీనిప్రా
 ని - అనస్తరంతఃసుః అనేనైవజరద్గవేనాప్యాకంశాఖకాఃఖాదతాః - ఇతి
 సర్వైః పక్షిభిర్నిశ్చిత్యగృహోవ్యాపాదితః - అతోఽహంబ్రవీన్యజ్ఞాత
 కులశీలస్యేత్యాది - ఇత్యాకర్ణ్యసజమ్భకస్సకోపమాహ - మృగస్యప్రథమ
 దర్శనదినేభవానప్యజ్ఞాతకులశీలవిన - తేత్రాథంభవతాసహవీతస్యస్నే
 హానువృత్తిశ్చతరోత్తరంవర్ధతే ॥ యత్రవిద్యజ్జనోనాస్తి న్నాఘస్తత్రా
 ల్పధీరపినిరస్తపాదపేదేశేహరణ్ణోఽపిద్రుమాయతే ॥ అన్యచ్ఛ । అయి
 నిజఃపరోవేతిగణనాలఘుచేతసాం । ఉదారచరితానాస్తువస్తుదైవమటు
 మ్భకం ॥ యథాఽయంమృగోమమబద్ధఃతథాభవానపి - మృగోఽబ్రవీత్ -
 కిమనేనోత్తరేణసర్వైరేకత్ర విసృమ్భాలామైస్సఖభిస్థీయతాం ॥ య
 తః ॥ నకశ్చిత్రస్యచిన్నిత్రంనకశ్చిత్రస్యచిద్విపుః । వ్యవహారేణమి
 తానిజాయంతివపస్తథా ॥ కాశేనోక్తం - ఏవమస్తు - అథప్రాతస్స
 ర్వేయథాభిమతదేశంగతాః - ఏకదానిభృతంస్యగాలోబూితేసఖాఽ
 ప్రికవనైకదేశేనస్యపూర్ణంక్షేత్రమస్తి తదహంత్యాన్నిత్యాదర్శయా
 మితథాకృతేనతిన్యగః ప్రత్యహంతత్రగత్వాసస్యం ఖాదతిఅథక్షేత్రప
 తినాతద్వస్తాపాశోయోజితః అనస్తరంపునరాగతో మృగఃపాశైర్గృ
 ణ్ణోఽదింతయత్ - కోమామితఃకాలపాశాదివవ్యాధపాశాజ్ఞాతుంస
 వగ్ధోమితాదన్యః - అనస్తరంజమ్భకస్తత్రాగత్యో వస్థితోఽదివ్రయ
 త్ - ఫణితాతావదస్తాకంకపటప్రబద్ధేనవనోరథసద్ధిః - ఏతస్యేత్రాత్య
 మానస్యమాం సాస్మగ్నిస్తాస్యస్థీనిమయాఽవశ్యం ప్రాప్తవ్యాని - తాని

ప్రథమస్కంధానంగ్రహః.

౧౫

బాహు ధ్యేనభాజనానిభవిష్యత్ - మృగస్తంద్యష్టోల్లాసితోబూరితః - స
 ఖేచ్ఛిన్ధితావన్నుబద్ధనం - సత్వరంత్రాయన్యమాం యతః | ఆపత్సుని
 త్రంజానీహూవ్యధేమూరమృణేశుచిం | భార్యాంక్షీణేమవితైషువ్యసనే
 ముచపాన్ధవాః | ఆపరంచ || ఉత్సవేవ్యసనేచైవదుర్భిక్షైరాప్తవిప్లవే | రా
 జద్వా రెత్తశాసేచయస్తివృతినపాన్ధవః || జన్ముకః పాశం నిలోక్యముహుర
 చింతయత్ దృఢస్త్వయంబంధః - బూరితేవ - సఖేస్సాయునిర్మితాఃపాశాః
 తదద్యభిష్టారకవారేకథమేతాన్దస్తేస్సృజామి - మిత్రయదిచిత్రేనా
 న్యథామన్యసే : తదావ్రభాతేయత్త్వయావక్తవ్యం తతః తావ్యమతి -
 ఆనంతరంసకాకః ప్రదోషకాలే మృగమనాగతమవలోక్యేతస్తతోఽన్య
 వ్యతథావిధందృష్టోవాచ - సఖేమేతత్ - మృగేనోక్తం ఆవధీరత
 నుహృద్వాక్యస్య ఫలమేతత్ || తథాచోక్తం | నుహృదాంహితకామా
 నాంయశ్శృణోతినిభాషితం | విపత్సన్నిహతాతస్యసరశ్శతునందనః ||
 కాకొబూరితే నవచకః క్వాప్తే - మృగేనోక్తం - మన్తాంసాధీతిష్ఠత్య
 త్రైవ - కాకొబూరిత - ఉక్తమేవమయాపూర్వం | ఆపరాధోనమేస్తీతి
 నైతద్విశ్వాసకారణం | విద్యతేహిన్యశంసేభ్యాభయంగుణవతామపి |
 దీపనిర్వాణగంధంచమహృద్వాక్యమరుంధతీం | నజిఘ్రిన్తశ్శన్వన్తినవ
 శ్యన్తిగతాయుషః || పరోక్షకార్యహంతారంప్రత్యక్షేప్రియవాదినం | వ
 ర్ణయేత్తాదృశంమిత్రంవివకుష్ఠపయోముఖం | తతఃకాకొద్ధ్విశ్వస్య
 ఆరెవఞ్చకకింత్వయాపాపకర్తృణాకృతం | యతః | సల్లాపితానాంమధు
 రైర్వచోభిర్నిధ్యోవచారైశ్చవశీకృతానాం | ఆశావతాంశ్రద్ధతాంచ
 లోకేకేమధి నాంవఞ్చయితవ్యమస్తి | అన్యచ్చ || ఉపకారిణిపనిష్ఠేశుద్ధమ
 తాయస్సమాచరతిపాపం | తంజనమసత్యసంధం భగవతివసుధేకథంచ
 హసి || దుర్జనేనసమంసఖ్యంప్రీతించాపినకారయేత్ | ఉష్ణోదహతిచాక్లా
 రఃశీతఃకృష్ణాయతేకరం || అథవాస్థితిరియందర్శనానాం | పాక్పాద
 యోవతతిభాదతిష్ఠవ్యమాంసంకల్లేకలంకేమపిరౌతిశన్వోచిత్రం | ఛద్రం
 నిరూప్యనహసాప్రవిశత్యశఙ్కః సర్వంఖలస్యచరితంషకఃకరౌతి | త
 థాచ || దుర్జనేప్రియవాదీతినైతద్విశ్వాసకారణం | మధుతిష్ఠతిజహ్నుశ్చే

హృదిహాలాహలంవిషం ॥ అభవభాతేక్షేత్రపతిర్గుడహస్తస్తత్ప్రజీ
 శంగచ్ఛకాకేనావలోకితః - తమాలోక్యకాకేనోక్తం - సఖ్యుగత్స
 మాత్మానంమృతవత్సందగ్భవాతేనోదరంపూరయిత్వాపాదాన్స్తబ్ధీ
 కృత్యతిష్ఠ-అహంతవత్తుషీచఙ్గావ్విభామి-యదాహంశబ్జంకరోమి
 తదాత్సముత్థాయసత్వరంపలాయిష్యసి - మృగస్తథైవకాకవచసేస్థితః-
 తతఃక్షేత్రపతివాహన్స్తోత్ఫుల్లలోచనేనతథావిధామృగఅలోకితః- ఆస్వ
 యంమృతోఽసి - ఇత్యుక్త్వామృగం బంసనాన్మోచయిత్వాపాశాన్గృ
 హీతుంసయతోబభూవ - తతఃకాకశబ్జంశ్రుత్వామృగః సత్వరముత్థా
 యపలాయితః - తముద్దిశ్యతేనక్షేత్రపతినాక్షిప్తేనలగుడేన సృగాలోహ
 తః తథాచోక్తం తథిర్వైస్త్రీనిర్భావైస్త్రీభిఃపత్నైస్త్రీభిర్దినైః । ఆ
 త్యుక్తఃతైః పాపపుణ్యైరిహైవఫలమశ్నుతే ॥ అతోఽహంబ్రహ్మవిభ
 త్యభక్షకయోఃప్రీతిరిత్యాది ॥ కాకఃపునరాహ ॥ భక్షితేనాపిభవతా
 నాహారోమమపుష్కలః త్వయిజీవతిజీవామిచిత్రగ్రీవఇవానఘః ॥ అన్య
 చ్చుతిరశ్చామపినిశ్వాసోద్భవ్తఃపుణ్యైకకర్తృణాం । సతాంహిసాధుశీ
 లత్వాత్స్వభావోననివర్తతే ॥ కించ ॥ సాధోఃప్రకాశితస్యాపిమనోనాయా
 తివిక్రియాం నహితాపయితుంశక్యంసాగరామ్భుస్త్రోహలయా ॥
 హిరణ్యకోబ్రాతేచపలస్త్యం చపలేనసహస్నేహః సర్వథానకర్తవ్యః
 తథాచోక్తం ॥ మాద్ధారోమహిషోమేవఃకాకఃకాపురుషస్తథా । విశ్వా
 సాత్ ప్రభవన్త్యేతేవిశ్వాసస్తత్రవోచితః ॥ కించాన్యచ్చతుర్థోభ
 వానస్సాకం - ఉక్తంచైతత్ ॥ శత్రుశానహిసందధ్యాత్సు జ్ఞప్తేనా
 పిసంధినా । సుతప్తమపిపానీయంశమయశ్యేచపావకం ॥ చర్జనఃపరిహార
 వ్యోవిద్యయాఽలంకృతోఽపిసకా । మణినాభూషితః సర్పఃకిమసౌనభ
 యంకరః ॥ యదశక్యంనతచ్ఛక్యమశక్యంశక్యమేవతత్ । నొదకేశకటా
 యాతినచనార్గచ్ఛతిష్ఠతే ॥ అపరంచ ॥ మహతావ్యర్థసారేణయోఃశ్వసీతి
 శత్రుషు ॥ భార్యాసుచవిరక్తాసుతదంతంతస్యజీవనం ॥ లఘుపతనకొబ్రా
 తే శ్రుతంమయాసర్వం - తథాఽపిమమైతావాన్సంకల్పఃత్వయా
 సహసౌహృదకమువశ్యంకరణీయమితి-నోచేదనానః ॥ రేణాత్సానంబ్యాపా

శ్రీ

ప్రథమస్కంధానంగ్రహః.

౧౬

దయిష్యామి॥ తథాహి॥ శ్లో॥ మృష్టటపత సుఖభేద్యోకుస్సద్ధానశ్చమర్జ
 నోభవతి॥ సుజనస్తుకనకముటపద్మరేచ్యశ్చాశునన్దేయః॥ కించ॥ ద్రవ
 త్వాత్సర్వలోహానాం నిమిత్తాస్సృగవక్షిణాం॥ భయాల్లోభాచ్చమూ
 ధ్వాణాంసంగతందర్శనాత్ సతాం॥ కించ॥ నారికేళసమాకారాద్యశ్యనై
 పిహిసజ్జనాః॥ అన్యేబదరికాకారాబహిరేషమనామరాః॥ అన్యచ్చ॥
 సేహిచేచ్ఛదేపిసాధూనాం గుణానామంతివిక్రియాం॥ భక్తైఽపిహి
 మృణాళానామసుబద్ధున్దిత ప్రహః॥ అన్యచ్చ॥ శుచిత్వ త్యాగితాశార్యం
 సామాన్యంసుఖఃఖయోః॥ దాక్షిణ్యంచానురక్తిశ్చ సత్యతాచసమ్మ
 ద్గుణాః॥ వా॥ ఏతైస్తుజైరుపేతోభవదన్యోమయాకఃపుమాన్ప్రాప్త
 వ్యః - ఇత్యాదితద్వచనమాకర్ణ్యహిరణ్యకోబహిర్నిస్సృత్యాహ - ఆ
 ప్యాఱితోహంభవతామనేనవచనామృతేన॥ తథాచోక్తం॥ శ్లో॥ ఘర్మా
 తః॥ సతథామశీతలజలైః స్నానంసముక్తావలీ నశ్రీఖండవిలేవనంసుబయ
 తివ్రత్యంగమవ్యర్పితం॥ ప్రీత్యాసజ్జనభాషితం ప్రభవతి ప్రాయోయ
 థాచేతసి సమ్యక్త్వావపురసృగతం సుకృతినామాకృష్టిమన్త్రోపమం॥
 అన్యచ్చ॥ రహస్యభేదోయాజ్ఞాచనైష్ఠుర్యంచలచిత్తతా॥ కోహిస్స
 త్యతాద్యుతమేతన్నిత్రస్యమాషణం॥ వా॥ అనేనవచనక్రమేణతదేక
 దూషణమపిత్యయినలత్యతే॥ శ్లో॥ పటుత్వంసత్యవాదిత్వంకథాయోగే
 నబుధ్యతే॥ అబుధ్యత్వమచాపల్యంప్రత్యక్షేణావగమ్యతే॥ అవరంచ॥ అన్య
 తైవహిసాహార్దంభవేత్ స్వచ్ఛాస్తరాత్తనః॥ ద్రవతఃతేన్యథావాణీ
 శౌర్యోపహతచేతసః॥ మనస్సన్యద్వచస్యన్యత్ శార్యమన్యద్వరాత్తనాం॥
 మనస్యేకంవచస్యేకంకర్తృణ్యేకంమహాత్మనాం॥ వా॥ తద్భవతుభవతో
 భిమతమేవ - ఇత్యుక్త్వాహిరణ్యకోమైత్ర్యం విభాయభాజనవిశేషైర్వా
 యసంసన్తోవ్యవహరంప్రవిష్టః - వాయసోఽపిస్సప్తానంగతః॥ తతఃప్ర
 భృతితయో రన్యోన్యాహరద్రదానేన కుశలప్రత్యై ర్విప్రమ్భులాపై
 శ్చకాలోఽతివతః తే ఏకదావాయసోహిరణ్యకమాహ - సఖవాయస
 స్యకష్టతరలభ్యాహరమిదంస్థానం - తదేతత్ పరిత్యజ్యస్థానాంతరంగస్తు
 మిచ్ఛామిహిరణ్యకోబూతే॥ శ్లో॥ స్థానభ్రష్టానశోభవేదన్తఃకేశాన

౧౮

హితోపదేశేమిత్రలాభోనామ్.

6

ఖానరాః | ఇతివిజ్ఞాయమతిమాన్ స్వస్థానంసపరిత్యజేత్ || వా || కాకొబూ
 తే. మిత్రకాపురుషచచనమేతత్ || యతః || శ్లో || స్థానముత్సృజ్యగచ్ఛత్తి
 సింహఃసత్పురుషాగజాః | తత్రైవసంధనంయూన్తికాకాఃకాపురుషామ్మ
 గాః || వా || హిరణ్యకొబూ | తే. మిత్రక్వగ్రస్తవ్యం || తథాచోక్తం || శ్లో || చ
 లత్యేకేనపాదేనతిష్ఠత్యేకేనబుద్ధిమాన్ | నాసమీక్ష్యవరంస్థానంపూర్వ
 మాయతనంశ్యజేత్ || వా || వాయసోబూ | తే - అస్త్రీసునియాపితస్థానం -
 హిరణ్యకోఽవదత్ - కించత్ - వాయసోబ్రూతే - అస్త్రీదండకారణ్యేకపూర్వ
 రగౌరాఖ్యంసరః - తత్రదిరకాలోపాజితః | ప్రియసుహృన్యేమథరాభి
 ధానఃకూర్మఃసహజధార్మికఃప్రతివసతి || యతః || శ్లో || పరోపదేశేపాణ్డీత్యం
 సర్వేషాంసుకరంసృణాం | ధర్మేస్వయమమస్తానంకన్యచిత్తుమహత్తనః ||
 వా || సచమత్స్యాహారవిశేషైరమూంసంవర్ధయిష్యతి. హిరణ్యకోఽప్యా
 హ-తత్కిమతావస్థాయమయాకతఃవ్యం || యతః || శ్లో || యస్తేనదేశేన
 సన్మానంసవృత్తిర్నచబాన్ధవాః | నచవిద్యాగమఃకశ్చిత్తం దేశంపరివజా
 యేత్ || అపరంచ || ధనికఃశ్రోత్రిమూరాజానదీవైద్యస్తుపజ్ఞమః | పజ్ఞ
 యత్రనవిద్యన్తైత్రవాసంసకారయేత్ || అపరంచ || లోకయాత్రాభ
 యంజ్ఞాదాక్షిణ్యంత్యాగశీలతా | పజ్ఞయత్రనపతాన్తేన కుర్యాత్తత్ర
 సంస్థితం || అన్యచ్ఛ || తత్రమిత్రనవప్రవ్యంయత్రనాస్త్రీవతుప్తయం | ఋ
 ణదాతాచవైద్యశ్చశ్రోత్రియఃసజలానదీ || వా || తతోమామపిత్రాన
 య || అథవాయసస్తేనమిత్రేణసహాచిత్రకథాలాపైః సుఖేనతస్యసర
 సఃసమీపంజగామ - తతోమన్థరోదూరాదవలోక్యలఘుపతనకన్యయథో
 చితమాతిథ్యం విధాయమూషికస్యాతిథినతాగ్రంచకార - వాయసోఽవ
 దత్ - సఖేమన్థరసవిశేషపూజామస్త్రైవిధేహి - యతోఽయంపుణ్యకర్మ
 శాంధురీణఃకారుణ్యరత్నాకరోహిరణ్యకనామామూషికరాజః - ఏతస్య
 గుణస్తుతింజిహ్వసహాస్రీణద్వితీయేనయన్సర్వేశ్వరః కదాచిత్కతుం
 సమర్థఃస్యాత్ - ఇత్యుక్త్యాచిత్రగ్రీవోపాఖ్యానంవర్ణితవాన్ - మన్థరః
 సాదగంహిరణ్యకంసంపూజ్యాహ - భద్రంతే - ఆత్మనోన్మర్షనవనాశస్థాన
 కారణమాఖ్యాతుమహాసి. హిరణ్యకోఽవదత్ - కథయామిశూయతాం

ప్రథమ్యుక్తధానంగ్రహః.

౧౯౫

అస్త్రీచమ్యుక్తవతీనామనగరీ - యత్రపరివ్రాజకానివసన్తి- తత్రచూడా
 కర్ణోనామపరివ్రాజకః ప్రతివసతి - సచభాజనశిష్టభిక్షాన్నసహితం భి
 క్షాపాత్రం నాగదంతకేలవస్థావ్యస్యపితి - అహంచతదన్నమత్సుర్యవృ
 త్యహంభక్షయామి - అనంతరంతస్య ప్రియమహృద్వీణాకర్ణోనామపరి
 వ్రాజకః సమాయాతః - తేనసహనానాకథాప్రసక్తావస్థితోమమత్రా
 సార్థంబర్హరవంశఖణ్డైసచూడాకర్ణోభూమిమతాడయత్ - వీణాకర్ణాడవా
 చ-సఖకిమితిమమకథావింక్తోన్యూనక్తోభవాన్యతః ॥ శ్లో ॥ ముఖం
 ప్రసన్నంవిమలౌచదృష్టిః కథాసూరాగోమధురాచవాణీ । స్నేహాధికః
 సంభ్రామదర్శనంచనదాన్మరక్తస్యజనస్యలక్షణం ॥ అతుష్టిదానంకృత
 పూర్వనాశనంహ్యమానసంశుశ్చరితానుకీర్తనం । కథాప్రసంగేనచనామ
 విస్మృతిర్విరక్తభావస్యజనస్యలక్షణం ॥ వా॥ చూడాకర్ణైశ్చక్రం- భద్ర
 నాహంవిరక్తః-కింతుపశ్యాయంమూషికౌమమావకారీసదా పాత్రస్థభి
 క్షాన్నంభక్షయతి-వీణాకర్ణోనాగదంతకమవలోక్యాహ-కథంమూషికః
 స్వల్పబలోన్యే తావద్దూరముత్పతతి-తదత్రకేనాపికారణేనభవితవ్యం॥
 తథాచోక్తం॥శ్లో॥అకష్టాద్యువతీవృద్ధంకేశేషేష్వాకృవ్యచుష్పతి । పతిని
 దయమానింగృహీతురతిభివిష్యతి॥ వా॥ చూడాకర్ణఃపృచ్ఛతికథమే
 తత్ - వీణాకర్ణఃకథయతి - అస్త్రీగౌడదేశకేశాశామ్బినామనగరీతస్యాం
 చందనదాసనామావణిజ్ఞహాధనోనివసతి - తేనవశ్చిమేవయసివతమా
 నేనకామాధిష్ఠితచేతసాధనదర్పాన్వీలావతీనామవణిక్షుత్రీపరిణీతా- సా
 చమకరకేతోర్విశగవైశయనీవయావనవతీబభూవ - సచవృద్ధఃపతిస్త
 స్యాఃసంతాపాయశాసవత్ ॥యతః॥శ్లో॥శశివహిమూర్తానాంఘర్మూర్తా
 నాంరవావివ । మనోనరమతేస్త్రీణాం జరయాపీడితేవతా॥ అన్యచ్ఛ॥
 వరితెవ్యపిదృష్టేచుపుంసః కానామకామితా । ధైర్యజ్యమివమన్యంతే
 యదన్యమనసః(స్త్రీ)యః॥ వా॥ సచవృద్ధపతిస్తస్యానుతీవానురాగవాన్॥
 యతః॥శ్లో॥ ధనాశాజీవితాశాచగుర్విపాణిభృతాంసదావృద్ధస్యతరుణీ
 భార్యాపాణిహృదపిగీయసి॥ అపిచ॥ నావభోక్తుంసచత్యక్తుంశక్తో
 తివివయాజరి॥అర్థినిదశనశ్చైవజిహ్వాయాలేఖికేవలం॥వా॥అథసారీ

లావతీయావనదర్పదతి కాస్త్రకులమర్యాదాశేనాపివణిక్ పుత్రేణస
 హనురాగవతీబభూవ॥ యతః॥ శ్లో॥ స్వాతంత్ర్యంపితృమన్నిరేనివనతిర్యా
 తోత్సవేసంగతి ర్లోష్ఠీపూరుషసన్నిధావనయమోవాసోవిదేశేతథా॥
 సంసర్గః సహపుంశ్చరీభిరసక్యద్వృత్తైర్బిజాయాఃక్షుతః పత్న్యర్వాధక
 మేషికతంప్రహసనంనాశస్యహతుః॥ స్త్రీయాః॥ అవరంచ॥ పానంక్షర్జన
 సంసర్గః వత్యావవిరహేఽటసం॥ స్వప్నశ్చాస్యగృహేవాసోనారీణాం
 మాషణానివట॥ కించ॥ స్థానంనాస్తిక్షణంనాస్తి నాస్తిప్రార్థనాయితాన
 రః॥ తెననారదశారీణాంసతీత్వముపజాయతే॥ అన్యచ్ఛ॥ నస్త్రీణామప్రి
 యఃకశ్చిత్ప్రియోవాఽపిన్యవిద్యతే॥ గావస్త్రణమివారణ్యేపార్థకయ
 న్నినవంసవం॥ (నువేమంపురుషంసృష్ట్యాభాతరంయదివాసుతం॥ యోః
 క్షిద్యతి నారీణాంసత్యంసత్యంహి నారద)॥ స్త్రీయోహిచపలానిత్యందే
 వానామపివిశ్రుతం॥ తాశ్చాపిరక్షితాయేషాంతేనరాఃసుఖభాగినః॥ స
 లజ్జానవిసేతత్వంనదాక్షిణ్యంనభీరుతా॥ పార్థకకాభావవీచేతినతీత్వేకా
 రణంస్త్రీయాః॥ అవరంచ॥ ఘృతకుమ్భసమానారీతప్తాక్షారసమఃపు
 మాన్॥ తస్మాద్ఘృతంచపహ్నిం చనైకత్రస్థావయేద్భుధః॥ అపిచ॥
 పితారక్షతికామారే భతారక్షతియావనే॥ పుత్రాశ్చస్థాపరేభావేన
 స్త్రీస్వాతంత్ర్యముహతి॥ మాత్రాస్వ పాదుహిత్రావా నోవివిక్తాన
 నోభవేత్॥ బలవానిద్వియ గ్రామోవిద్వాంసమపికషణతి॥
 వా॥ ఏకదాసాలీలావతీరతావలీకిరణకర్పరేపర్యజేతేనవణిక్ పుత్రే
 ణసహవినిమ్బలామైః సుఖాసీనాతమలక్షితోవస్థితం వతిమవలోక్యస
 హసాడత్యాయకేశేషుగృహీత్వానిర్భరమాలిక్యమమ్భితవతీ - అత్రాం
 తరేజారశ్చవలాయితః॥ ఉక్తంచ॥ శ్లో॥ ఉశశావేదయచ్ఛాస్త్రంయచ్ఛ
 వేదబృహస్పతిః॥ స్వభావేనైవతత్సర్వంస్త్రీబుద్ధాసుప్రతిష్ఠితం॥ వా॥
 తదాలింగనమవలోక్యసమీపవర్తినికుట్టిస్యచింతయత్ - తతస్తయాకుట్టి
 న్యాతతాగరణంజారంపరిజ్ఞాయసాలీలావతీగుప్తేనదణ్డేనదండితా, అతోఽ
 హంబ్రవీమి - అకస్మాద్యవతీవృద్ధమిత్యాది - మూషికోవివరమాలోక్య
 విలోపవిష్టః - తేనహకేనాపికారణేనభవిరవ్యం - క్షణంవిచిన్త్యపరి

ప్రథమ స్థక భాసంగ్రహః.

౨౦

వ్రాజకేనోక్తం- కారణం చాత్ర బాహుభ్యాజ్ఞాన మేనభవిష్యతి॥ యతః॥
 శ్లో॥ ధనవాన్బలవాన్లోకేనర్వఃసర్వత్ర సర్వదా । ప్రభుత్వంధనమూ
 లంహిరాజ్ఞామపువజాయుతే ॥ వా ॥ తతఃఖనత్రమాదాయ తేనపరివ్రా
 జకేనమమవివరంభిత్యాచిరకాలోపాజ్ఞాతంధనంగృహీతం తతఃప్రత్య
 హంసిజశక్తిహీనఃసత్వోత్సాహరహితః స్వాహారమపుత్యాదయితుమ
 త్తమఃసత్రాసన్మదన్మదముపసర్పకమాదాకర్ణేనావలోకితోహం - త
 తస్తేనోక్తం॥ శ్లో॥ అర్థేనబలవాకసర్వఃఅర్థాద్భవతివండితః । వశ్యైవనం
 మూషికంపాపంస్వజాతిసమతాంగతం॥ కించ॥ అర్థేనపరిహీనస్యపూరు
 షస్యాల్పమేధసః॥ క్రియాఃసర్వావినశ్యంతిగ్రీష్మేకుసరితోయథా॥ అ
 వరంచ ॥ యస్యాథాస్తస్యమిత్రాణి యస్యాథాస్తస్యబాన్ధవాః । య
 స్యాథాస్సపుమాన్లోకేయస్యాథాస్సతువండితః॥ అన్యచ్చ॥ అపుత్రస్యగృ
 హంశూన్యంనస్తిత్రరహితస్యచ । మూర్ఖస్యచదిశక్షున్యాః సర్వశూ
 న్యాదరిద్రతా ॥ అపిచ ॥ దారిద్ర్యాన్మరణాద్వాపి దారిద్ర్యంచవరం
 స్పృశం॥ అల్పశ్చైవేనమరణందారిద్ర్యమతిదుస్సహం ॥ అన్యచ్చ॥ తానీ
 ద్విక్రియాణ్యవికలానితదేవనామసాబుద్ధిరస్రీతిహతావచనంతదేవ । అర్థో
 వ్యణావిరహితఃపురుషక్షణేనసోమ్యస్యఏవభవతితినిచిత్రమేతత్ ॥ వా॥ వి
 తత్ సర్వమాకర్ణ్యమయాఽలోదితం - మమాత్రావస్థానమయుక్తం-
 ఇదానింయచ్చాన్యస్యైవితద్వృత్తాన్తకథనం- తదవ్యమచితం॥ యతః ॥
 శ్లో॥ అర్థనాశంశునస్తావంగృహేదుశ్చరితానిచ । వచనంచావమానంచ
 మతిమాన్సప్రకాశయేత్ ॥ అపిచ ॥ ఆయర్విత్తంగృహచ్ఛిద్రంమంత్రే
 మైథునభేదజం॥ తపోదానావమానంచనవగోప్యానియత్నతః॥ తథాచో
 క్తం॥ అత్యస్తవిముఖైవేవ్యధైర్యేత్నైవపౌరుషే । మనస్సినోదిద్రా
 స్యవనాదస్యత్ కుతస్సుఖం ॥ అన్యచ్చ ॥ మనస్సీమీయతేకామంకార్ప
 ã్యంనతుగచ్ఛతి॥ అపినిర్వాణమాయాతినానలోయాతిశీతతాం ॥ కించ ॥
 కుసుమస్తబకస్యేవద్వైవృత్తికుసుమస్వనః । సర్వేషాంమూర్ధ్నివాతిష్ఠ్య
 ద్విశీర్యేదథవావనే॥ వా॥ యచ్చాత్రైవయాజ్ఞయాజీవనంతదతివగహి
 తం॥ యతః ॥ శ్లో॥ వరంవిభవహీనేనప్రాణైస్సంతర్హితోనలః । నోపచా

రవిభిక్ష్యకృపణః పాథితోజనః ॥ అన్యచ్చ ॥ దారిద్యాద్ధియమేతి
 హింసరితస్సత్వాత్ పరిభిక్ష్యతే నిస్సత్వః పరిభూయతే పరిభవాన్ని
 ర్వేదహవద్యతే ॥ నిర్విణ్ణశ్శుచమేతి శోకనిహతోబుద్ధ్యా పరిత్యజ్యతేని
 ర్ముద్ధిక్షయమెత్యపేచునిశనతాసర్వాపదామాన్వదం ॥ కించ ॥ వరం
 మానంకార్యంనచచనముక్తంయదస్మతంవగంక్షేబ్యంపుంసాంనచవరక
 శత్రాభిగమనం ॥ వరంపాణిత్యాగోనచపిశునవాక్యే వ్యభిరుచిర్వరం
 భిక్షాశిత్వంనచవరధనాస్వాదనసుఖం ॥ వరంశూన్యాశాలానచఖలువరో
 ముష్టవృభావరంవేశ్యాపత్నీనపునరానీతాకులవధూః ॥ వరంవాసోఽర
 ణ్యేనపునరపవేశాధిపపురేవరంపాణిత్యాగో నపునరధమానా ముపగ
 మః ॥ అపిచ ॥ సేవెవమానమఖిలజ్యోత్స్నవతమోజరేఽలావణ్యం ॥ హ
 రిహరకభివదురితంగుణశతమపృథ్వితాహరతి ॥ వా ॥ ఇతివిమృశ్యతేక
 మహంపరపిణ్డేనాత్మానంభోజయామి - కష్టంభోస్తదపిద్వితీయంమృత్యు
 ద్వారం ॥ యతః ॥ శ్లో ॥ పల్లవగ్రాహిపాణ్డీత్యంక్రయక్రీతంచవైభవం
 భోజనంచపరాధీనంతిసఃపుంసాంవిడమృనాః ॥ అన్యచ్చ ॥ రోగీచిరత్ర
 వాసీపరాన్నభోజీవరగృహశాయాచ ॥ యజ్ఞేవతితన్తరణంయన్తరణంత
 స్యవిశ్రామః ॥ వా ॥ ఇత్యాలోచ్యాపిలోభాత్ పునరవృత్తంగ్రహీతుం
 గృహమకరవంతథాచోక్తం ॥ శ్లో ॥ లోభేనబుద్ధిశ్చలతిలోభోజనయతే
 తృషం ॥ తృషారోదుఃఖమాపోతివరత్రేహచమానవః ॥ వా ॥ తతోవీణాక
 ణ్డేనాహంజర్జరవంశశ్శణ్డేనతాడితోఽచింతయం - లుబ్ధోహ్యసన్తుష్టోనియ
 తమాత్మదోహీభవతి ॥ శ్లో ॥ ధనలబ్ధోహ్యసంతుష్టోనియతాత్మాజితేం
 ద్రియః ॥ సర్వావహదస్తస్యస్యస్యత్వంనమానసం ॥ తథాచ ॥ స
 ర్వాః సంపత్తయస్తస్యసన్తుష్టంయస్యమానసం ॥ ఉపానదూఢపాదస్య
 సతుచర్తాపృతేవధూః ॥ అన్యచ్చ ॥ సన్తోషామృతతప్తానాంయత్సుఖం
 శాంతచేతసాం ॥ కుతస్తద్ధనలబ్ధానామితశ్చేతశ్చథావతాం ॥ కించ ॥ తే
 నాధీతంశుక్తంతేనతేనసర్వమనుష్ఠితం ॥ యేనాశాఃపృవృతఃకృత్యావై
 రాశ్యమల. చితం ॥ అపిచ ॥ అసేతేశ్వరద్వారమద్భుష్టవిరహవ్యథం
 అనుక్తక్షీబజచసంధన్యంకస్యాపిజీవనం ॥ యతః ॥ నయోజనశతందూరం

వాహ్యమానస్యశృణ్వయా | సన్తుష్టస్యకరప్రాప్త్యైర్ధైరభవతినారద || వా |
 తదత్రమారస్థోఽథ తాదృశపరిచ్ఛేదః శ్రేయాః || ఉక్తంచ || శ్లో || కొదర్శో
 భూతదయాకింసాఖ్యమరోగితాజగతిజన్తాః | కఃస్నేహః సద్భావకింసా
 జ్ఞేత్యంపరిచ్ఛేదః | తథాచ || పరిచ్ఛేదోహిపాఽఽన్యాయదావన్నోపపత్త
 యా | అపరిచ్ఛేదకర్తృణాంవిపదస్యైవదేపదే | తథాహి | త్యజేదేకం
 కులస్యాధైగ్రామస్యాధైకులంత్యజేత్ | గ్రామంజనపదస్యాధైఅత్త్యజే
 వృథివీంత్యజేత్ || కించ || మహతాస్థానమాశ్రిత్య ఫలంకమానుసార
 తః | హరస్యకీంతలగ్నోఽపి వాతంభాదతివాసుకిః || అవరంచ | పా
 నీయంవానిరాయానంస్వాదాన్నంవాభమోత్తరం | విచార్యఖలుపశ్యా
 మితత్ సుఖంయత్రనిర్వృతిః | వా || ఇత్యాలోచ్యాహంనిజానవనమాగతః
 యతః || శ్లో || వరంవనగివ్యాక్రమజేంద్రానవితంచుగ్రీమాలయః పక్వఫ
 లాంబుభక్షణా | తృణానిశయ్యాపరిధానవలగలంబుస్థురుధ్యేధనహీన
 జీవనం || వా | తతోఽస్తాత్ పుణ్యోదయాదనేనమిత్రేణాహంస్నేహ
 నువృత్త్యానుగృహీతః - అథనాపుణ్యఫలోదయాత్ భవదాశ్రయఃస్వగ
 పవమయాప్రాప్తః || యతః || శ్లో || సంసారవిమృశ్యక్షణ్యద్వేఫలేచామృ
 తోపమే | కావ్యామృతరసాస్వాదఃసంగమస్సజ్జనైస్సహ || అవరంచ | స
 జ్జనుః కేశవేభక్తిగంగాస్ఫునినిజ్జనం | అపారైఖలుసంసారేత్రణిసా
 రాణిభావయేత్ || మథేరడవాచ || అథాః సాదరజస్సమాగిరినదీవేగోప
 మంయోవనంమానుష్యం జలబిన్దులోలచపలంఘేనోపమంజీవనం | ధర్మం
 యోనకరోతినిశ్చలమతిఃస్వర్గార్థభోష్టాటం పశ్చాత్తాపహతోజరాపరి
 తఃకోకాగ్నినాదహ్యతే || వా || యుష్మాభిరతిగచ్ఛుఃకృతప్రస్థాయం
 దోషః | శృణు || శ్లో || ఉపాజితానాంవిత్తానాంత్యాగవీపహీలక్షణం |
 తటాకోదరసంస్థానాంపరీవాహితవాంభసాం || అన్యచ్చ | యదధోఽథః
 క్షితౌపిత్రంనిచఖానమితంపచః | తదధోఽలయంగంతుంచకృపన్ధానమగ్ర
 తః | యతః || నిజసౌఖ్యంనిరుద్ధానోయోధనార్జవమిచ్ఛతి | పరాధకంభా
 రవాహీపక్షైశ్చైవహీభాజనం || తథాచోక్తం || దానోపభోగహీనేనధ
 నేనధనినాయది | పృథ్వీభాతనిభాతేనధనేనధనోవయం || అన్యచ్చ | అన

మోక్షగేన సామూన్యం కృపణస్యధనం వైతైః । అన్యేదమితి సంబంధోహానా
 దః ఖనగచ్యుతే ॥ అపిచ ॥ నదే వాయనవిప్రాయనబద్ధభ్యోనచాత్మనే ।
 కృపణస్యధనం యాతివహ్నితసగరపాథికవైః । తథాచోక్తం ॥ దానంప్రి
 యవాక్సహిః జ్ఞానసగర్వతః మాన్వితంశౌర్యం । త్యాగసహితంచవి
 త్తంచల్లభమేతచ్చ ॥ వ్యయంజగతి ॥ ఉక్తంచ ॥ కథావ్యసంవయోనిత్యంక
 తావ్యోనాతిసంజయః । పశ్యసంచయశీలోఽసాధనషాజమ్భకోహతః ।
 వా । తావాహతుః కథమేతత్ ముద్ధరికథయతి - అస్త్రీకన్యాణకటకేభై
 రవనామావ్యాధిః - సచైకదామాం సలుభ్యోఽనురాదాయవిధ్యాటవీమ
 ధ్యంగతః - తతస్తేనవ్యాపాదితంమృగమాదాయగచ్ఛతా ఘోరాకృతి
 న్నూకరోద్భవ్యః - తేనవ్యాధేఃమృగంభూమానిధాయనూకరిశరేణహ
 తః - నూకరేణాపిఘనఘోరగజసంకృత్యాముషగదేశేహతఃసచ్చిన్న
 దుగ్రినువమ్భూమానపాతయతః ॥ స్తో ॥ జలమగ్నిర్విమంశస్త్రంత్రుదవ్యా
 ధీవతనంగిరేః । నిమిత్తంకిందిదాపాద్యదేహీప్రాణైర్విముచ్యతే ॥ వా ॥
 అథతయోఃపాదాస్ఫలనేనసర్వోఽపిమృతః - అత్రాతరేదీర్ఘరావనా
 మాజమ్భుకఃపరిభ్రమన్నాహారాధీతాన్ మృతాన్ మృగవ్యాధసర్పనూ
 కరానాలోక్యాదింతయత్ - మహద్భృజ్యంమేసముపస్థితం ॥ అథవా ॥ స్తో ॥
 ఆదింతితాదుఃఖానియథైవాయాంతిదేహీనాం । మఖాన్యపితథామన్యే
 దైస్యమతాతిరిచ్యతే ॥ వా ॥ భవత్వేషాంమాంసైర్నాసత్రయంసమ
 ధికంభోజనంమేభవిష్యతి ॥ ఉక్తంచ ॥ స్తో ॥ మాసమేకంనరోయాతిద్వైమా
 సామృగనూకరౌ । అహిరేకందినంయాతిఅద్విభక్షోధనగుణం ॥ వా ॥ త
 తఃప్రథమబుభుక్షూయామిదంసస్సాద్వదుకందండులగ్నంపాపయబంధనం
 ఖాదామి-ఇత్యుక్తాతథాఽకరోత్ - తతశ్చిన్నేన్నాపయబద్ధనేడత్పతి
 తేనధనుషాహృదిభిన్నఃసదీఘరావశివంచత్వంగతః - అతోహంబ్రవీమిక
 తావ్యోసంజయోనిత్యమిత్యాదితథాచ ॥ స్తో ॥ యద్దదాతియదశ్చాతితదే
 వధనినోధనం । అన్యేమృతస్యక్రీడంతిదాతైరపిధనైరపి ॥ వా ॥ ఇదానీం
 కిమతికాన్త్రావవణానైః ॥ యతః ॥ స్తో ॥ నాప్రాప్యమభివాఞ్ఞంతినిష్ఠంనే
 చ్ఛంతిశోచితుం । ఆపత్స్వపినమహ్యంతినరావండితబుద్ధయః ॥

తత్ సభేనర్వధాత్వయాసోత్సాహేనభవితవ్యం॥ యతః॥ శ్లో॥ శాస్త్రా
 బ్యధీత్యాపిభవత్తిమూర్ఖాయస్తు క్రియావాక్పురుషఃసవిద్వాన్ । సుచి
 న్రితంచోషధమాతురాణాంసనామమాత్రేణకరోతిశాస్త్రమ్॥ అన్యచ్చ ॥
 నస్వల్పమవ్యభ్యవసాయభీరోకరోతివిజ్ఞానవిధిసుఖంహి । అన్యస్యకేహ
 స్తతలస్థితోపి ప్రకాశయత్యర్థమహప్రదీపః ॥ వా ॥ తదత్రసభవశావిశే
 షేశాన్రికరణీయా । ఇతివిజ్ఞాయమతిమాన్ స్వస్థానంసవరిత్యజేడితిశా
 పురుషవచనమేతత్ ॥ యతః॥ శ్లో॥ కోవీరస్యమనస్వినఃస్వవిషయోకోవా
 విదేశస్తథా యం దేశంశ్రయతేతమేవకురుతేబాహుప్రతాపాజ్జితం ।
 యద్దంష్ట్రానఖిలాంశలప్రహరణః సింహువావనంగాహతేతస్మిన్నేవహ
 తద్విషేష్టైరుధిరస్తృష్టాంభినత్త్యాగ్గునః॥ అపరంచ॥ నిపానమివమజ్ఞా
 కాఃసరఃపూర్ణమివాణ్ణిజాః । సోద్యోగంసరమాయాన్రివివశాః సర్వసం
 వదః॥ అన్యచ్చ॥ సుఖమావశిత్తంసేవేద్దుల్లఖమావశిత్తంతథా । చక్రవర్త
 పరిపతత్తేమఃఖానిచసుఖానిచ॥ అపిచ॥ ఉత్సాహసంపన్నమదీర్ఘమా
 త్రంక్రియావిసిజ్ఞంవృసనేవ్యయుక్తం । మూరంకృతజ్ఞం దృఢసాహృ
 దంచలక్ష్మీఃస్వయం-యాతినివాసహితోః॥ శేషతశ్చ॥ విశావ్యక్తైర్ధీ
 రఃస్పృశతి బహుమానోన్నతిచదం నమాయక్తోవ్యక్తైర్ల పరిభవవదం
 యాతికృపణః । స్వభావాదుమ్భూతాంగుణసముదయావాప్తిషేషయాం
 ద్యుతింసైంహింకింశ్యాశృతకనకమాలోపిలభతే॥ కించ॥ దనహినిహి
 మదస్తేకింగతవిభవోవిషాదమువయాతి । కరనిహితకన్తుకసమాభవన్నినం
 వవోమనుష్యాణాం॥ అపరంచ॥ అభ్యాసాఖ్యేప్రీతిర్నవసస్యానియో
 షితః॥ కించిత్కాలోపభోగ్యానియావనానిధనావన॥ అన్యచ్చ॥ వృత్త్య
 ధాంనాతిచేష్టేతసాహితాత్రైవనిర్మితా । గర్భాకృత్యతితేజస్తామాతుః
 ప్రసవతఃస్తనా ॥ వా॥ ఇతిశ్రుత్యాలఘుపరనకోబూతే - ధన్యోసిమం
 ధరసర్వదాక్షాణ్యగుణాస॥ సఖా శ్లో॥ యనశుక్లీకృతాహంసాఃశుకా
 శ్చహరితీకృతాః । మయూరాశ్చిత్రితాయేన సతేవృత్తింవిధాస్యతి ॥
 వా॥ అపరంచసతాంరహస్యంశృణుమిత్ర ॥ శ్లో॥ జనయన్త్యాజనేవల్ల
 ఖంతావయంతివిపత్తిః॥ మోహాదున్రివసంపత్తైకథమర్థానిసుఖావహాః ॥

అపరంచ || ధర్మాయయస్యవిత్తేహవరంతస్యనిరీహతా | ప్రత్యాశనాద్ధి
 వజరస్యహారాదస్పర్శనంవరం || యతః || యథాహ్యమివమాకాశేపక్షి
 భిః శ్వావదైగ్భువి | భక్ష్యతేనలిలేమత్రైస్త్వధాసర్వత్రవిత్తవాక్ ||
 అన్యచ్ఛ || రాజతఃసలిలాదగ్నేశ్వరతఃస్వజనాదపి | భయమథవతాం
 నిత్యమ్మత్యోఃప్రాణభృతామివ || తథాహి || జన్మనిక్షైభవమలైకిన్ము
 చుఃఖమతఃవరం | ఇచ్ఛాసంపద్యతోనాప్తియత్రైచ్ఛాననవతఃతే || వా || అ
 న్యచ్ఛభ్రాతఃశృణు || శ్లో || ధనంతతావత్సులభంలబ్ధంకృచ్ఛేన్రీణపాల్వ
 తే|లబ్ధనాశోయథామృత్యుస్తస్మాదేతన్నచిన్తయేత్ || తృప్తాహిచేత్ప
 రిత్యక్తకొదరిద్రః కళుశ్వరః | తస్యాశ్చేత్ ప్రసరదత్తోదాస్యంచశిర
 సిస్థితం | అపరంచ | యద్యదేవహివాఞ్ఞాతతతోవాఞ్ఞాప్రవతఃతే | పా
 వ్రవివాగ్ధతఃసార్థస్తతోవాఞ్ఞానివతఃతే || వా || కింబహునా - సన్మిమ్భ
 లాపైర్మయైవసహాత్రకాలోనియతాం || యతః || శ్లో || ఆమరణాన్తఃప్ర
 ణయాంకోపాస్త్రైర్మణభజ్జురాః | పరిత్యాగాశ్చిశ్శంకాభవంతిహిమహా
 త్మనాం || సర్వత్రజంతోర్నియమాత్ పతనాంతాః సముచ్ఛ్రియాః |
 సంయోగాశ్చవియోగాన్తామరణాన్తంహిజీవనం || యతః || సన్తపివస
 తాంనిత్యమాపదుద్ధరణక్షమాః | గజానాంవజరమగ్నానాంగజానివధు
 రన్ధరాః || తథాచ || గుణిగుణజ్ఞోరమతేనాగుణశీలస్యగుణిపరితోమః
 అభిరేతివనాతకమలంసతుభేకస్త్రేకవాసోపి || అపరంచ || క్లామ్యస్సపకో
 భువిమానవానాంసడిత్తమసత్పురుషస్సధన్యః | యస్యార్థినోవాశరణా
 గతావానాశావిభిన్నావిముఖాల్ప్రయాంతి || వా || తదేవంతేస్వేచ్ఛా
 హరివిహరంకుర్వాణాః సంతుష్టాః సుఖంనివసంతి - అథచిత్రాంగనా
 మామృగఃకేనాపితాస్సీతస్తతాగత్యమిలితః - తల్లవశ్చాదాయాంతం
 భయహేతు మవలోక్యమన్ధరౌజలప్రవిష్టోమూషికశ్చవివరంప్రవిష్టః -
 ఉడ్డీయమానల్లతాకోవృక్షాగ్రంగతః - తతోలఘుపతనకేనసుమారంనిరూ
 ప్యభయహేతుర్నకొప్పవలోకితః - పశ్చాదాగత్యునఃసర్వేమిలిత్యో
 పవిష్టాః - మన్థరేణోక్తంభద్రంమృగకుశలంతే - స్వేచ్ఛయోదకాద్య
 హరోనుభూయతాం అత్రాసన్ధానేనవసమిదంసహాధీక్రియతాం చిత్రా

జ్ఞోబూతేలుబ్ధక తాగిసితోహంభవతాంశరణమాగతః॥ యతః॥ శ్లో॥ లో
 భాద్వాధభయాద్వాపి సంత్యజేచ్ఛరణాగతం । బ్రహ్మహత్యాసమంత
 స్యపాపమాపచన్మనీషిణః । వాః తతశ్చభవద్భిఃసహమిత్రత్వమిచ్ఛామి-
 హిరణ్యకొవదత్ - మిత్రత్వంతావదస్మాభిఃసహాయేత్సేవనమన్నమేవ
 భవతః-యతః॥ శ్లో॥ ఔరసంకృతసంబంధంతథావంశక్రిమాగతం । రక్ష
 తంవ్యసనేభ్యశ్చమిత్రం జ్ఞేయంచతుర్విధం ॥ వా ॥ తదత్రస్వగృహసిర్వి
 శేషేణస్థియతాం - తచ్చుత్వామృగస్సానన్దఃకృతస్వేచ్ఛాహారః పా
 నీయంపీత్యాజలాసన్నతరుచ్ఛాయాయాముపవిష్టః॥యతః॥ శ్లో॥ కూపో
 దకంఽటచ్ఛాయాశ్యానూ(స్త్రీ)చేష్టకాగృహం । శీతకాలేభవేదున్మమున్మ
 కాలేతుశీతలం ॥ వా॥ అథమన్థరొబూతేసఖేమృగకేసతాగిసితోసి- అ
 స్త్రిన్నిజకనవనేకదాచిత్కేంవ్యాధాస్సంచరన్తి- మృగేనాక్షం - అప్తి
 కలిజ్జవిషయే రుక్మాంగదోనామనృపతిః - సచదిగ్విజయక్రమేణాగత్య
 చంద్రభాగాతీరేసమావాసితోవతకలే - పాగిశ్చతేనా తాగిశ్చక
 ర్పూర సరస్సమీపే భవితవ్యమితివ్యాధానాం ముఖాతిగ్రంవదన్తీహూ
 యతే- తదతాగిపి పాగితరవస్థానంభయహేతుకమిత్యాలోచ్యయథాకా
 ర్యంతథారభ్యతాం- తచ్చుత్వాకూర్మఃసభయమాహ - జలాశయాన్త
 రంగచ్ఛామి- శాకమృగావపుష్కవన్తా- ఎవమన్తు - హిరణ్యకొవిమృశ్యా
 బ్రవీత్ - తేనపునజకలాశయేపాగ్రప్తే - మన్థరస్యకుశలంస్థలేగచ్ఛేతఃకింవి
 ధం॥యతః॥ శ్లో॥ అమ్భంసిజలజన్తూనాందుగ్గందుర్గవివాసిసాంస్వభూ
 మిశ్చపదాతీనాంరాజ్ఞాన్సైన్యంషరంబలం॥ వా ॥ సఖేలఘువతనకఅసే
 నోపదేశేనతథాభవిష్యతి॥ శ్లో॥ స్వయంవీర్యయథావధావ్యాపీడితంస్తన
 కుల్బలం । వణిక్పుతోభవేద్దుఃఖత్యంతధైర్యభవిష్యసి॥ వా॥ తేఢాచుః-
 కథమేతత్ - హిరణ్యకఃకథయతి - అప్తికాస్యమజ్జవిషయేరాజావీరసేనో
 నామ - తేనవీరపురనామ్నసగరేతుజ్జబలోనామరాజపుత్రోయవరా
 జఃకృతః - సచమహాధన్యరుణివకదాస్యనగరంభ్రావ్యన్నతి పాగి
 యావనాంలావణ్యవతీంనామవణిక్ పుత్రీవధూమాలోకయామాసి త
 తః స్వహర్ష్యంగత్వా స్తరాకులితమతిస్తస్యాః కృతే దూతీంపేషిత

౨౮

హితోపదేశే- మిత్రలాభానామః.

వాన్ । యతః ॥ శ్లో ॥ సన్మార్గస్తావదాస్తే ప్రభవతిపురుషస్తావదేవేంద్ర
యాశాంలజ్ఞాంతావద్విధత్రేవినయచపిసమాలన్బతేతావదేవ ॥ భూ
చాపాకృష్టముక్తాః క్రవణపథగతానీలవత్ప్రాణవతే యాః శ్రీలావతీనాం
నన్మదిపరిణతాదృష్టిబాణాగః తంతి ॥ వా ॥ సాపిలావణ్యవతీతదవలోకన
క్షణాత్ ప్రభృతిస్సరశరవహారజర్జరతప్రాదయా తదేకచిత్రాభవత్ ॥
తథాచోక్తం ॥ శ్లో ॥ అసత్యం సాహసంమాయామాత్సర్యంచాతిబుద్ధతా
నిగుణత్యమశౌచత్వంస్త్రీశాందోషాఃస్వభావజాః ॥ వా ॥ అథమాతీవవ
నంశ్రుత్వాలావణ్యవత్యవాచ- అహంచవతీవ్రతి- సరపురుషస్సశమా
త్రమపినకరోమి ॥ యతః ॥ శ్లో ॥ సాభార్యాయాగృహేదత్తాసాభార్య
యావ్రజావతీ ॥ సాభార్యాయావతిపాశాసాభార్యాయావతివ్రతా
అన్యచ్చ ॥ ససాభార్యేతివక్తవ్యాయస్యాంభరానతువ్యతి । తుష్టేభతకరి
నారీశాంసంతుష్టాస్సర్వదేవతాః ॥ కోకిలానాంస్వరోయావంనారీయావం
వతివ్రతా । విద్యాయావంకురూపాశాంక్షమాయావంతవన్వినాంభతా
యస్యాగుణాన్బూతేశీలధమనమన్వితా ॥ అగ్నిసాక్షికమర్యాదో
భరతహిశరణంస్త్రీయాః ॥ వా ॥ తతోయద్యదాదిశతిమేపాణేశ్వరస్త
దేవాహమవిచారితంకరోమి- మాత్యోక్తం- అపినత్యమేతత్ - లావణ్య
వత్యవాచ - సత్యమేవైతత్ - తతోమాత్యాగత్వాతస్సర్వం తుజ్జబల
స్యాగ్రేనివేదితం-తచ్చుత్వాతుంగబలోవదత్ - స్వామినానీయనమర్ప
యితవ్యేతి కథమేతచ్చక్యం - కుట్టిన్యాహ - ఉపాయః క్రియతాం ॥
తథాచోక్తం ॥ శ్లో ॥ ఉపాయేనహియచ్చక్యంసతచ్చక్యంపరాక్రమే
స్మగలేనహతోహస్తీగచ్ఛతాః జగత్కాన్ ॥ వా ॥ రాజపుత్రేషుచ్చతి-
కథమేతత్ - సాకథయతి - అస్తిబ్రహ్మరణ్యేకర్పూరతిలకానామహస్తీ-
తమసలోక్యసర్వేస్మగలాశ్చింతయతి - యద్యయంకేనాపుసా యేన
మియతే - తదాస్తాకమేతద్దేహేన మానవత్యప్తయస్య స్వేచ్ఛాభావ
నభవ్యతి - తత్రవీకేనవృద్ధస్మగలేన ప్రతిజ్ఞాతం-హయాబుద్ధిప్రభా
వాదస్యమరణంసాధయితవ్యం - అనంతరంనవజ్ఞుకకిర్పూరతిలకసమీ
పంగత్వాసాష్టాంగపాతంవ్రణమోహవాచ- దేవదృష్టిప్రసాదంకురు - హ

ప్రథమనికథాసంగ్రహః.

౨౯

ప్రీతియైతే- క స్వం-కుఃపమానాతః. సోవదత్- జమ్బుకాహం- న
 రైర్వనవాసీభిః పశుభిర్నిర్భిత్యాభవన్సకాశంప్రస్థాపితః- యద్వి నారా
 జ్ఞావస్థాతుంనయ్యుక్తం తతఃతాబ్రవీరాజ్యే భిషక్తుంభవాన్ సర్వస్వా
 మినునోపేతోనిరూపితః॥ యః॥ శ్లో॥ కులాచారజనాచారైరతిశుద్ధఃప్ర
 తాపవాక్॥ ధామికోనీతికుశలఃసస్వామీయుజ్యతేభువి॥ వా॥ అవరంభ
 వశ్య॥ శ్లో॥ రాజానం ప్రథమంవిస్తేతతోభార్యాంతతోధనం । రాజన్య
 సతిలోకేస్త్రిక్షకుతోభార్యాకుతోధనం॥అన్యథ్య॥ ఐజాన్యఇవభూతాసా
 మాధాకఃపృథివీపతిః॥వికలేపిహాజన్యేజీవ్యతేనతుభూపతాకించ॥నియ
 తవిషయవర్తికాప్రాయశోదండయోగాత్ జగతివరవశేస్త్రిక్ష దుర్లభస్సా
 భువ్యతే॥ కృతసుపిడికలంవాచ్యాధితంవాధనంవాపతిమపికులనారీదణ్ణ
 భిత్యాభ్యుపైతి॥ వా॥ తస్యథాలగ్నవేల్దానవలతి తథాకృత్యాసత్వర
 మాగమ్యతాండేవేన - ఇత్యుక్త్వాథాయచలితః - తతోసారాజ్యలోభా
 కృష్టఃకర్పూరతిలకఃస్పృగాలవర్షేనాధావకామహాపజ్జగ్నః - తత
 స్తేనహస్తీనాక్తం-సఖాస్పృగాలకిమధునావిధేయం - మహాపజ్జగ్నవతితో
 హం - స్పృగాలేనవిహస్తీనాక్తం - దేవమమపుచ్చాగ్రేహస్తందత్వోత్తిష్ఠ
 యస్యవచసిత్వయావిశ్వాసఃకృతః - తస్యఫలమేతత్ - తథాదోక్తం॥
 శ్లో॥ యదానత్సంగరహితోభవిష్యసిభవిష్యసి । తదానజ్జనగోష్ఠీమపతి
 ష్యసివతిష్యసి ॥ వా॥ తతోమహాపజ్జగ్నిమగ్నోహస్తీస్పృగాలైర్భక్షితః-
 అతోహంబ్రవీమి- ఉపాయేనహియచ్చక్యమిత్యాది - తతఃకుట్టిన్యవదే
 శేనతంచారుదంతనామానంవణిక్ష్మత్రం సరాజపుత్రః సేవకంబకార -
 తతోసాతేనసర్వవిశ్వావకార్యేషునియోజితః - ఏకదాతేనరాజపుత్రే
 ణస్నాతానలిప్తేనకనకాలంకారధారిణాక్తం-మయామాసమేకంయా
 వద్దారీప్రతంకతావ్యం - తదద్యారభ్యప్రతిరాత్రి కులకన్యామేకాయా
 వతిమానీయసమర్పయ - సామయాయధౌచితేనవిధినాపూజయితవ్యా
 తతఃనచారురంతస్తథా విధాంతరుణీమానీయసమర్పయతి - పశ్చాత్
 బ్రచ్చన్నఃకిమయంకరోతీతినిరూపయతి - సచతుంగబలస్తాయువతిమ
 స్పృశన్నేవ దూరాద్యస్తాగ్రిజాగరగన్ధవన్దనైః సంప్రభృరక్షకంబ

30

హితోపదేశ మిత్రలాభోనామ.

త్వాప్రస్థావయతి - అథవణిక్ష్పత్రైణతద్వస్తృపజాగవిశ్వాసేనలోభా
 కృష్టమనసాస్వవహూర్లీలావతీసమాసీయసమర్పితా - సవతుంగబలస్తాం
 హృదయప్రియాంలావణ్యవతీం విజ్ఞాయససంభ్రమముత్థాయ నిదకాయ
 మాలిక్యోష్టోన్మీలితలోచనఃపర్యజేతయాసహవిలలాస - తదాలోక్య
 వణిక్ష్పత్రశ్చిత్రలిఖితఇవేతితతఃవ్యతామూఢఃపరంవిషాదముపాగతః - అ
 తోహం బ్రహ్మిమిస్వయం వీత్యైత్యాది - తథాత్వయాపిభవితవ్యమితి -
 తతస్తద్వచనమవధార్యమహతాభయేననన్దరోజలాశయముత్సృజ్యచ
 లితః - తేహిరణ్యకాదయస్తమనుగచ్ఛన్తి-తతఃస్థలేగచ్ఛ-కేనాపివ్యా
 ఢేనవనంపర్యటతా సమన్ధరఃప్రాప్తః - ప్రాప్యతం గృహితోష్టాన్యథ
 నుపిబద్ధాతుత్పిపాసాకులః స్వగృహభిముఖంచలితః - అథతేమృగవా
 యసమూషికాఃపరంవిషాదముపగతవంతస్తమనుజన్మః - తతోహిరణ్య
 కోవిలపతిః ॥ శ్లో॥ ఏకస్యదుఃఖస్యనయావదస్తంగచ్ఛాప్యహంపారమివా
 ర్ణవస్య । తావద్ద్వితీయంసమువస్థితంమే భద్రేష్వనన్ధాబహులీభవంతి
 స్వభావజంతుయన్నిత్రం భాగ్యేనైవాభిజాయతే । తదకృత్రిమసాహ
 దమావస్త్వపిసముజ్జతి । నమాతరినదారేషుసోదర్యేనచాత్మజేఽశ్వా
 సస్తాదృశఃపుంసాంయావన్నిత్రైస్వభావజే ॥ ఇతిమహుర్విచిత్త్య - అ
 హువామేదుదైవంయితః ॥ స్వకమకసంతాఃవిచేష్టితాసికాలాన్తరా
 వృత్తశుభాశుభాని । ఇహైవదృష్టానివయోవతాఃజన్మాన్తరాణీవదశౌభ
 లాని । అథవా । కాయస్సన్నిహితాపాయస్సంపదఃపదమావదాం । సమా
 గమాస్సాపగమాఃసర్వముత్పాదిభంగురం । పునర్విమృశ్యాహ ॥ శోకారా
 తిభయత్రాణంప్రీతివిస్ఫుభాజనం । కేనరత్నమిదం సృష్టంమిత్రమి
 త్యక్షరద్వయం । కించ ॥ మిత్రంప్రీతిరసాయనంనయనయోరానన్దనంచే
 తసః పాత్రీయత్సుఖదుఃఖయోస్సహభవేర్నిత్రైణతద్వర్ణభం ॥ యేచా
 న్యేసుహృదః సమృద్ధిసమయే ద్రవ్యాభిలాషాకులాః తేసర్వత్రమిశంతిత
 త్వనికషగావాతురేషాంవిపత్ ॥ వా ॥ ఇతిబహువిలవృహిరణ్యకశ్చి
 త్రాంగలఘుపతనకావాహ - యావదయంవ్యాధౌవనాన్నిస్సరతితావత్త
 న్ధరంమోచయితుం యత్క్షిక్రియతాం ॥ తావూచతుః - సత్వరంకా

ప్రథమకథాసంగ్రహః.

36

ర్యం- ఉచ్యతాం-హిరణ్యకోమూతే - చిత్రాంగోజలసమీపంగత్వామృతమివాత్మానందశయతు - కాకశ్చతస్యోపరిస్థితాచక్షావ్వికిమపిలిఖతు - నూనమసేనలుబ్ధకేసతతృకచ్ఛపంపరిత్యజ్యమృగమాంసార్థినానత్వరంగంతవ్యం- తతోహంమన్థరస్యభిన్ననంఛేత్సాన్యమి - చిత్రాన్జలముపతనకాభ్యాంశీఘ్రింగత్వా తథానుష్ఠితేనతినవ్యానః శ్రాంతః పానీయం పీత్వాతరోరథస్తా మవవిష్టస్తథావిధంమృగమవశ్యత్ - తతఃకతకారికామాదాయవ్రహ్మప్త మనామృగాన్వికంచలితః - అత్రాంతరేహిరణ్యకేశాగత్యభిన్నజన్తనః సకూర్తః సత్వరంజలాశయంత్రవిష్టః - సమృగఆనన్నంతంవ్యాధంవిలోక్యోత్థాయపలాయితః - వ్రత్యావృత్యలుబ్ధకోయావత్తరుతలమాయాతితావతూర్తమవశ్యన్నచింతయత్ - ఉచితమేవై తన్మనూసమీప్యకారిణః॥ యతః ॥ శ్లో॥ యోధువాణిపరిత్యజ్యఅధువాణినివేతే॥ ధువాణితస్యనశ్యంతిఅధువంసప్తమేవహి ॥ తతోసౌస్వకమకవశోన్నిరాశఃకటకంప్రవిష్టః॥ కతకవ్యానిచమిత్రాణిదుర్గామానివనానిచ॥ వశ్యకూర్తపతిర్బద్ధోమూషికేణవిమోచితః॥ వా॥ మన్థరాదయశ్చసర్వేముక్తావదః స్వప్థానంగత్వాయథానుఖమాస్థితాః - అథరాజపుత్రైఃసానన్దముక్తం - తస్యర్వేతేసుఖనఃసంపన్నాః - తత్సీద్ధంనన్నమిహితం-విష్ణుశర్లోవాచ - ఏతావద్భవతామఖిలషితంసంపన్నం - అవరమపీషమస్తు ॥ శ్లో॥ మిత్రంప్రాప్నుతసజ్జనావనపరైర్లక్ష్మీస్సుమాలభ్యతాంభూపాలాఃపరిపాలయన్తువసుధాంశశ్వత్సవ్విధమేన్ధితాః॥ ఆస్తాంమానసతుష్టయోనుకృతినాంనీతిర్నవోధవనః కల్యాణంతురుతాంజనస్యభగవాంశ్చద్వార్ధమాదామణిః॥.....*

ఇతిహితోపదేశేమిత్రలాభోనామ-ప్రథమకథాసంగ్రహః

సమాప్తః.

శ్రీ ర మ్మ.

—*—

అథ సుహృద్భేదః.

వా॥ అథ రాజపుత్రాడిడుః - ఆర్యమిత్రలాభః శ్రుతః - తద్వయమిదా
 నీంసుహృద్భేదం శ్రోతుమిచ్ఛామః - విష్ణుశర్మోవాచ - సుహృద్భేదం శృ
 ణుత-యస్యాయమాద్యః శ్లోకః ॥ వర్ధమానోమహాస్నేహేనామృగేంద్ర
 పృషత్యోర్వనేపిశునేనాతిలభ్యేజమ్భుకేనవినాశితః॥ వా॥ రాజపుత్రై
 రుక్త-కథమేతత్ - విష్ణుశర్మకథయతి - అస్తివిక్లిణవభేషవర్ణవతీనామ
 నగరి - తత్రవర్ధమానోనామవణిజ్ఞీవసతి - తస్యప్రభూతేపివిత్తైవరాజ
 బంధనతీసమృద్ధానవలోక్యపునరర్థవృద్ధిః కరణీయేతివతిర్బభూవ॥ యతః ॥
 శ్లో॥ అధోధఃపశ్యతః కస్యపిహమానోపచీయతే॥ ఉపర్యుపరిపశ్యత్రస్సర్వ
 వీవదరిద్రతః॥ అపరంచ॥ బ్రహ్మహాపినరః పూజ్యోయస్యాస్తివిపులంభనం
 శశిసన్దుల్యవంశోపివర్ధనః పరిభూయతే॥ అన్యత్ప॥ అవ్యవసాయినమలసం
 దైవవరంసాహసాచ్ఛపరిహీణం॥ వ్రతుదేవవతింవృద్ధంనేచభిలక్ష్మీర్గృ
 హీతుమీషదపి॥ కింవ॥ ఆలస్యంస్త్రీసేవానరోతాజన్మభూమివాత్స
 ల్యంభీరుత్పానసన్తోషన్షడ్వ్యభూతామహత్త్వస్య॥ యతః॥ సంవదా
 నుస్థిరంమన్యోభవతిస్యల్పయాపియః॥ కృతకృత్యోవిధిర్నవ్యేవర్థయతి
 తస్యతాం॥ అపరంచ॥ నిరుత్సాహంబిరానందంనిర్విర్యమరినన్దనం॥ మాన్య
 సీమక్తునీకాచిజ్ఞనయేత్పుత్రమీదృశం॥ తథాచోక్తం॥ అలబ్ధంచైవగోషే
 తలబ్ధంరక్షేదపేక్షయా॥ రక్షితంవర్థయేత్సవ్యగ్వర్ధంతీర్థేషునిక్షిపేత్॥
 దానభోగవిహీనాశ్చదివసాయాంతయస్యచై॥ సకర్మకారభస్త్రేవశ్వ
 సన్నపిసజీతి॥ యతః॥ వా॥ అలబ్ధమభీష్నతోనుయోగాద్దుఃఖప్రాప్తిరే
 వ॥ లబ్ధస్యావ్యరక్షితస్యస్వయంభవతివినాశః॥ అవర్ధమానశ్చార్థస్స
 ల్పవ్యయోవ్యజ్ఞానవత్క్షయమేతి॥ అనుభవక్తధనశ్చవిప్రీయోజనవీవ
 తథాచోక్తం॥ శ్లో॥ ధనేనకింయోనదదాతిగాశ్నుతేబలేనకింయశ్చిరపూ
 న్నబాధతే॥ శ్రుతేనకింయోనచధమామాచరేత్కిమాత్మనాయోనజితే

ద్విమోభవేత్ ॥ అశ్వచ్చ ॥ అజ్ఞానస్యక్షయందృష్ట్యావత్త్రికస్యతుశచ్చ
 యం ॥ అపథ్యందీవసంకుర్యాద్దాశాశ్చయనకర్తృసు ॥ జలవిష్టునిపాతేన
 క్రమశఃపూర్వతేషుటః ॥ సహేతుస్సర్వవిద్యానాంధర్మస్యచధనస్యచ॥
 వా ॥ ఇతిసంచిన్త్యసంజీవకనద్దకనామానాద్వాపృవభౌధునియజ్యశ
 కటం నానావిధద్రవ్యపూర్ణంకృత్వా వాణిజ్యార్థం కాశ్చీరంచలితః ॥
 యతః॥ శ్లో॥ కోతిభారస్సచుద్ధానాంకిందూరంస్యవసాయినాం ॥ కోవిదే
 శస్సవిద్యానాంకల్పవర్లప్రియవాదినాం ॥ వా ॥ గతోగచ్ఛతప్తస్యసు
 ధ్గురనామ్నివర్వతేమహారణ్యేసంజీవకోభగ్నజానుర్నివతితః - తమాలా
 క్యవర్ధమానోచిన్తయత్॥శ్లో॥ కరౌతునామనీతిజ్ఞోవ్యవసాయమితస్తతః॥
 ఫలంపునస్తదేవాస్యయద్విధేర్మనసీస్థితం ॥ కింతు॥ విన్తయస్సర్వధాపా
 యః ప్రత్యూహస్సర్వకర్మణాం ॥ తస్మాద్విస్మయముగ్న్యజ్యపాథ్యేసిద్ధి
 ర్విధీయతాం ॥ వా ॥ ఇతిసంచిన్త్యసంజీవకంతత్రపరిత్యజ్యవర్ధమానఃపు
 నఃస్వయంధర్మపురం నామసగరంగత్వా మహాకాయమస్యం వృవభమే
 కం సమానీయధునియోజ్యచలితః - సంజీవకఃకథమపి ఖురళియేభరం
 కృత్వోత్థితః॥ యతః॥ శ్లో॥ నిమగ్నస్యపయోరాశాపర్వతాత్పతితస్యచ॥
 తక్షకేణాపివష్టస్సత్రయార్కాశిరక్షతి॥అపరంభ॥ నివతతుశిఖరాదద్ర
 ర్జ్జతుజలధౌహుతాశనంవిశతు ॥ కీడతుభుజజ్జమైర్వానాకాలేకస్య
 చిన్నాశః ॥ నాకాలేమియతేజస్తర్విద్ధఃశరశతైరపిః॥ కుశాగ్రేక్షేవసం
 స్పృతఃపాత్రకాలానజీవతి ॥ యతః॥ అరక్షితంతిథిదైవరక్షితంసుర
 క్షితందైవహతంవిసశ్యతి ॥ జీవత్యనాథోపివనెవిసర్జితః కృతప్రియతో
 పిగృహేసజీవతి॥వా॥తతోదినేముగచ్ఛతుసంజీవకః స్వేచ్ఛాహరాదిలా
 భేనారణ్యానిభామ్యుక్తాహృత్త పుష్టాజ్ఞోబలవాన్నరాద - తస్మిన్స్వనేపిజ
 లకనామాసింహః స్వభుజోపాజితరాజ్య ముభయమభవత్ నివసతి ॥
 తథాచోక్తం॥ శ్లో॥ రాభిషేకోనసంసారఃసింహస్యక్రియతేమృతైః॥
 విక్రమాద్జితరాజ్యస్యస్వయమేవ మృగేంద్రతా ॥ వా ॥ సచైకదాపిపా
 సాకులితః పానీయంపాతుంయమునాకచ్ఛగగనుత్ - తేనచతత్రసిం
 హానాననుభూతపూర్వం ప్రయథునగర్జితమివ సంజీవకనదితమశా

౩౪

హితోపదేశే- సుహృద్భేదోనామ.

వి-తచ్చుత్వాసౌపానీయ మపీత్వాసచకితంపరివృత్య స్వస్థానమాగచ్ఛ
 కిమిదమిత్యా లోచ్యమాప్తీంస్థితః - సతథావిధః కరటకదమనకాభ్యాం
 మంత్రిపుత్రాభ్యాంస్పృగాలాభ్యాందృప్తః - తంతథావిధందృప్త్యాదమన
 కఃకరటకమాహ - సఖేఽయంకి మనకాథీనస్వామీపానీయమపీత్వామ
 స్త్వమస్తమవతిష్ఠతే- కరటకోబూతే - మిత్రదమనకమమసన్నతేనాస్య
 సేవైవనక్రియతే - తత్కిమస్యచేష్టానిశూషణేన ॥ అతోనేనరాజ్ఞావధీరి
 తాభ్యామావాభ్యాంమహద్దుఃఖమనుభూతం॥ అవరంచపశ్య॥ శ్లో॥ సేవ
 యాధనమిచ్ఛన్తిః సేవతైః పశ్యయత్కృతం । స్వాతంత్ర్యంయచ్ఛరీర
 స్యమూఢేస్తదవహరితం॥ అవరంచ॥ శీతవాతాతపక్షేశానహంతేయే
 వరాశ్రితాఃతదధై నాపిమేధావీతవస్త్రప్రాసుభిభవేత్ ॥ అన్యచ్ఛ॥ ఏతా
 వజ్జన్తసాఫల్యంయదనాయత్తవృత్తితా । యేవరాధీనతాంయాతాస్తేవై
 జీవంతికేమృతాః ॥ కీడంతేభుజ్యైస్సార్థంరమంతేపరయోషితః॥ రాజా
 నమపిసేవంతేఅహలూపాహసితానః॥ అవరంచ॥ ఏహిగచ్ఛపతోత్తిష్ఠ
 వదమానంసమాచర । ఏవమాశామఖగ్రస్తైః కీడంతేధనినోధిభిః ॥
 కించ ॥ అబుధైరర్థగ్రాభానుపజ్యస్త్రీభిరవస్వయం । ఆత్మాసంసక్త్య
 సంసక్త్య పరొపకరణీకృతః ॥ యావ్రకృత్యైవచఫలాని పతత్యశుచా
 వపి॥ స్వామినోబహుమన్యంతేదృష్టితామపిసేవకాః॥ విశేషతశ్చ॥ ప్ర
 ణమత్యున్నతి హితోజీవితహితోర్విముఖ్యుతిప్రాణాక । దుఃఖీయ
 తిమఖహితోఃకోమూఢస్సేవకాదన్యః॥ అవరంచ॥ మానాస్కూఢఃప్రవచ
 నపటుర్వాతులోజల్పకోవాత్మాంత్యా భీరుర్యదినసహతే ప్రాయశోనా
 భిజాతః॥ ధృష్టేసార్వేవసతినియతందూరతశ్చప్రగల్భః సేవాధమః
 పరమగహనోయోగినామవ్యగమ్యః॥ వా ॥ దమనకోబ్రవీత్ - మిత్రసర్వ
 థామనసాపివైచిత్ర్యం॥ శ్లో॥ కథంత్యయానసేవ్యస్తేయత్నతఃపర
 మేశ్వరాః । అవిరేణైవయేతుష్టాఃపూరయన్తిహసోరథాక॥ అన్యచ్ఛ॥
 కుతస్సేవావిహీనానాంచామరొద్ధృతనంపదః॥ ఉద్గండధవశ్చక్రవాటి
 వారణవాహినీ॥వా॥ కరటకోబూతే- తథాపికిమనేనవ్యాపారేణాస్మా
 కం- యతః అవ్యాపృతేషువ్యాపారః సర్వధాపరిహరణీయః ॥ పశ్య॥

ద్వితీయకథాసంగ్రహః

౩౫

శ్లో॥ అవ్యాప్త తేషువ్యాపారంయోనరఃకతుఃమిచ్ఛతి । సభూమానిహత
 శ్చేతేలోత్పాతినవానరః॥వా॥ దమనకఃపుచ్ఛతి-కథమేగతే - సకథయ
 తి - పురామగధదేశేధర్మార్హస్య సన్నిహితవసుధాయాం శుభదత్తనా
 మ్నాకాయ ఘోనవిహారమండపంకారయితమూర్ఖం - తత్రకరవత్రవిదా
 ర్యమాజైక ప్రచ్ఛస్య కియద్ధూరపాటితస్య కాష్టఖండవ్యయమధ్యే కీల
 కంసూత్రధారేణస్థాపితం - తత్రోపసవాసీమహావానరయూధఃకీర్ణన్నా
 గతః-తేష్వేకోవానరః కాలదణ్డపీరితజ్వలతంకీలకంహస్తాభ్యాంధృత్వా
 పవిష్టః - తత ప్రస్యపృథగ్ద్వయంలమ్బమానంకాష్టఖణ్డద్వయాభ్యంతరే
 ప్రవిష్టం - అసంతరం సచనమాజవలతయామహతావ్రయ త్సేనతంకీల
 కమాకృష్టవాక్ - ఆకృష్టసతి కాష్టాభ్యాంమూర్ఖ తాణ్డద్వయఃపంచత్వం
 గతః- అతోహంబ్రహ్మ్యవ్యాప్త తేషువ్యాపారమిత్యాది- దమనకోబూ
 తే-తథాపిస్వామిచేష్టాసూచణంసేవకేనావశ్యమేవకర్తవ్యం- కరటకో
 బూతే-యఃసర్వాధికారేనియత్కఃప్రధానమస్త్రీ - సకరోతు - యతో
 నుజీవినావరాధికారచర్చానకతేవ్యావశ్య॥శ్లో॥ వరాధికారచర్చాం
 యఃకుర్యాత్సామిహితేచ్ఛయా । సవిషీదతిచీతా-రాత్రాడితోగర్హభా
 యథా॥వా॥ దమనకఃపుచ్ఛతి కథమేగతే - కరటకఃకథయతి-అస్త్రీవారా
 ణస్యాంకర్పూరవటోనామరజకః - సచైకదాభినవవయస్కరూపాంత
 యాసహచిరాతే-లింకృత్వా నిర్భరమాలిజ్జప్రవృత్తః - తదనంతరం
 ద్రవ్యాణిహర్తుం తద్గ్రహంచోరః ప్రవిష్టః - తస్యప్రాంగణే గదాభో
 బద్ధప్తివ్రతి-కుక్కురశ్చోపవిష్టః - అథగదాభఃశ్వానమాహ- తవతావద
 యంవ్యాపారః - తతి-మితిత్వముచైశ్శబ్దం కృత్వాస్వామినంకథంస
 జాగరయసి-కుక్కురోబూతే-నుమనియోగస్యచర్చాకింత్యయాకతా
 వ్యాత్సమేవనజానాసి యథాతస్యాహర్నిశంగృహారక్షాంకరోమి తతో
 యంచరాన్నిర్వృత్తిమమోపయోగంసజానాతి- తేనాధునామమాహ-
 రదానేపిమందాదరః - యతోవినావిధుగదర్పసంస్వామినోనుజీవిషుమం
 దాదరాభవంతి- గర్హభాబూతే - శృణురేబర్హరస్వభావతఃశ్వజాతిర
 స్పృశ్యః-పునరపిసేవకజాతిత్వంపశ్య॥ శ్లో॥ యావత్తేకార్యకాలేయస్స

కింభృత్యస్సకింసుహృత్ | తస్మిన్ కాశ్యేవినష్టేతుభృత్యనసుహృదాకింసు ||
కుకురోబూతే || యోనసంభావయేద్భృత్యానాగర్యకాలే సకింప్ర
భుః | సర్వధాకింసకర్తవ్యంపోషణంభృత్యదారయోః || యతః || ఆశ్రితా
నాంభృతాస్వామిసేవాయాంధర్మచిన్తనే || పుత్రసోమ్యత్వాదనేత్రైవనసం
తిప్రతిఘాతుకాః || వా || తతోగదకభిసకోపమాహ- పాపీయాంస్త్వం-
యద్వివత్తాస్వామికార్యోపేక్షాంకరోషి - భవతు - యథాస్వామీజాగ
తీ-తథామయాకర్తవ్యం || యతః || శ్లో || పృథ్వీస్సేవయేదరగంజతరేణ
ణమృతాశనం | స్వామినంసర్వభావేనపరలోకిమమాణుయా || వా || ఇ
త్యుక్త్వా సోతీవచీతాగరశబ్దంకృతవాక్ - రజకస్తేనచీతాగరేణ ప్రబు
ద్ధోనిద్రాభంగకౌపాదుత్థాయగదకభంలగుడేనతాడయామాస - తే
నాసౌపజ్చృత్సమగమత్ - అతోహంబ్రవీమిపరాధికారచర్పామిత్యాది-
వశ్య-వశూనామనేవణమస్తాకంనియోగః - స్వయోగచర్పాక్రియ
తాం-విన్మృశ్య - కింత్వద్యతయాచర్పయానప్రయోజనం - తదావయో
ర్భక్షితశ్చేషావారప్రచురోస్తే-దమనకఃసరోషమాహ- కథమాహారమా
తాగ్రీభేభవాక్ - సేవకైతేతద్యత్కముక్తం || యతః || శ్లో || సుహృదాము
పకారకారణాద్విషతామశ్యపకారకారణాత్ | నృపసంశ్రయశ్చవ్యతే
బుధైజాతరంకోనభిభర్తికేవలం || జీవితేయస్యజీవంతివిప్రామిత్రాణి
బాంధవాః || సఫలంజీవితంతస్యఅత్కార్థంకౌనజీవతి | ఆపిచ | యస్మిన్ జీవతి
జీవంతిబహవఃసతుజీవతు | కాకోపికిన్నమరుతేచజ్ఞాప్తస్వోదరపూరణం ||
వశ్య | వజ్జుభిర్యాతిదాసత్వంపుగాత్తైకోపిమానవః | కోపిలత్తైర్లక్ష్మతీ
కోపిలత్తైరపిసలభ్యతే || అన్యచ్ఛ || మనుష్యజాతుల్యాయాంభృత్యత్వ
మతిగహితం | ప్రథమోయోసతత్రాపిసోపిజీవత్సుగణ్యతే || తథాచో
క్తం || వాజివారణలోహానాంకాష్టపాషాణవాససాం | నారీపురుషతో
యానామంతరంమహదంతరం || తథాచ | అల్పస్నాయువసావసేకమలి
నంనిమాణంసమవ్యస్థిగోః శ్వాలబ్ధ్వాపరితోషమేతినచతత్తస్యతుభ
శ్శాంతయే | సింహలూజంబుకమంకమాగతమపితృక్త్యానిహంతిద్వివం
సర్వకృచ్ఛగితోపివాఞ్చితీదగస్సత్వానురూపఃఫలం || వా || అపరంచ

ద్వితీయకథాసంగ్రహః.

౩౭

పశ్య-సవ్య-సవక-యోరంతరం॥ శ్లో॥ లాఙ్గూలచాలనమథశ్చరణావపా-
 తంభూమాఃపశ్య-పదనోదరదిర్మనంచ । శ్వాపిండదస్యకురుతే గజపుంగ-
 వస్తుధీరంవిలోకయతిచాటుశతైశ్చభుజ్జే॥ కించ॥ యజ్ఞేతిక్షణమపిప్ర-
 థితంమనుష్యైర్విజ్ఞానవిక్రమయశోభిరభగ్నమానం । తన్నానజీవిత-
 మిహప్రవదంతితద్వజ్ఞాఃకాకోపిజీవతివిరాయబఃశ్చభుజ్జే॥ అవరంచ॥
 అహితహితవిచారశూన్యబుద్ధైఃశ్రుతివివక్షయైర్బహుభిర్విమృతస్య ।
 ఉదరభరణమాత్రకేవలేచ్ఛఃపురుషవశోశ్చపశోశ్చకోవిశేషః । వా ।
 కరటకోబూతే-అవాంతాఃప్రధానా-తథాప్యావయోఃకిమనయా-
 విచారణయా-దమనకఃపునరాహ-కియతాకాలేనామాత్యఃప్రధానతా-
 మప్రధానతాంవాలభేత॥ యతః॥ శ్లో॥ నకస్యవిహిచ్ఛిదిహస్వభావాద్భు-
 వత్కుదారోభిమతఃఖిలోవా॥ లోకేగురుత్వంవిఫరితతాంవాన్వదేష్టితా-
 న్యేవనరంసయన్తి॥ కించ॥ ఆరొవ్యతేశిలావైలేయత్సేనమహతాయథా॥
 నిపాత్యతేక్షణేనాథస్తథాత్మాగుణదోషయోః॥ యాత్యధోధావ్రజత్యు-
 మైర్పరిపైస్త్విరేవకర్తృభిః । కూపస్యఖనితాయద్వత్ప్రాకారస్యవకా-
 రకః॥ వా॥ తద్భద్రస్యతాత్మత్వాత్పశ్యతేతర్హః-కరటకోవదతి-
 అథభవాకింబ్రవీతి-దమనకఆహ-ఆయంస్వామీపిగ్గలకఃకుతోభయా-
 త్సచకితంపరివృత్తోవస్తి-కరటకోబూతేకింతత్రజానాసి-దమన-
 కోవదతి-కింప్రజ్ఞావతామవిదితమస్తి॥ ఉక్తం॥ శ్లో॥ ఉదీరితోద్ధఃపశునా-
 సిగృహ్యతేహయాశ్చనాగాశ్చవహన్తిదేశితాః । అనుక్తమవ్యూహతివ-
 జ్ఞోతోజనఃపరగ్గేజ్ఞానఫలాహిబుద్ధయః॥ ఆకారైర్గితైర్గత్యాచేష్టయా-
 భావణేనచ॥ నేత్రవక్త్రవికారైరణత్యుతేంద్రగతంమనః॥ వా॥ తదత్రభ-
 యప్రస్తావేనాహమేనంప్రజ్ఞావలేనాస్త్రియంకరిష్యామి॥ యతః॥ శ్లో॥ ప్ర-
 స్తావనద్భవంవాక్యంసద్భావనద్భవంప్రియం । ఆత్మశక్తిసమంకోసం-
 యోజానాతినపండితః॥ వా॥ కరటకోవదతి-సఖత్వంసేవానభిజ్ఞః॥
 పశ్యశ్లో॥ అనావహతోవిశేష్టస్తుఅవృష్టాబభూభావతే॥ ఆత్మానంమన్య-
 తేప్రీతంభూపాలస్యసదుర్మతః । వా॥ దమనకోబూతే-భద్రకథమహం-
 సేవానభిజ్ఞః॥ పశ్యశ్లో॥ కిమస్యస్తస్యభావేనసుందరంవాన్యమన్దరం॥ య

30

హి తో పదేశే-సుహృద్భేదో నాను.

దేవరోచతయస్యైభవే తత్తస్యనుష్ఠరం॥యతః ॥ యస్యయస్యహియో
 భావస్తనతేనహితంనరం । అనుప్రవిశ్యమేధాపీక్షిప్రమాత్మవశంనయేత్ ॥
 అన్యచ్ఛ ॥ కోత్యైశ్యహమితిబూయాత్ సమ్యగాదేశయేతిచ । ఆజ్ఞామ
 వితథాంకుర్యాద్యథాశక్తిమహీవతే॥ అపరంచ॥ ఆజ్ఞాభిజ్ఞోనరేంద్రా
 తాంబ్రాహ్మణానామనాదరః ॥ పృథక్పయ్యాచనారీణామశస్త్రుపహి
 తోవధః॥కించ॥ అల్పేషుధృతిమాపాప్రిజ్ఞశ్చయేవానుగతఃసదా । ఆది
 ఘోనవికల్పేతనరాజవసతింవసేత్ ॥ వా॥ కరటకొబూతే- కదాచిత్త్వా
 మనవసరప్రవేశాదవమన్యతేస్వామీ- దమనకఆహ- అస్త్యేవం - తథా
 వ్యనుజీవిరాసాన్నిధ్యమవశ్యంకరణీయం॥యతః ॥ శ్లో॥ దోషభీతేరసార
 మ్భృగకాపురుషస్యలక్షణం । కైరజీర్ణభయాద్భృతర్భజనంపరిహీయ
 తే॥వశ్య॥ఆసన్నమేవసృపతిగ్భజతేమనుష్యం విద్యావిహీనమకులీనమనం
 గతంచా । పాప్రియోణభూమిపతయఃప్రమదాలతాశ్చయఃపార్శ్వతోవ
 సతితంపరివేష్టయంతి॥ వా॥ కరటకొబూతే- తత్రగత్యాకింపత్యుసి- న
 ఆహ-శృణుఅనుకక్తోవిరక్తోవామయిస్వామీతిజ్ఞాస్యామి - కరటకొబూ
 తే-కింతద్దౌనలక్షణం-దమనకొబూతేశృణు॥ శ్లో॥ దూరాదవేక్షణంహ
 సఃసంప్రశ్నేపాదరొభృశం । పరోక్షేపిగుణశ్లోఘాన్తరణం ప్రియవస్తు
 మ॥ తల్పేవకేనావ్యసురక్షిజ్ఞానంప్రీతివర్ధనం । అనురక్తశచిహ్ననిదోష
 పిగుణసంగ్రహః॥ కాలయాపనమాశానాంవర్ధనంఫలఖణ్డనం । విరక్తశ్చ
 రచిహ్నజానీయాన్మతిమాన్తరః ॥ వా॥ నితద్జ్ఞాత్వాయథాచాయం
 మమాయత్తోభవివ్యతి- తద్వత్స్యామి ॥ యథా॥ శ్లో॥ అపాయసందశాన
 జాంవివత్తి మపాయసందర్శనజాంచసిద్ధిం । మేధావినోసీతివిధిప్రయ
 త్తాంపురస్సృరస్తీమివదర్శయన్తి॥వా॥కరటకొబూతే- తథావ్యపాప్రి
 ప్రస్తావేనవత్తువహాసి ॥ యతః ॥ అపాప్రిక్షకాలవచనంబృహస్పతిరపి
 బురీవక॥ పాప్రిక్షయాద్భృగ్యవజ్ఞానమవమానంచశాశ్వతం । సులభా
 పురుషారాజా సతతంప్రియవాదినః । అప్రియస్యచపథ్యస్య వత్తాశో
 తాచదుర్లభః॥ వా॥ దమనకొబ్రహ్మేతమిత్రమాభైషిః నాహమపాప్రిక్ష
 వసరంచనంవత్స్యామి॥యతః॥ ఆవద్యన్యాగగమనైకార్యకాలాత్యయే

ముచ | అప్పుడై నాపిన క్తవ్యంభు త్యేనహితమిచ్చతా || వా || యదిచపా
 ప్రావసరేణాపిమయామన్తోనవ క్తవ్యః - తదానువ్రిత్వ మేవమమాను
 పవన్నం || యతః || శ్లో || కల్పయతియేనవృత్తంయేనచలోకేత్రశస్యతేన
 ద్భి || సగుణస్తేనవగుణినాసంరక్త్యోవర్ధనీయశ్చ || వా || తద్భద్రానుజా
 నీహిమాం-గచ్ఛామి- కరటకొబూతే- శుభమస్తు - యథాభిమతమను
 స్థీయతామితి - తతోదమనకొవిన్దితభవపిఙ్గలక సమీపంగతోదూరాదే
 వరాజ్ఞాద్భవ్యఃసాదరంప్రవేశితస్సన్ధ్యంగపాతంప్రణవత్యోవవివ్యః - రా
 జాహ-చిరాద్భవ్యోస్థి-దమనకొబూతే - యద్యపిమయాసేవకెనశ్రీమ
 దైవపాదానాంనకించత్ ప్రయోజనమస్తి - తథాపిప్రాప్తకాలమనుజీ
 వినాసాన్నిధ్యమవశ్యంకర్తవ్యమిత్యాగతోప్తి || యతః || శ్లో || యైశ్వాహ
 వేషుశితశస్త్రనిపాతభిన్నా మానాజ్ఞతుంగమరభి స్సతతార్పితాభూః |
 తెషామపి ప్రభుసమీపముపాగతానాం వాచఃస్థలనిగురుసాధ్వ సభావ
 భిన్నాః || అవరంశ || రాజనివిదుషాంమధ్యేవరసురతనమాగమేస్త్రీణాం
 సాధ్వసదూపితహృదయోవాక్పటురపికాతరొభవతి || వా || ఇహహికేన
 చిదపిహేతుశాప్రయోజనచ స్తి | తథాచోక్తం || శ్లో || దస్తస్యనిఃకమణ
 కేనరాజకణకస్యకంఠూయనకేనవాపిసృజేనకార్యంభవతీశ్వరాణాం
 కిమంగవాక్పాణిమతానరేణ || వా || యద్యపిస్వామినాచిరావధీరితస్యమే
 బుద్ధివివాశఃశజ్యతేతదపిమన్తవ్యం || యతః || శ్లో || యస్యయేచగుణాస్స
 నివికసంతినతెస్వయం | నహికస్తూరికామోద శ్చవధేనవిభావ్యతే ||
 అవరంశ || మణిర్లుతతిపాదేషుకాచశ్శిరసిధార్యతే | క్రయవిక్రయవేళా
 యాంకాచఃకాచోమణిర్మణిః || కదధితస్యాపిచధైర్యవృత్తైర్బుద్ధైర్వి
 శోనహిశజగనీయః | అధఃకృతస్యాపితనూన పాతోనాధశ్శిఖాయాతిక
 దాచిదేవ || వా || దేవసర్వధాసవిశేషేణస్వామినాభవితవ్యం || యతః ||
 శ్లో || నిర్విశేషాయదారాజాసమఃసర్వేషువర్తతే | తదోద్యమసమర్థానా
 ముత్సాహః పరిహీయతే || త్రివిధా | పురుషారాజన్న త్తమాధుమధ్య
 మాః | నియోజయేత్తథైవైతాంస్త్రివిధేష్వేచకర్తృః || యతః || స్థానవివ
 హాయజ్యంతేభృత్యాశ్చాధరణానిచ | నహిమాదామణిపాదేనూపు

౪౦

హితోపదేశే - సుహృద్భ్యోనామ.

రోనచమూర్ధని॥ అపిచ॥ కనకభూషణసంగ్రహణోచితోయదిమణిస్త్రుపు
 నివ్రణిధీయతే । ననవికౌతనచాపిహిశోభతే భవతియోజయితుర్వచనీ
 యతా॥ అన్యచ్ఛ॥ యకుటేహపితః కాచశ్చరణాభరణేనచ । సహిదోషో
 మణేరస్తికింతుసాధారవిజ్ఞరా॥ పశ్య॥ బుద్ధిమానమగక్తయమిహేవాభ
 యగుణోజనః॥ ఇతిభృశ్యవిచారజ్ఞోభ్యతైస్సంయుజ్యతేన్మనః॥ తథాహి॥
 అశ్వశ్చస్త్రంశాస్త్రంవీణావాణీనరశ్చనారీచ । పురుషవిశేషం పాప్ర్య
 భనంతిచయోగ్యాఽయోగ్యాశ్చ ॥ అన్యచ్ఛ॥ కింభక్తేనాసమర్థేనకింశ
 క్తేనాపకారిణా । భక్తంశక్తంచమాంరాజన్నావజ్ఞాతుంత్యహమాసి ॥
 యతః ॥ అవజ్ఞానాద్ర్జ్ఞోభవతిమతిహీనః పరిజనస్తతస్తత్కామీమాణ్యా
 ద్భవతినసమీపేబుధజనః ॥ బుధైస్త్యక్తైరాజ్యేనహిభవతినితిగుణవతి
 వివన్నాయానీతౌనకలమవశంసేవతిజగత్ ॥ అచరంచ॥ జనంజనపదాని
 త్యమర్పయంతి సృపార్చితం । సృపేనావశతోయస్తుపసరైర్వరవమన్య
 తే॥ కించ॥ బలాదపిగృహీతవ్యంయక్తముక్తంమగిషిభిః । రవేరవిషయే
 కిన్నవ్రదీవన్యవ్రకాశనం ॥ నా ॥ పింగలకోబూతే - భద్రదమనకకిమే
 తత్ - త్యమస్తాకంవ్రథానామాత్యపుత్రఃపతానత్ కాలంపిశునవచనా
 న్నాగతోసి-ఇదానీంయథాభిమతంబూహి-దమనకొబూతే - దేవవృ
 చ్ఛామికించిత్ - ఉచ్యతాం - ఉదకార్థీస్వామీపానీయవపీత్వాకించిస్తి
 తథివాగతస్త్యతి- పింగలకోవతత్ - భద్రముక్తస్త్యయా - కింత్యేత
 ద్రహస్యంవత్తుంకాచిద్విశ్వాసభూమిర్నాస్తి - తథాహి॥ భృతంకృత్వా
 కథయామిశృణు - సంవ్రతినసమిదమపూర్వసత్త్వాదిష్ఠితం- అతోస్మా
 కంత్యాజ్యం-అనేనహేతునావిస్తితోస్తి - తథాచశ్చతోమయాపిమహా
 నపూర్వశ్చబ్ధః - శబ్దానుహాపేణాస్యప్రాణినో మహతాబలేన భవత
 వ్యం-దమనకొబూతే- దేవాస్తీతావదయంమహాభయహేతుఃశబ్దోస్తా
 భిరప్యకణిః- కింతునకింమంత్రి - యఃప్రథమంభూమిత్యాగంవశ్చ
 ద్యుద్ధంచోపదిశతి - అచరంచ - అస్మింకార్యనందేహాభృత్యానామవ
 యోగవీరజ్ఞాతః॥ యతః॥ స్తో॥ బంధుస్త్రీభృత్యవగఃస్యబుద్ధైఃసత్త
 స్యచాత్మనః॥ అపన్నికపపాషాణేనరోజానాతిసారతాం॥ చా॥ సింహా

౬

ద్వితీయకథాసంగ్రహః

౪౧

బ్రూతే - భద్రమహతీశంకామాంబాధతే - దమనకశ్చింతయామాసన్వ
గతం - అస్యథారాజ్యమఖంపరిత్యజ్యస్తానాంతరంగంతుంకథం మాంసం
భావసే ప్రకాశంబ్రూతే - దేవయావదహంజీవామి - తావద్భయంన
కతావ్యం - కింతుకరటకాదయోస్యాశ్వాన్యంతాం - యస్మాదాపన్నీతి
కారాయదులభఃపురుషసమవాయః - తతస్తాదమనకకరటకారాజ్ఞా
మహాప్రసాదేనపూజితౌభయప్రతీకారంప్రతిజ్ఞాయచలితా - కరటకౌగ
చ్ఛ్చాదమనకమహా - సఖకింశక్యప్రతీకారోభయహేతురశక్యప్రతీకా
రోవేతిసజ్ఞాత్వా భయోపశమంప్రతిజ్ఞాయ కథమయం మహాప్రసాదో
గృహీతః - యతోనుపకుర్వాణోనకస్యావృష్టాపాయనంగృహ్ణీయాత్ - విశే
షతోరాజ్ఞః -

*

వశ్యశ్లో॥ యస్యప్రసాదేవద్వాస్తివిజయశ్చపరాక్రమే | మృత్యుశ్చవ
సృతిక్రిధేసర్వతేజోమయోన్మవః || తథాహి || బాలోపినావమంతవో
మనుష్యఇతిభూమిపః | మహతీదేవతాహ్యేషానరరూపేణివృత్తిః...
వా||దమనకోవిహస్యాహ - మిత్రశూష్ణీమాస్యతాంజ్ఞాతంమయాభయ
కారణంబలీవర్దనదితం - తద్వృషభాశ్చస్మాకమపిభక్ష్యాః - కింపునః
సింహస్య - కరటకోబ్రూతే - యద్యేవం - తహింస్వామితాసస్తత్రై
వకిమితి నావసీతః - దమనకోబ్రూతే - యదిస్వామితాసస్తత్రైవమచ్య
తే - తదాకథమయం మహాప్రసాదలాభఃస్యాత్.

*

అపరంచశ్లో॥ నిరపేక్షోనకతావోభృత్యైస్సాన్వమీకదాచన | నిర
పేక్షం ప్రభుంకృత్వాభృత్యైస్సాన్వద్ధధికణావత్ || వా || కరటకఃపృచ్ఛ
తి - కథమేతత్ - దమనకఃకథయతి - అస్తుత్తరాపథేర్బుడశిఖరనా
మ్న పర్వతేమహావిక్రమనామాసింహః - తస్యపర్వతకందరేశయాన
స్యకేసరాగ్రంమూషికశ్చినత్తి - తతఃకేసరాగ్రంలూనందృష్ట్వాకుపితో
వివరాంతగతంమూషికమలభమానోచింతయత్.

*

శ్లో॥ యుద్రశక్తుర్భవేన్యస్యవిక్రమానైర్విలభ్యతే | తమాహంతుం
పురసాగర్యఃసదృశప్రస్యసైనికః || వా || ఇత్యాలోచ్యనగరంగత్వాద
ధికణానామానంబిడాలంమాంసాపరాదినాసంతోష్యచిలసమిపేష్టాపి

౪౨

హితోపదేశే - సుహృద్భేదోనామ.

తవా. అనంతరంతద్భయాన్ముషికోపి నఖహిర్నిస్సరతి - తేనాసౌసిం
 హేలాక్షతకేశస్సుఖింస్వపితి - మూషికశబ్దంయదాయదాశ్చణౌతి - త
 దాతదామాంసాహారదానేనతంబిడాలం సంవధాయతి - అతైకదాన
 మూషికః త్సుధాపీడితోబహిస్సంవరణమాజ్ఞానేణప్రాప్తోవ్యాపాది
 తశ్చ - అనంతరంససింహేలా నేకకాలంయావన్ముషికంసవశ్యతి - త
 త్కృతరావమపినశ్యణౌతి - తదాతస్యాసువయోగాద్భిడాలస్యాహార
 దానేమందాదరోబభూవ - అణోహంబ్రహ్మినిరపేక్షోనకతావ్యత్తత్యాది
 తతోదమనకకరటకాసంజీవకసమీపంగతో - తత్రకరటకస్తరుతలేసాటో
 పముపవిష్టః - దమనకఃసంజీవకసమీపంగత్వాబ్రవీత్ - అరేవృషభ - ఏష
 త్వాంరాజ్ఞాపింగలకేనారణ్యరక్షాంసేనా పతిర్నియత్యఃకరటకఃస
 మ్భాషయతి - సత్పరమాగచ్ఛనచేదస్మాదరణ్యాహూరషపసర - అన్య
 ధాతేవిరుద్ధంఫలంభవివ్యతి - నజానేకృద్ధఃస్వామీకింవిధాన్యతి - తతో
 దేశవ్యవహారానభిజ్ఞఃసంజీవకఃసభయముపసృత్య సాష్టాంగ పాతంకర
 టకంప్రణతవా.

తథాచోక్తంశ్లో॥ మతిరేవబలాద్ధర్మీయసీయదభావేకరిణామియందశా
 బ్ధితిఘోషయతీవడిండిమఃకరిణోహస్తిసకాహతఃక్వణః॥ వా॥ అథసం
 జీవకఃసశంకమాహ - సేనాపతేకింమయాకతావ్యం - తదభిధీయతాం
 కరటకౌబ్రూతే - వృషభయశ్చత్రకాననేస్థాతుమిచ్ఛావతాతే - తదాదే
 వపాదారవిందంప్రణమ , సంజీవకోవదతి , తదభయవాచంమేయచ్ఛ
 గచ్ఛామి, కరటకేనోక్తం . శృణురేబలీవదన్ , అలఘనయాశంకయా
 యతఃశ్లో॥ ప్రతివాచమదత్తకేశవఃశపమానాయనచేదిభూభృతే । ఆ

నుయఃకురుతేఘనధ్వనింసహిగోమాయురుతానికెనరీ॥ అపరంచ॥ తృణాని
 వోన్మూలయతి ప్రభంజనోమృదూనినీచైః ప్రణతాఃసర్వతః । సము
 చ్ఛ్రితానేవతయాప్రబాధతేమహాన్తహత్యేవకరోతివిక్రమం॥ వా । త
 తస్తాసంజీవకంనాతిదూరేసంస్థాప్యపింగలకసమీపంగతో , తతోరాజ్ఞా
 సాదరమాలోకితౌ ప్రణమ్యోపవిష్టౌ, రాజాహ, త్వయానదృష్టః , దమ
 నకోబ్రూతే, దేవదృష్టోవినితశ్చ , కింతుమహాబలోసా, యథాదేవేన

జ్ఞాతం, తథావ్యసాదేవవదంద్రస్తుమిచ్ఛతితతః సజ్జీభూయోవవిశ్వతాం
యతః॥ శ్లో ॥ అంభసాభిద్యతేసేతుస్తథామంత్రోవ్యరక్షితః । ప్రేమ
న్యాభిద్యతేన్నపేనావాగ్నిభేద్యోహికాతరః ॥ వా ॥ తత్రశబ్దమా
త్రాన్నభేతవ్యం.

యతః॥ శ్లో ॥ శబ్దమాత్రాన్నభేతవ్యమజ్ఞాత్వాశబ్దకారణం । శబ్దహేతుం
పరిజ్ఞాయకుట్టిసిగారవంగతా ॥ వా ॥ కథమేతత్, దమనకఃకథయతి, ఆ
స్తిశ్రీవర్వతమధ్యేబ్రహ్మపురాఖ్యంనగరం, తత్రశైలశిఖరేఘంటాకణా
నామారాక్షసః ప్రతిపసతీతిజనప్రవాదః శూర్యుతే, ఏకదాఘంటామా
దాయవలాయమానః కశ్చిచ్ఛ్రోవావ్యాఘ్రిణవ్యాపాదితఃఖాదితశ్చ, త
త్పాణిపతితాఘంటావానరైః ప్రాప్తా, తేవానరాస్తాఘంటామనుక్ష
ణంవాదయంతి, తతోవగరజనైఃసమనుష్యఃఖాదితోద్భవైః, ప్రతిదినంఘం
టావాద్యంశూర్యుతే, అనంతరంఘంటాకణః కుపితోమనుష్యాఖా
దతి, ఘంటాంబవాదయతి, ఇత్యుక్త్వా సర్వేజనానగరం త్యక్త్వావలా
యితా, తతఃకుట్టిన్యా మర్కటోఘంటాం వాదయతీతిపరిజ్ఞాయరాజా
విజ్ఞాపితః - దేవయదిధనవ్యయఃక్రియతే, తదాహమేనంఘంటాకణం
సాధయామి, తతస్తస్యేవ ప్రచురధనంవత్తం, తతస్తయాతద్వనంప్ర
విశ్వ తరుతలేఫలాని తంశులాని చఘ్నమానిక్తిస్తాని, తతోవానరాఘం
టాంపరిత్యజ్యఫలానక్తబఘ్నాః, ఘంటాంగృహీత్వా కుట్టిసిగృహం
నమాగతాతద్దేశప్రాజ్యాసీత్, తతోహంబ్రహ్మశబ్దమాత్రాన్నభేతవ్య
మితి, తతఃసంజీవకమానీయదశశనంకారితవంతౌ, వశ్చాత్తత్రైవవ
నేదిరకుతి ప్రియేణవసతి, అథకదాచిత్రవ్యసింహస్య భ్రాతాస్తభకర్ణా
నామసమాగతః, తస్మాతిశ్యంకృత్వాసమువవిశ్వసింగలకస్తదాహారా
యపశూహంతుంచలితః, ఆత్రాంతరేసంజీవకోవదతి, దేవాద్యహత
మృగాణాంమాంసానిక్వ, రాజాహ, దమనకకరటకాజానీతః, సం
జీవకోబూతే, జ్ఞాయతాంకిమస్తినాస్తవా, సింహేనావిహస్యాహ,
నాస్యైవతత్, సంజీవకోబూతే, కథమేతావన్నాసంతాభ్యాంఖాది
తం, రాజాహ, ఖాదితంవ్యయితమవధీరితంచ, వ్రత్యహమేవకముః

౪౪

హి తోప దేశే-సుహృద్భేదోనామ.

సంజీవకోబూత్తే-కథంశ్రీమదేవపాదానాంగోచరేజైవంక్రియతే- రా
జాహ-మదీయాగోచరేజైవక్రియతే- సంజీవకోబూత్తే - నైతదుచితం-
తథానోక్తం॥శ్లో॥ శానివేద్యప్రకుర్వీతభతుఃకించిదపిస్వయం । కార్య
మాపత్సతీకారాన్నాస్యత్రజగతీపతేః ॥ అన్యచ్ఛ ॥ కమండలూపమో
మాత్యస్తనుత్యాగోబహుగ్రహః । నృపతేకింక్షణేమూఖోఽదిద్రుకింప
రాటకః॥సహ్యాహత్యస్సదాశ్రేయాకాకినీయఃప్రవధాయేత్ । కొ
శఃకొశవతఃపాశాఃపాశాఃపాశాసంఘాపతేః । కించాన్యైర్నకులా
చారైస్సేవ్యతామేతిపూరుషః । ధనహీనఃస్వపత్న్యాపిన్యజ్యతేకింపునః
పరైః॥వావితవృరాజ్ఞఃప్రధానదూషణం.

శ్లో॥ అతివ్యయోనపేక్షావతథాజ్ఞానమధముతః । మోక్షణందూ
రసంప్తానం కొశవ్యసనమువ్యతే ॥ యతః ॥ ఓప్రమాయషునాలోచ్యవ్య
యమానః స్వవాఙ్మయా । పరిశ్రీయతివివాసౌ ధనీవైశ్రవణోపనుః ॥
వా ॥ తదాకణ్యోఽర్థభక్తోబూత్తే-శృణుభాతః- చిరాశ్రితావేతో
దమనకకరటకాసంధివిగ్రహకార్యాధికారిణౌసకదాచిద్ధరాధికారేనియో
క్తవ్యా- అపరంచనియోగద్రస్తావేయన్తయాశ్రితం తన్తయాకథ్యతే-

శ్లో ॥ బ్రాహ్మణః క్షత్రియోబంధు నాధికారేప్రశస్యతే ।
బ్రాహ్మణస్సిద్ధమప్యథాంకృచ్ఛేణాపినయచ్ఛతి ॥ నియుక్తఃక్షత్రియో
ద్రవ్యేఖడ్గం దశకాయతేఘ్రినం । సర్వాథాంగ్రసతేబంధురాక్రమ్యజ్ఞా
తిభావతః ॥ అపరాధేపిశృంకోనియోగీచిరసేవకః । సస్వామినమవ
జ్ఞాయచరేచ్ఛనిరవగ్రహః ॥ ఉపకతాధికారస్యస్వాపరాధం నమన్య
తే । ఉపకారంధ్వజీకృత్యసర్వమేవావలుంపతి ॥ ఉపాంశుక్రీడితోమా
త్యఃస్వయంరాజాయతేయతః । అవజ్ఞాక్రియతేతేనసదాపరిచయాద్భ్ర
వం॥అంతదుష్టఃక్షమాయుక్తఃసర్వానథాకరఃకిల ॥ శకునిశ్శకటారశ్చ
దృష్టాంతావత్రభూపతేః॥ సదామాత్యోససాధ్యస్సాన్యత్ సమృద్ధస్సర్వప
వహి ॥ సిద్ధానామయమాదేశబుద్ధిశ్చిత్తవికారిణీ । ప్రాప్తాథాగ్రహ
ణంద్రవ్య పరివతావరోధనం ॥ ఉపేక్షాబుద్ధిహీనత్వంభాగోమాత్య
స్యదూషణం । నియోగ్యథాగ్రహణాపాయోరాజ్ఞానిత్యపరిక్షణం ॥

ద్వితీయకథాసంగ్రహః.

౪౫

ప్రతిపత్తిప్రదానంచతథాకమౌ వివర్యయః సీడితావమంశ్యుచ్చైరంత
స్సారంమహిపతేః । దుష్టవ్రజాత్తపాశ్రయోభవంతిహినియోగినః । ము
హునియోగినో బాధ్యావసుధాయాంమహిపతేః । సకృత్కంపీశితం
సానవస్త్రంముఖైర్దృఢపూదకం ॥ వా ॥ ఏతస్సర్వంజ్ఞాత్వా యథావ
సరంవ్యవహారవ్యం- సీ-హియాబూతే- అస్త్రీతా-దేవం- కింతేతా
సర్వధామమవచనకరా-త్తబ్ధకణో-బూతే- ఏతస్సర్వమనుచితం-
యతః॥శ్లో॥ ఆజ్ఞాభంగకరాస్రాజానతు మేత్స్వసుతానపి । విశేషఃకో
శదోషేణరాజేచిత్రగతస్యవా ॥ స్తభిస్సనశ్యతియశోవిషమస్యమైతీన
ష్టేంద్రియస్యకులమథావరస్యకమః ॥ విద్యాఫలంవ్యసనినః కృషణస్య
సౌఖ్యంరాజ్యంప్రమత్తసచివస్యసరాధిపస్య ॥ విశేషతశ్చ ॥ తస్మాదే
భ్యోనియుక్తైభ్య శ్శత్రుభ్యోన్య వసల్లభాత్ । స్వపతిర్నిజబాభావప్ర
జారక్షేత్పితేవహి॥ వా॥ భ్రాతఃసర్వధామద్వచనంక్రియతాం- ఆహో
రోవ్యద్యాస్తాభిఃకృతఏవ- అయంసస్యభతుకఃసంజీవకొభాజనాధికారే
నియుజ్యతాం- ఏతద్వచనాత్తథాసస్థితేసతిపింగలకసంజీవకయోఃసర్వ
బంధుపరిత్యాగేనమహతాస్నేహేనకాలాతినిత- తే- తతోనుజీవినామ
ప్యాహారదానేతైథిల్య దశానాద్దమనకకరటకావన్యోవ్యంచితయతః -
దమనకఆహ- కిమత్రవిధేయం-ఆత్మకృతోయందోషః - స్వయంకృతేపి
దోషేపరిదేవనమప్యనుచితం.

తథాచోక్తం॥శ్లో॥ స్వణారేఖామహఃస్పృష్ట్యాబధ్వాత్కానంచదూతి
కాం । అదిత్సుశ్చమణింసాధుఃస్వదోషాద్దుఃఖితాఇమే॥ వా॥ కరటకొ
బూతే-కథమేతత్ - దమనకఃకథయతి - అస్త్రీకాశ్చనపురనామ్నినగ
రేవీరవిక్రమనామారాజా-తస్యధర్మాధికారిణాకశ్చిత్తాపి తోవశ్యభూ
మింసీయమానః కందర్పకేతునామ్నాపరివ్రాజకేనసాధుద్వితీయేననా
యంవధ్యతిత్వక్త్వానస్త్రాశ్చలేశ్యతః-రాజపురుషాడోమః - కింనాయం
వధ్యః- సఆహ- శూరీయతాంస్వర్ణరేఖామహఃస్పృష్ట్యాబధ్వాపరిపతి-
తఆహఃకథమేతత్ - పరివ్రాజకఃకథయతిఆహంసింహాద్వీపస్యభూవ
తేర్జీమూతశేతోపుత్రః కన్దర్పకెతుః - ఏకదాకేలికాననావస్థితేనమయా

పోతవణిబ్బుఖాచ్చుతం - యదత్రసముద్రమధ్యేచతుర్థశ్యామావిబ్బుత
కల్పతరులలేంతావలీకిరణకర్బురపర్యజ్ఞాస్థితా సర్వాలజా-రభూషి
తాలక్ష్మీరివవీణాంవాదయన్తీకన్యాకాచిద్ద్యృశ్యత ఇతితతోహంపోతవణి
మాదాయపోతమాదుష్యాతత్రగతః - అనన్తరంతత్రగత్వా పర్యజ్ఞా-ర్థ
మగ్నతతైవసావలోకితా తతస్సాసభసమేతాసముద్రమధ్యే మగ్న
దృశ్యాభవత్ - తతస్తల్లావణ్యగుణాకృష్టేన మయాపాప్తబుద్ధ్యాయు
మౌద్వదత్తః-తదనన్తరంకల్పతరోః శాఖామాకృప్యతిస్యాః కనకవత్తనం
పాప్రస్థసువర్ణ పాప్రసాదే తతైవసావర్య బ్రహ్మవిద్యా ధరీభిరుపాస్య
మానామయాలోకితా తయాచాహందూరా దేవదృష్ట్యోసభప్రస్థావ్య
సాదరంసంభాషితః - తతస్తత్సఖ్యాచమయావృష్టయాసమాఖ్యాతం -
వీషాకస్తర్పకేతునామ్నో విద్యాధరచక్రివర్తినః పుత్రీరత్నకుంజరీ నామ-
అసయావ్రీతిజ్ఞావివాహిణీయః కనకవత్తనంస్వచతుషాగత్యవశ్యతి స
వపితుర్దోచరేణమాంసరిజేవ్యతీతి - తదిమాంగాన్ధర్వ వివాహేనపరిణీత
వాక- అథగాన్ధర్వ వివాహేవృత్తేతయాసహాహారమమాణశ్చిరంతిష్ఠా
మితతంకదారహసితయోక్తం - స్వామికసర్వదాస్వేచ్ఛయాసర్వమి
దముపభౌక్తవ్యం । కింతేషాచిత్రగతాస్వర్ణ రేఖా నామవిద్యాధరీనక
దాచిదపిస్పృష్టవ్యా । తతస్తద్వచనామవజాతకాతుకేనమయాస్వర్ణరే
ఖాస్తనమణ్డలస్పృష్టా । తయాచచిత్రగతయావ్యహంతథాచరణసజ్జ
జాహతిః । యథాగత్యస్వరాష్ట్రేపతితః । అథదుఃఖారోహంప్రవ్రీజితః
వృథివీంభాప్రయన్తి మాంసరీమనుప్రాప్తః । అత్రచాన్తంగతేరవౌద్ర
విశన్నేవానన్నగోవగృహావాసంప్రాప్తితవాక । తేనచనిజగేహప్రై
కదేశోనుజ్ఞాతః । అనుజ్ఞాయచకథితాగృహిణీ । యావదహమాగచ్ఛామి
తావదయంయథాభద్రేణతిష్ఠతితథాకరిష్యసి । ఇత్యుక్తాగతః । అథత
స్యభార్యాపుంశ్చరీ దూత్యాసహమన్త్రీయస్త్రీయావదవతిష్ఠతే తావత్త
స్యాఃపతిర్గోష్ఠాదాగతఃసగోవః స్వపథాంమన్త్రీయస్త్రీం దూత్యాసహా
శ్యత్ । సాగోపీపతిమాలోక్యప్రత్యుత్పన్నమతిర్నివృత్తామన్దిరాభ్యంతర
శయనాద్యకల్పయత్ । తతస్తాంగోవస్తాడయిత్వాస్తమృబధ్వానుప్ర

తతార్థరాత్రవతస్యాకూతీనాపితవధూః పునరాగతాతాంగోపీమువాచ
 తవవియోగానలదగ్ధాసాముమూర్ఛర్షర్షతేమహానుభావః. *
 తథాచోక్తం॥ ౧౮॥ రజనీవయనాథేనఖడ్గితేరిమిరేనిశియూనాంమనాంసి
 వివ్యాసదృష్టోద్దృష్టోమనోభవః॥ వా॥ తదహమాత్మానమత్రైవధ్యాతి
 స్థామి॥ త్వంతత్రగత్వాతంసంభాష్యనత్సరమాగచ్ఛ॥ తథానుష్ఠితేనతి
 సగోపఃప్రబుధ్వావదత్॥ ఇదాసీంజారాన్తికంసయాసీకథం - తతశ్చై
 యందూతీనకించద్భ్రీవీతి॥ తదాదర్శాయ త్తరమాత్రంసదదాసీత్కుక్తాప్ర
 కుపితేనగోపేనతస్యానాసికాచ్ఛిన్నా॥ పునఃసుప్తః॥ అనన్తరమాగతా
 సాగోపీదూతీమప్యచ్ఛత్॥ కావార్తా॥ దూత్యువాచ॥ పశ్యమేముఖంమ
 మనాసికైవవార్తాంకథయతి॥ అనన్తరంసాగోపీతథైవాత్మాసంబధ్వా
 వస్థితా॥ దూతీచ్ఛిన్నానాసికాంగృహీత్వానిజగృహముసగతవతీవిషాదం
 భావయన్తీస్థితా॥ తతఃప్రాతరనేననాపితేనఋరభాణ్ణేయాదితేనతిసా
 ఋరభాణ్ణమదత్వాఋరమేకంప్రదత్॥ పశ్చాదయంసాపితఃప్రకు
 పితఃఋరం దూరాదేవగృహేప్రక్షిప్తవా॥ అథకర్తవ్యతనాసికేయంవి
 నాపరాధేనానేన మమనాసికాచ్ఛిన్నేత్కుక్తా ధర్మాధికారిసమీపమేన
 మానీతవతీ॥ సాచగోపీతేనగోపేనపృష్టావాచ॥ అరేపాపకోమాంకుషో
 సతీంవిరూపయితుంసమర్థః॥ మమవ్యవహారమకల్మషమష్టాదిక్పలావన
 జానంతి. *

యతః॥ ఆదిత్యవద్వ్రావిణిలోనలశ్చద్యౌర్భూమిరాపోహృదయంయమ
 శ్చ॥ ఉభేచనన్ద్యైరజనీదిసంచథమశ్చజానాతినరస్యవృత్తం॥ వా॥ త
 తోహంయదిమహానతీనిజస్వామినంవిహాయనాన్యంమనసాపిచిన్తయా
 మి॥ తదామమముఖమక్షతంభవతు॥ తతోయావదసాగోపఃప్రదీపమా
 దాయతస్మృఖమక్షతమపశ్యత్॥ తావదేవక్షమ్యతాం మమాపరాధమి
 త్యుక్త్యపరిభ్రామ్యహృష్టహృదయోబద్ధనాద్విముచ్యతచ్ఛరణయోః పతి
 త్వోవాచ॥ ధన్యోహంయస్యేదృశీసతీభార్యా. *

శ్లో॥ మధుతిష్ఠతివాచియోషితాంహృదిహాలాహలమేవకేవలం॥ అతిప
 ణిపీయతేధరోహృదయంమష్టిభిరేవతాడ్యతే॥ వా॥ తతశ్చసాధోర్వా

౪౮

హితోపదేశే-సుహృద్భేదోనామ.

త్రాం శృణుతయూయం రాజపురుషాః । అమంగృహాన్నిస్సృత్యద్వాదశ
భిర్వైర్వాణిజ్యంకృత్వామలయోవకణ్ఠాన్నానా దుర్లభానిరత్నాన్య
దాయేమాంసగరీమాగతః । ఆత్రవేశ్యాగృహేసుప్తః । తతఃకుటిన్యాగృహ
ద్వారిస్థాపితకాన్ఠఘటితవేతాలస్యమూర్ధ్నిరత్నమేక మత్యుత్కృష్టమా
స్త్రైతద్వస్త్రాన్ధృలభేనసాధునారాతాపుష్టాయహస్తాయదారత్నైరత్నైః
తదైవతేనచేతాలేన సంచారిత్ బాహుభ్యాంపీడిత స్సన్నార్తనానంచ
కారపశ్చాదుత్థాయకుటిన్యోక్తం । సాధౌపుత్రమలయోవకణ్ఠాదాగతో
సి-తత్సర్వరత్నానివ్రయన్చ । నచేదనేననత్యక్తవ్యోసి । ఇథ్థమేవాయం
చేటకః । తతోనేనసర్వరత్నానిసమర్పితాని । అథునాచాయమపిహృతస
ర్వస్యాస్మాభిర్మిలితః । ఏతత్సర్వంశ్రుత్వారాజపురుషైర్భూయః ప్రవ
ర్తితః । తతోహంబ్రవీమి స్వర్ణరేఖామహంస్పృష్ట్యైత్యాది । తతస్స్వ
యంకృతోయందోమః । ఆత్రవిలపనమవ్యనుచితం । క్షణంవిమృశ్యమిత్రయ
థానయోఃసౌహార్ద్రంమయాకారితం । తథామిత్రభేదోపిచయ్యాకార్యః ।
యతః॥ శ్లో॥ అకథ్యాన్యపితథ్యానిదర్శయన్త్యతిపేశలాః । సమేనిమ్నా
న్నతానీవచిత్రకమణివోజనాః॥ అవరంచ॥ ఉత్పన్నేవ్యపికార్యేషుమతి
ర్యస్యసహాయతే॥ సుస్థైరతిమగాణిగోపీజారద్యయంయథా॥ *

వా॥ కరటకఃపుచ్చతికథమేతత్ - దమనకఃకథయతి । అస్తిద్వారస
త్యాంపుర్యాంకస్యచిద్దోషస్యకథూర్బంధకీ । సాగ్రామస్యదండనాయ
కేనతత్పుత్రేణచనమంరమతే॥ *

తథాచోక్తం॥ శ్లో॥ నాగ్నిస్త్రవ్యతికాస్తానాంకాపగానాంమహేనా
దధిః । నాంతకఃసర్వభూతానాంసమంసాంవామలోచనాః॥ అన్యచ్ఛ ।
నదానేనసమానేననాజవేనసనేవయా । నశస్త్రైఃసశాస్త్రైఃసర్వధా
విమమాఃస్త్రీయః॥ యతః॥ గుణాశ్రయంకీర్తియంతంచకాంతరత్నంవిధే
యంసధనంరతిజ్ఞం । విహాయశీఘ్రింవనతావ్రజంతినరాధమం శీలగుణ
దిహీనం॥ అవరంచ॥ సతాదృశీప్రీతిముపైతినారివిచిత్రశయ్యాశయితా
పికామం । యథాహిదూర్వాదివికీర్ణభూమావ్రయాకసౌఖ్యం పరకా
స్తసజ్ఞాత్॥ వా॥ అథసాకదాచిద్దణ్ణనాయకసుతేనసహరమమాణాచిన్ద్ర

2

ద్వితీయకథాసంగ్రహః.

౪౯

తి- అథదండనాయకమాయాంతం దృష్ట్వా తత్పుత్రంకుసుమాలేఖిష్య దండ
నాయకేనసమంతరైవాక్రీడత్ - అనంతరంతస్యాభరా గోపాగోష్ఠాత్స
మాగతః- తమాలోక్యగోప్యేత్తం- దండనాయకత్వంబనుడంగృహీత్వా
కొపందర్శయకానత్వరంయాహి - తథాకృతేగాప్నేనాగత్యవత్పిష్యష్టా
కేనకార్యేణాత్రదండనాయకః సకోపఃసమాగతః- సాబ్రాతే- అయం
కేనాపికారణేన పుత్రస్యోపరకుగ్ధః - సచపలాయమానోభాగ్యవ్యవ
ష్టః- మయాకుసుమాలేఖిష్యరక్షితః- పిత్రాచాన్విష్యాత్రగృహేనదృష్టః-
అతోయంకుపితవీవగచ్ఛతి - తతఃసాతత్సుతంకుసుమాలాదవతార్యదర్శితవ
తీ-తథాచోక్తం॥ శ్లో॥ ఆహారోద్వగుణః స్త్రీణాంబుద్ధిస్తాసాంచతుర్గుణా
వద్గుణావ్యవసాయశ్చకామశ్చాప్తగుణఃస్త్వతః॥ వా॥ అతోహంబ్రవీమ
ఉత్పన్నేష్యపికార్యేష్యేత్యాది - కరటకోబ్రాతే- అస్త్యేవం- కింత్యన
యోర్మహాన్నిసగ్గేహాఃకథాభేదయితుంశక్యః - దమనకఆహ - ఉ
పాయశ్చింతనీయః తథాచోక్తం ॥ శ్లో॥ ఉపాయేనహియచ్చక్యంనతచ్చక్యంవరాక్రమైః
కాకీకనకసూతేణకృష్ణసర్పమఘాతయత్ ॥ వా॥ కరటకఃవృచ్ఛతి- క
థమేతత్- దమనకఃకథయతి - కస్త్వింశ్చిత్తరవానసదమ్మతీవసతః
తయోరపత్యానిత త్తరుకోటరేవస్థితకృష్ణసర్పేణ భాదితానితతఃపునగ
ర్భవతీవాయసీబ్రాతే - స్వామికాత్యజ్యతామయంతరుః - అత్రైవత
స్సాత్రాగ్రస్తసర్పాదావయోఃకదాచిదప్రజావృద్ధిర్నభవిష్యతి.
యతః॥ శ్లో॥ దుష్టాభార్యాశతంమిత్రంభృత్యాశ్చిత్తరదాయకాః । సస
ర్పేచగృహేవాసోమృత్యురేవనసంశయః ॥ వా॥ వాయసోబ్రాతే-ప్రి
యేనభేతస్యం - వారంవారంమయైతస్యమహాపరాధఃసోధః - ఇదానీం
పునర్నతుంతస్యః- వాయస్యాహ - కథమనేంబలవతాసాధకంభవా
విగ్రహీతుంనవర్థః-వాయసోబ్రాతేఅలమనయఃశంకయా.
యతః॥ శ్లో॥ బుద్ధిర్యస్యబలంతస్యనిర్భోగస్యకుతోబలం । వశ్యసింహా
మదోన్మత్తఃశశకేననిపాతితః ॥ వా॥ వాయస్యాహ-కథమేతత్- వా
యసఃకథయతి - అస్త్యేమందరనామ్నిసర్వతే దుద్ధాంతో నామసింహః

౫౦

హితోపదేశే - సుహృద్భేదోనామ.

సదసర్వదా వశూణాం వధంకుర్వన్నాస్తైతః సర్వైఃవశుభిర్నిలిత్యా
ససింహేచావిజ్ఞప్తః - కిమథాంసర్వవశువధఃక్రియతే - వయమేవభవ
దాహారార్థంప్రత్యహమేకైకం వశుందాస్యామః-సింహేనోక్తం - ఏవ
మస్తు - తతఃప్రభృత్యేకైకంవశుంభతుయన్నాస్తై - అథకదాచిద్వ్యభి
శశకస్యవారఃసమాయాతః-సోచింతయత్ -

శ్లో॥ త్రాసహితోర్విసీతిస్తుక్రియతేజీవితాశయా । వజ్ఞత్వంచేద్య
మిష్యమికింసింహఃసునయేనవా ॥ వా ॥ తస్య-దంమందమువగచ్ఛామి-త
తఃసింహేచాపితుధాపీడితః కోపాత్తమువాచకిమాగమేవిలంబకారణం
సోబ్రవీత్ - నాహమపరాధీఅపితుసింహంతరేణావలోకితోబలాద్భృతః
పునరాగమనాయశపథంకృత్వా స్వామినేతన్నివేదయతుమత్రాగతో
స్త్రి-సింహఃసకోవమాచ-సత్పరంగత్వాదర్యయ - క్వాసాచురాత్మాతి
వృతి - తతఃశశకస్తంగృహీత్వాగంభీరకూపనమీవంగతః - అత్రాగత్య
వశ్యతుస్వామీత్యుక్త్వా కూపాంతర్జలేతస్మింహస్య ప్రతిబింబందర్శిత
వా- తతోపాదర్పద్భాతంకోపాత్తస్యోపరివపాత- ఉద్ధృష్టాదోభశ్చ
రాస్తజ్జలేమగ్నః పశ్చత్వముగమత్ - అతోహంబ్రవీమిబుద్ధిర్యస్యేత్యా
ది-వాయస్యాహసర్వంశ్రుతంసంప్రతియథాకర్తవ్యం తమవదిశ్యతామి
తి - వాయసోవదత్ - అత్రాసన్నేసరసిరాజపుత్రఃసతతమాగత్యన్నా
తి - స్నాననమయేతదజ్ఞాదవతారితం తీర్థశిలానిహితకనకసూత్రం
జ్ఞాప్తవిభృత్యానీయాస్మి నో-టరేపాతయేతి- అథకదాచిత్ స్నాతుంజ
లంప్రవిష్టైరాజపుత్రే వాయస్యతదనుష్ఠితం - అథకనకసూత్రానుసర
ణప్రవృత్తైరాజపురుషైస్తత్రతరుకోటరే కృష్ణసర్వోద్భవో వ్యాపాదిత
శ్చ-అతోహంబ్రవీమ్యుపాయేనహియచ్చక్యమిత్యాది॥ కరటకఆహ-య
ద్యేవంతదాగచ్ఛ, శివాన్సంతులేపంతానః- తతోదమనకఃపింగలకసమీ
వంగత్వా ప్రణమోవాచ- దేవ- ఆత్యయికంవచనమకుశలంమన్యమా
సానమాగతోస్త్రి.

యతః॥శ్లో॥ ఆపద్యున్నాగగమనేకార్యకాలాత్యయేషుచ । కల్యాణవచ
నంబ్రూయాదవృష్టోపిహితోనరః॥అన్యచ్చ॥ భోగస్యభాజనంరాజానరా

ద్వితీయకథాసంగ్రహః.

౫౧

జాకాగ్యభాజనం రాజకార్యపరిష్కారసీమంత్రదోషేణవిప్రతే॥వా॥ తథా
హివశ్యామాత్యానామేకక్రమః ॥ శ్లో ॥ వరంపాణిపరిత్యాగఃశిరసా
వాపికర్తనంనకుస్వామిపదావాప్తిపాతకేచోర్ధ్వపేక్షణం॥ వా॥ పింగ
లకఃసాదరంబ్రూతే- అథభవాకాకింపక్షమిచ్ఛతి - దమనకఆహ - అ
యంతావత్సం జీవకస్తవోపర్యసదృశవ్యవహారీ - తథాచాస్త్యశ్చన్నిధా
నేశ్రీమద్దేవపాదానాం శక్తిత్రయనిందాంకృత్వా రాజ్యమేవాభిలషతి-
ఏతచ్ఛుద్ధిత్యాపింగలకః సాశ్చర్యంచూష్టింస్థితః - దమనకఃపునరాహ -
దేవ సర్వామాత్యపరిత్యాగంకృత్వా ఏకపవాయం సకలకార్యాధికారి
కృతః-అయంచమహాకాదోషః.

యతః ॥ శ్లో ॥ అత్యుద్భృతేమంత్రిణిపార్థివేచవిష్టభ్యపాదాపునతిష్ఠతే
శ్రీః । సాస్త్రీస్వభావాదనచాభరస్యతయోర్ద్వయోరేకతరంజహతి ॥
అపరంచ ॥ ఏకంభూమిపతిఃకరోతినవివంరాజ్యప్రధానంయదాతంమో
హోచ్ఛ్చయితేమదఃనచమదాలస్యేననిర్భిద్యతే । నిర్భిన్నస్యపదంకరోతి
హృదయే తస్యస్వతంత్రస్పృహ స్యాతంత్రస్పృహయాతతః సన్మ
వతేఃప్రాణాంతికందుహ్యతి.

తథాచోక్తం ॥ విరక్తస్యచభక్తస్య దంతస్యగతితస్యచ । అమాత్యస్య
చదుష్టస్యమూలాదుద్ధరణంవరం ॥ కించ ॥ యఃకుర్యాత్సచిన్దాయత్రాం
శ్రియంతద్వాసనేనతి సోంధవజ్జగతిపాలఃసేదెత్సంచారకైర్విना॥ విశే
షతశ్చ॥ సదామాత్యోససాధ్యస్సాన్యత్సమృద్ధస్సర్వపవహి । సిద్ధానా
మయమాదేశఃబిరుద్ధిశ్చిత్తవికారిణీ ॥ వా ॥ సచసర్వకార్యేస్సేచ్ఛాతః
ప్రవర్తతే-తదత్రప్రమాణంస్వామీజానాతి.

శ్లో॥ నసాస్త్రిపురుషోల్లొకయోనకామయతేశ్రియం । పరస్యయువ
తింభార్యాంసాకాంక్షంనేక్షతేచకః॥ వా॥ సింహూవిమృశ్యామాభ
ద్రయద్యప్యేవం-తథాపిసంజీవకేనసహమమమహాస్నేహః,
వశ్య ॥ శ్లో ॥ కుర్వన్నపివ్యలీకానియఃప్రియఃప్రియవినసః । అశేషదోష
దుష్టోపికాయఃకస్యనవల్లభః॥ అన్యచ్ఛ ॥ అప్రియాణ్యపికుర్వాణోయః
ప్రియఃప్రియవినసః॥దిగ్దమన్దిరసారేపికస్యవహ్నివనాదరః.

౫౩

హితోపదేశే-నుహృద్భేదోనామ.

వా||దమనకఃపునరాహ-దేవసవివాదిదోషః.

యతః||శ్లో||యస్మిన్నేవాధికంచతురాశోహయతిపార్థివః| సుతేమాత్యే
 పుష్పదాసీనేనలత్కాన్యశ్రీయతేజసః|| శృణుదేవ|| అప్రియస్యాపివధ్యస్య
 రిణామస్సుఖావహః | వక్తాశ్చోతాచయతాస్తిరమస్తే తత్రసంవదః ||
 వా||త్వయావమూలభృత్యానపాస్యాయమాగస్త్రుకఃపురస్కృతః - ఎత
 చ్చానుచితంకృతం.

శ్లో||మూలభృత్యానరాధేనసాగస్త్రాప్రతిపాలయేత్ | నాతఃసర
 తరోదోషోరాజ్యభేదకరోయతః|| వా || సింహుబాబ్రూతే - కిమాశ్చ
 ర్యంమయాయమభయ వాచందత్వాసీతః సంవర్తితశ్చ - తత్కథంబు
 హ్యభి-దమనకోవదతి దేవ.

శ్లో || దుర్జనఃపరీకృతింయాతసవ్యమానోపనిత్యశః | స్వేదనాభ్యజ్ఞనో
 పాయైశ్చపుష్పమివసామితం | అపరం చ || స్వేదితోమర్దితశ్చైవరజ్జ
 భిఃపరివేష్టితః| యక్తోద్వాదశభిర్వమైఃశ్చపుష్పప్రకృతింగతః || అన్య
 శ్చ||వర్ధసంచాభసన్వాసంఖిలానాంప్రీతియేకుతః | ఫలన్త్యమృతసేకేపిస
 పథ్యానివిపదుః||వా|| అతోహంబ్రవీమి|| శ్లో|| అపృష్టోపిహితంబ్రూ
 యాద్యస్యనేచ్ఛేత్పరాభవం| ఎషఎకసతాంధర్మోవిపరీతమతోన్యధా|| త
 థాచాక్షం || సస్మిగ్ధంకుశలాన్నివారయతియస్తతేర్మయన్నిర్మలంసా
 స్త్రీయానువిధాయసీసమతిమాకాయస్సద్భిరభ్యర్చ్యతే || సాక్షీరాస
 మదంకరోతి సహభీయస్తృష్టయాముచ్యతే తన్నిత్రం యదకృత్రిమంస
 పురుషోయఃభద్యతే నద్విద్యుః||

వా||యదిసంజీవకన్యసనార్దితోవిజ్ఞాపితోపిస్వామీననివర్తతే - తదాభృ
 త్యేనదోషః.

తథాచ || శ్లో || నృపఃకామాసక్తైరగణయతికార్యంసచహితంయథేష్టం
 న్యచ్ఛందఃప్రవిచరతిమత్తోగజఇవ | తతోమానధ్మాతఃసపతతియదాశో
 కగహనేతదాభృత్యేదోషాక్షిప్తనసిజంవేత్త్యవినయం || పింగలకఃస్వ
 గతం || నపరస్యాపవాదేనపరేషాంపండమాచరేత్ | అత్తనావగమం
 కృత్వాబర్హియాత్పూజయేచ్ఛవా || తథాచాక్షం || గుణదోషావనిశ్చే

తృత్యార్థాన్నగ్రహణగ్రహా । స్వనాశాయయథాస్యస్తోదర్పాగ్నిర్వము
భేకరః॥ వా॥ ప్రకాశంబూతే - తదానంజీవకఃకింప్రత్యాశ్శితాం- ద
మనకఃసంసంభ్రమమాహ- దేవమైవం- ఎతావతావంత్రభద్రోజాయతే॥
తథాచాక్షం ॥ శ్లో॥ మంత్రేణిజమిదంగుప్తంరక్షణీయంయథాతథా మ
నాగపినభిద్యేతతద్భిన్నంసప్రరోహతి ॥ కించ॥ ఆదరస్యప్రధానస్యకతా
వ్యస్యచకర్తుః ॥ ఓప్రమక్రియమాణస్యకాలః పిబతితద్రసం ॥ తదవ
శ్యంసమారబ్ధోమహతాప్రయత్నెనసంపాదనీయః ॥ కించ ॥ మంత్రో
యోధఇవాధీరః సర్వాంగైస్సంపృతైరపి । చిరంససహతేష్టాతుంపరే
భ్యోభేదశంకయా॥ వా॥ యద్యసాదృష్టవాషోపిదోషాన్నివర్త్యసంధాత
వ్యస్తదతీవానుచితం.

యతః॥ శ్లో॥ సకృద్దృష్టంతుయన్త్రిత్రంపునసంధాతుమిచ్ఛతి సమృత్వ
మేవగృహ్లాతిగర్భమశ్వతరీయథా॥ వా ॥ సింహేచాబూతే-జ్ఞాయతాం
తావత్ కిమయమస్తాకంకతుఃసమర్థః-దమనకఅహ- దేవ.

శ్లో ॥ అక్షాజ్జీభావమజ్ఞాత్వాకథంసామర్థ్యైర్ణయః । వశ్యటిట్టిభి
మాత్రేణసమద్రోవ్యాకులీకృతః ॥ వా ॥ సింహః పృచ్ఛతి - కథమే
తత్ - దమనకఃకథయతి - దక్షిణసముద్రతీరే టిట్టిభదంవతీవనతః-
తతస్టిట్టిభీచాసన్న ప్రసవాభర్తారమాహ - నాథప్రసవయోగ్యస్థానం
నిభృతమనుసంధీయతాం - టిట్టిభావదత్ - సన్నిదమేవస్థానం ప్రమా
తియోగ్యం- సాహ - సముద్రవెలయాస్థానమిదంవ్యాప్యతే-పోబ్రవీత్ -
భద్రేకిమహంనిర్భలః-మమగృహవస్థితాన్యన్తానికింసముద్రేణావహతా
వ్యాని-టిట్టిభీవిహస్యాహ నాథతవసముద్రస్యవమహదంతరం.

అథవా॥ శ్లో॥ పరాభవంపరిచ్ఛేత్తుంయోగ్యాయోగ్యంసవేత్తియః॥ అ
స్త్రీహయస్యవిజ్ఞానంసకృచ్ఛేపిసేదతి॥ అపిచ ॥ అనుచితకార్యారంభః
స్వజననిరోధాబలీయసాస్పృహ । ప్రమదాజనవిశ్వాసోమృత్యోద్వారా
ణిచత్వారి ॥ వా ॥ తతఃకృచ్ఛేణస్వామివచనాత్సాతత్రైవప్రసూతా
వీతత్సర్వం శ్రుత్వాసముద్రేణతచ్ఛక్తిజ్ఞాసార్థం తదంతాస్యవహృతా
ని అథటిట్టిభీశోకార్తాభర్తారమాహ- నాథకష్టమాపతితం - తాన్యండా

५४

హిలోపదేశే- సుహృద్భ్యోనామ.

నిమేషహృతాని - టిట్టిభోవదత్ ప్రేయమాభైషీరిత్యుక్తాపక్షికామ్నేశ
నంకృత్వా - పక్షిస్వామినోగరుడస్యసమీపంగతః - తత్రగత్వానకలవృ
త్తాంతంఁటిట్టిభనభగవతోగరుడస్య పురతోనివేషితం - దేవనముద్రీకా
హంస్యగృహోవస్థితోవినాపరాధేనైవనిగృహీతః - తద్వచనమాకర్ణ్య
గరుత్తతాద్రభుర్భగవాన్నాఽరాయణ స్పృష్టిస్థితప్రళయహేతుర్విజ్ఞప్త
స్సముద్రమండదానాయాదిదేశ - తతోభగవదాజ్ఞామ్నాలౌ నిధాయ
సముద్రీణతాన్యం డాఁటిట్టిభాయనమర్పితాని - అతోహంబ్రవీమ్యక్షా
క్షీభావమజ్ఞాత్వేత్యాది.

శ్లో॥ శాస్త్రాతిక్రమమజ్ఞాత్వావైరమారభతేద్విషః । నపరాభవమా
 బోధితనమద్రక్షవటిట్టిభాతే ॥ వా॥ రాజాహ - కథమసౌజ్ఞాతవ్యోద్యో
 హబుద్ధిరితి-దమనకఃపునరాహయదాసౌనదర్పశ్చృణోగ్రహరణాభిము
 ఖశ్చకితమివాగచ్ఛతి తదాజ్ఞాస్యతిస్వామీ - ఏవముత్వాసంజీవకసమీ
 పంగతశ్చ-మందస్మందముపసర్పన్విస్త్రితమివాత్మానమదర్పయత్ - సు
 జీవకేనసాదరముక్తంభద్రకుశలంతే - దమనకోబూతే-అనుజీవిసాంకు
 తఃకుశలం.

యతః॥ శ్లో॥ సంపత్తయః పరాధీనాస్సదాచిత్తమనర్పితం | స్వజీవితే
వ్యవిశ్వాసస్తేషాంయైరాజసేవకాః॥ అన్యచ్ఛ ॥ కోర్థానాన్రిప్యనగర్వి
తోవిషయిణఃకస్యాపదోస్తంగతాః | స్త్రీభిఃకన్యనఖణ్డతంభువిమనఃకో
వాస్తీరాజ్ఞాప్రియః | కఃకాలస్యభుజాన్తరంసచగతః కోర్థీగతోగౌర
వం॥ కోవాదర్శనవాగురాసుపతితఃక్షేమేణయాతఃపుమాన్॥ వా॥ సంజీ
వకేనోక్తంసఖాబూహికిమేతత్ - దమనకఆహ-కింబ్రవీమిమన్వభాగ్యం.

పశ్యంతో॥ మజ్జన్మపిసయోరాశాలభ్యాసర్వావలంబనం । నముచ్చ
తినచాధతైతథామగ్ధోస్థిసంప్రతి ॥ యతః ॥ ఏకత్రరాజవిశ్వాసోనశ్య
త్యన్యత్రబాధవః । కింకరోమిక్వగచ్ఛామిపతితోదుఃఖసాగరే॥ చా ॥ ౪
త్యుక్త్వాదీర్ఘంశ్వసోపవిష్టః - సఃజీవకోబూతే మిత్రతథాపిసువిస్త
రమ్మనోగతముచ్యతాం- దమనకస్సునిభృతమాహ - యద్యపిరాజవిశ్వా
సోనకథనీయస్తథాపి భవానస్సుదీప్యప్రశ్నయాదాగతః మయాపరలో

ద్వితీయకథాసంగ్రహః.

౫౫

కాధీనావశ్యంతవహితమాభ్యేయం. శృణు. అయం స్వామీశవోపరివికృతబుద్ధీరహస్యక్తవాక్ - సంజీవక మేవహత్యాన్వపరివారంతర్పయామీతి - వితచ్ఛ్రుత్యానంజీవకఃపరంవిషాదమగమత్ - దమనకఃపునరాహ-అలంవిషాదేనపాస్త్రకాలకార్యమనుష్ఠీయతాం - సంజీవకఃక్షణంవిమృశ్యాహ-సుముఖాదిదముచ్యతే.

శ్లో॥ దుర్జనగమ్యానార్యఃపాప్యేనాపాత్రభృద్భవతిరాజా । కృపణానుసారిచధన్వంజీవోగిరిజలధివర్షీచతథాసీదమాశ్రయతేలక్ష్మీరకులీన-సరస్వతీ । అపాత్రంభజతేనారీగిరౌవషాతివానవః॥వాన్వగతంకింవాదుజ్జనచేష్టితంనవేద్వీతద్వ్యవహారంవివేతుంనశక్యతే.

యతః॥ శ్లో॥ కశ్చిదాశ్రయసాందర్యాద్ధత్తేశోభానసజ్జనః । ప్రమదాలోచనస్యస్తంమలీమసమివాంజనం ॥ వా॥ తత్రవిచిత్త్యక్తంకష్టంకిమిదమాపతితం.

యతః ॥ శ్లో॥ ఆరాధ్యమానోన్మవతిఃప్రయత్నాన్నతోవమాయాతికిమిత్రచిత్రం । అయంత్యపూర్ణప్రతిభావిశేషాయస్సేవ్యమానోరిపుత్రాముపైతి॥వా॥తదయమశక్యార్థప్రమేయః.

యతః॥ శ్లో॥ సమిత్రముద్దిశ్యహీయః ప్రకువ్యతిధృవంసతస్యావగమేప్రసీదతి । అకారణద్వేషిమనస్త్రయస్యకథంజనస్త్రవరితోవయివ్యతి॥వా॥ కింమయావకృతంరాజ్ఞోభవాగ్నిమిత్రవకారిణశ్చభవత్తిరాజానఃదమనకోబూతే-నివమేతచ్ఛృణు.

శ్లో॥ విజ్ఞేస్సిన్ధుర్ధువకృతమపిద్యేవ్యతామేతికశ్చిత్ । పాత్రాదన్వైరవకృతమపిప్రీతిమేవోపయాతి । చిత్రంచిత్రంకిమథచరితంనైకభావాశ్రయాణాంసేవాధమఃపరమగహనోయోగినామప్యగమ్యః॥అన్యచ్ఛ॥ సుకృతశతమసత్సునప్తంసుభాషితశతంచనప్తమబుధేషు । వచనశతమవచనకరేషుబుద్ధిశతమచేతనేషునప్తంకించ॥ చందనరెగుముఖజగ్గాజలేషుకమలానితత్రవగ్రాహః । గుణసూతినశ్చఖిలాభోగేషు సుఖాన్యలంసవిఘ్నాని॥అన్యచ్ఛ॥ మూలంభుజజ్జైకుమూనిభృజ్జైశ్శాఖాష్టుజ్జైశ్చిఖరాణిభజ్జై॥నాస్త్రైవతచ్ఛందనపాదపస్యయన్నాశ్రితందుష్టవరైఃకుసజ్జై॥

౫౬

హితోపదేశే సుహృద్భేదో నాను.

వా॥ దమనకో బూతే - అయంతావత్సాస్వమీవాచిమధురోవిషమృగయో
జ్ఞాతః॥ యతః॥ శ్లో॥ దూరాదుచ్చితపాణిరార్ద్రనియనః పోత్సారితాద్ధా
సనోగాధాలిజ్జనతత్పరః॥ ప్రియకథాప్రశ్నైశ్చమృతాదరః॥ అంతర్భూతవి
షోబహిర్భుజుమయశ్చ తీవ్రమాయావటుః కోనామాయమపూర్వనాటక
విధిర్యశ్శిషి తోదుర్జనైః॥ తథాహి॥ పోతోదుస్తరవారిరాశితరణేదీపోంధ
కారాగమెనిర్వాతేవ్యజనం మదాంధకరిణాందరోపశాస్త్రైస్సృణోః॥ ౪
త్థంతద్భువినా ప్రియస్యవిధినానోపాయచింతాకృతా॥ మన్యేదుర్జనచిత్త
వృత్తిహరణేధాతాపిభగోన్మగ్యమః॥

వా॥ సంజీవకః పునర్నిశ్చ్యవ్యకష్టంభోకథమహంసస్యభతుకః సింహ
సనిపాతితవ్యః.

యతః॥ శ్లో॥ ద్వయోరేవసమం విత్తంద్వయోరేవసమంజలం॥ తయో
ర్వివాదోమస్తవ్యోనోత్తమాధమయోః క్వచిత్॥

వా॥ పునర్విచిన్త్యకేనాయం రాజామమోవరివికారితోనజానేభేద
ముషగతాదాజ్ఞిస్సదాభేతవ్యం.

యతః॥ శ్లో॥ ముత్తికాపుధిరీపాలచిత్తం విఘటితం క్వచిత్॥ వలయం
స్ఫటికస్యేవకోహిసద్ధాతుమీశ్వరః॥ అన్యచ్చ॥ వజ్రంచరాజతేజశ్చన్య
యమేవాతిభేదణం॥ ఏకమేకత్రవతతివతత్యన్యత్యనుస్తరిః॥

వా॥ తతస్సంగ్రామే మృత్యురేవవరమిదానీంతదాజ్ఞానువర్తనమ
యుక్తంయతః॥ మృగః పాప్రోతివాన్స్వర్గం శత్రుః హత్వానుఖానివా
డేభావపిహిశూరాణాంగుణావేతానుదుర్లభా॥ వా॥ యుద్ధేకాలశ్చయం

శ్లో॥ యత్రాయుద్ధేభువిం మృత్యుర్యుద్ధేజీవితసంశయః॥ తమేవకాలం
యుద్ధన్యప్రవదన్తిమనీషిణః॥ యతః॥ అయుద్ధేహియదాపశ్యేన్నికించ్చిత్
మాత్మనః॥ యుద్ధమానస్తదాపాజ్ఞోమియతేరిపుణాసనా॥ జయేచలభ
తేలక్ష్మీం మృతావపిమరాంగసాం॥ క్షణవిధ్వంసినః కాయః కాచింతామరణే
రణే॥ వా॥ ఏతచ్చింతయిత్వా సంజీవక ఆహ-భామిత్రకథమసామాంజి
ఘాంసుజ్ఞాతవ్యః - దమనకో బూతే - యదాసౌస్తబ్ధకర్ణస్సమున్నతలాం
గూలఁగ్నైరచరణోవివృతాస్యస్తాన్దంపశ్యతి తదాత్వమేవస్యనికృమం

౮

ద్వితీయకథాసంగ్రహః.

౫౭

దర్శయిష్యసి॥ యతః॥ బలవానపిః ప్రజాః కన్యనాభిభవాస్పదం॥ నిశ్చ
జగందీయతేలోక్తైః శతృభిర్నృపయేవదం॥

వా॥ కింతు సర్వమేతత్సుగుప్తమనుష్టాతవ్యం నోచేన్నత్వం నామామిత్యు
క్త్వాదమనకః కరటక సమీపంగతః - కరటకేనోక్తం కిం నిష్పన్నం - దమన
శేనోక్తం నిష్పన్నో సావనోన్యభేదః - కరటకోబ్రూతే - కోత్ర సందేహః -

యతః॥ శ్లో॥ బంధుః కోనామదుష్టానాం కుప్యతే కోనయాచితః॥ కొనుత్యవ్య
తివిత్రై నకుక్తుత్యేకో నపణ్ణీతః॥ అన్యచ్చ॥ దుర్వృత్తః క్రియతే ధూర్జత్యై
మానాత్మవిష్కంధయే॥ కిన్నామఖిలసంసర్గః కురుతే నాత్రయాశవత్॥ *

వా॥ తతోదనమకః పిష్టరక సమీపంగత్వా దేవసమాగతోపాపాపాశయః
తతః సజ్జీభూయస్థీయతామిత్యుక్త్వా పూర్వోక్తాకారంకారయామాన సం
జీవకోప్యాగత్యతథావిభంవికృతాకారం సింహం దృష్ట్వా స్వామయాపంవి

క్రమం చకార - తతస్తయోర్యుద్ధే సంజీవకస్సింహేన వ్యాపాదితః - అథ
సంజీవకం సేవకం పింగళకోవ్యాపాద్యవిశ్రాంతః సశోకః తపత్యతి - బ్రూ
తే చ కిన్నయా దారుణం కన్యకృతం॥ *

యతః॥ శ్లో॥ పరైస్సంపూతే రాజ్యం స్వయం పాపవ్యభాజనం॥ ధ
ర్మాతిక్రమతోరాజాసింహేనాహస్తేన భాదివ॥ అపరంచ॥ భూమ్యేకదే
శస్యగుణాన్వితస్యభృత్యస్య వాబుద్ధిమతః ప్రణాశః॥ భృత్యప్రణాశేమర
ణం నృపాణాం సప్తాపి భూమిః సులభానభృత్యాః॥ *

వా॥ దమనకోబ్రూతే స్వామికాయం నూతనోన్యాయః యదరాతింహ
త్వానస్తాపః క్రియతే॥

తథాచోక్తం॥ శ్లో॥ పితావాయదివాభ్రాతాపుత్రోవాయదివాసుహృత్॥
ప్రాణచ్ఛేదకరా రాజ్ఞాహస్తవ్యాఘాతిమిచ్ఛతా॥ ఆపిచ॥ ధర్మార్థకా
మతత్పక్షోనైకాన్తకరుణోభవేత్॥ నహిహస్తస్థమప్యన్నంక్షమావాక్య
భక్షితుంక్షమః॥ కించ॥ క్షమాశత్రోచ మిత్రైవయతీనామేవభూషణం॥
అపరాధిషునత్వేషునృపాణాం నైవదూషణం॥ అపరంచ॥ రాజ్యలో
భాదహంకారాదిచ్చురస్సామి నఃపదం॥ ప్రాయశ్చిత్తంతునస్యైకం
జీవోత్సగోనచాపరం॥ అన్యచ్చ॥ రాజాఘృణేబ్రాహ్మణసర్వభక్ష

౫౮

హితోపదేశే-విగ్రహేనానామ్.

ప్రీతిచావశాదుష్పక్యతిస్సహాయః | ప్రవక్తః ప్రతిపాదికృతః ప్రమాదీ
త్యాజ్యాఇమేనప్తకృతంనవేత్తియః | విశేషతత్త్వ | సత్యాన్యతాచస
రుషాప్రియవాదినీచ హింసాప్రదయాభి రపిచాథా వరావదాన్యా | ని
త్యవ్యయాప్రచురరత్నధనాగమాచవేశ్యాంగ నేవ నృచనీతిరనేకదూచా |
వా | ఇతిదిననకేనసంతోషితః పింగళకస్సాన్వితకృతిమావన్నగ్నిహా
సనేసముపవిష్టః - దమునకః ప్రహృష్ట మనావిజయతాం మహారాజశు
భమస్తుసర్వజగతామిత్యుత్తాయథాసుఖమవస్థితః - విష్ణుశర్మోవాచ
సుహృద్భేదశ్శ్రుతస్తావత్ భవద్భిః - రాజపుత్రాద్రామః భవత్ప్రసాదా
చ్ఛృణ్వంతస్సుఖినోభూతావయం విష్ణుశర్మాబ్రవీత్ - అవరమపీదమున్న
క్షో || సుహృద్భేదస్తావద్భవతు భవతాంశత్రుణలయే ఖలః కాలాక్య
ప్తః ప్రళయమువసర్పత్యహరహః | జనోనిత్యం భూయాత్సకలసుఖినంప
త్తివసతిః కథారంభేర మ్యేనతతమిహ బాలాపిరమతాం ||

ఇతిశ్రీహితోపదేశే.

సుహృద్భేదోనామద్వితీయకథానంగ్రహస్సమాప్తః.

అథవిగ్రహః.

వా | పునఃకథారంభకాలేరాజపుత్రాద్రామః - ఆర్యరాజపుత్రావ
యంతద్విగ్రహంశ్రీతుంసకుశూహలమస్తి - విష్ణుశర్మణోక్తంయదేవ
భవద్భ్యోరొచతేకథయామిత్రూయతాం-యస్యామమాద్యక్షోకః.

క్షో || హంసైస్సహమయూరాణాం విగ్రహేతుల్యక్రమే | విశ్వా
న్యవిజితాహంసాః కాక్షైః స్థితావరిమందిరే | వా | రాజపుత్రాద్రామః కథ
మేతత్ - విష్ణుశర్మకథయతి - అస్త్రీకర్పూరద్వీపేవద్గృహేనామధేయం
సరస్తప్రహరణ్యగర్భోనామ రాజహంసః ప్రతివసతి - సచనన్తైర్జల
చరపక్షిభిర్మిత్యావక్షిరాజ్యేభిషిక్తః.

యతః || క్షో | యదినస్యాన్నరవతిస్సమ్యజ్జైతాతతః ప్రజాః | అకర్ణధా
రోజలభౌపిష్టవంతేహనారివ. అవరంచ | ప్రజాంసంరక్షతిన్యపస్సావర్థయ
తిపార్థినం | వర్ధనాద్రక్షణంశ్రేయస్తదభావేనదవ్యవత్ ||

తృతీ యకథాసం గ్రహః.

౫౯

వా॥ ఏకదా సౌరాజహంసస్సుచి స్త్రీక్షకమలవర్యజేహ-సుఖాసీనః పరివారవ
రివృత స్త్రీవృతితతఃకుతశ్చిద్దై గదాగత్యదీర్ఘముఖో నామబకః ప్రణమ్యోప
విష్టః॥ రాజో వాచ ॥ దీర్ఘముః దేశాంతరాచాగతో నివారాంకథయ - న
బూతే-దేవ-అస్త్రమహతీవారాతాంవత్తుంసత్వరమాగతోహం - శూ
యతాం - అస్త్రజంబూద్వీపేవింధ్యోనామగిరిస్త్రగచిత్రవర్ణోనామమ
యూరఃపక్షి రాజో నివసతి-తస్మాన్ముచ్యైచ్చరద్భుః పక్షిభిరహంధధారణ్య
మధ్యేవరన్నవలోకతఃపుష్టశ్చకస్త్రవంకుతస్సమాగతోసీతి-తదామయో
క్తం . కర్పూరద్వీపస్య రాజచక్రవర్తిన్ హిరణ్యగర్భస్య రాజహంస
స్మానువరోహంకాతుకాద్దేశాంతరంక్రమ్తమాగతోస్త్రితి- ఎతచ్ఛ్రుత్వా
పక్షిభిరుక్తం అనయోద్దేశయోఃకోదేశోభద్రతరోరాజాచ - మయోక్తం
అఃకిమేవముచ్యతేమహాదంతరంయతః కర్పూర ద్వీపస్స స్వగఃవీవద్వీతీ
యః - రాజహంసశ్చద్వీతీయస్స స్వగఃచ తిరత్రమరుద్ధలేవతితాయూయం
కింకురుథ-అస్త్రద్దేశేగమ్యతాం - తతోమృద్వచనమాకణ్యక సర్వేచకో
పాబభూవుః॥

తథాచోక్తం॥ శ్లో॥ వయఃపానంభుజం గానాం కేవలంవివవర్ధనం॥ ఉప
దేశోహిమూఖాణాంప్రకోపాయనశాంతయే॥ అన్యచ్ఛ ॥ విద్వానేవో
పదెష్టవ్యోనావిద్వాంస్తుకదాచన । వానరాసుపదిశ్యాథస్థావభీష్టాయ
యఃకింకాః॥ వా॥ రాజో వాచకథమేతత్ - దీర్ఘముః కథయతి - అస్త్రిన
మదాతీరే విశాలశ్యాల్మలీతరుఃతత్రనిమిత్తనీడకోదేవక్షిణా నివసం
తిసుఖనవషాను - అభనీలపటలైరివజలధరపటలైరావృతేనభస్మలేథా
రాసారైరుహదాతీవృష్టిర్బభూవ-తతోవానరాంశ్చ తరుతలేవస్థితా శీ
తాకులా కంపమానా నవలోక్యకృపయా పక్షిభిరుక్తం భోభావాన
రాశ్చమృత॥

శ్లో॥ అస్మాభిర్నిమిత్తానీడాశ్చంకుమాత్రాహృతైస్తృజైః । హ
స్తపాదాదిసంయుక్తాయూయంకిమితిసీదథ ॥ వా॥ తచ్ఛ్రుత్వావానరై
జాతరోమై రాలోచిత మహిమూనిర్వాత నీడగభావస్థితాన్సుఖినః

౬౦

హితోపదేశే-విగ్రహేనానామ.

పక్షిణాస్తాన్నిం దంతిభవతు తావద్వృష్టైరుపశయః అనంతరమేక వా
సరేణోక్తం.

శ్లో॥ సూచీముఖాదురాచారామూఖాః పండితమానిసః । అశక్తాగృ
హసిమాణశక్తాశ్చగృహభంజనే ॥ వా ॥ అనంతరం శాంతేపానీయవ
ర్షేతైర్వానరైః పృథుమారుహ్యసర్వేనీడాభగ్నః తేషా ముండానిచాభః
పాతితాని అతోహంబ్రవీమివిద్వానేవోపదేశవ్యత్యాది రాజోవాచ
తతస్తైః కింకృతం-బకః కథయతి తతస్తైః కోపాదుక్తం కేనాసౌరాజహంసో
రాజాకృతః - తతోమయోవజాతకోపేనోక్తం - అయం తేమయావః
క్షేనరాజాకృతః - కచ్చు శ్వాతేమాంహంతుమద్యతాః - తతోమయాపి
సువిక్రమోదశీతః ॥

యతః శ్లో॥ అన్యదాభూషణంపుంసాంక్షమాలజ్జేవయోషితామ్ । పరా
క్రమః పరిభవేవైయాత్యంసురతేష్వివరాజావిహస్యాహ ॥ ఆత్మనశ్చప
రేషాంచయస్సమీత్యబలాబలం । ఆస్తరంవైవజానాతినతిరసిగ్గియతే
రిభిః ॥ అన్యచ్చ సుచిరంహిచరన్నిత్యం శ్రేయఃపశ్యత్యబుద్ధిమాన్ ద్విపిచ
ర్మపరిచ్ఛనోవాద్దోషాగర్తభావతః ॥

వా॥ బకః పృచ్ఛతి కథమేతత్ - రాజాకథయతి - అప్రిహస్తి నాపురేవిలా
సోనామరజకః - తస్యగర్తభావవాహనాద్దుర్బలా ముముక్షురివాభవత్ -
తతస్తేనరజకే నాసౌవ్యాఘ్నిచర్మణావ్రచ్చా ద్యారణ్యనమీపే సస్యతే
త్రేనియుక్తః తతోదూరాదవలోక్య వ్యాఘ్నిబుద్ధ్యాత్రైత్రపతయస్సత్వ
రంపలాయనై-గర్తభస్తత్సృభక్షణాద్దినేది నేపుష్టాంగో భవత్ - అథకే
నాపిసన్యరక్షకేణధూసరకంబళకృతతనుతాణేన ధనుస్సజ్జీకృతైర్వా
వైస్థితః - తంచదూరాద్బుష్టాగర్తభః శబ్దంకుర్వాణస్తదభిముఖం నధాని
తః - సన్యరక్షకేణగర్తభోయమితి జ్ఞాత్వా లీలయైవవ్యాపాదితః - అతో
హంబ్రవీమి-సుచిరంహిచరన్నిత్యమిత్యాది-ద్విర్ముఖోబూతే - తతఃప
క్షిభిరుక్తం - రేపావమప్తబక-అస్తాకం ఘామాచరన్నస్యత్సాన్నినమభి
క్షిపసితన్నతస్తవ్యమిదానీమిత్యుక్త్వాపర్వేమాంచంచు భిర్నత్వానకో
పాదోచుః - విశ్యరేమూర్ఖసహంసస్తవరాజాసర్వధామృతః - తస్యరా

తృతీయకథాసంక్రమః.

౬౧

జ్యేష్ఠికారోనాస్తి యతః. ఏకాంతమృదుఃకరతలస్థమవ్యభంగక్షీతుమశ్చ
మః- సకథంవృథివీంశాస్త్రరాజ్యంవా తస్యకింతుత్పత్తికూపమందూకస
మః- తేనతదాశ్రయముపదిశసి*

శృణుశ్లో॥ సేవితవ్యోమహాస్వత్పతిఃఫలభాయాసమన్వితః। యదిదైవాశ్చ
లంనాస్తిభాయాకెననివార్యతే। అన్యచ్ఛ। హీనసేవానకతావ్యాకతా
వ్యోమహదాశ్రయః। పయోపిశృణ్వనీహస్తైవారుణీత్యభిధీయతే॥ ఆపరం
చ। నస్తాతవ్యంగగస్తవ్యంతుణమవ్యసతాసహ। అసతాంసజ్జమోమృత్యు
స్సతాంసజ్జోహిభేషజం॥ అజాసింహప్రసాదేనవనేచరతినిర్భయం॥ అన్య
చ్ఛ॥ మహాసవ్యల్పతాంయాతిఃస్థునోగుణవిస్తరః। ఆధారాధేయభావేన
గజేన్ద్రీయవదర్పణేవిశేషతత్త్వ॥ వ్యవదేశోపసిద్ధిస్సాన్యదతిశక్తేనరాధిపః।
శశినోవ్యవదేశేనశశకస్సుఖమేధతే॥*

వా। మయోక్తంకథమేతత్- పక్షిణఃకథయంతి. కదావిద్వషాన్స్వపి
వృష్టైరభావాత్తృషార్తో గజయూథోయూధపతిమాహ - నాథకోమ్య
పాయోస్సాకంజీవనాయనాస్తితుద్రజంతూనాంనిమజ్జనస్థానం వయం
చనిమజ్జనాభావాదస్థాత్తవక్త్రయామఃకించాకుర్తుః తతోహస్తిరాజోనాతి
దూరంగత్వానిర్మలంప్రాదందర్శితవాః - అనస్తరంత్రీగావస్థితశశకా
గజయూధపదాహతిభిక్షూర్ణితాబభూవుః అనస్తరంశిలీమఖోనామశశ
కశ్చిన్తయామాస - అనేనగజయూధేనపిసాపాకులితేనప్రత్యహమతా
గస్తవ్యం-అతోవినష్టమస్తతులం - తతోవిజయోనామవృద్ధశోవదత్ -
మావిషీదతమయాత్రప్రతీకారఃకతావ్యతిప్రతిజ్ఞాయచలితః - గచ్ఛతా
చతేనాలోచితం-కథన్యుయాగజయూధాకటేస్థిత్యాకతావ్యం-*

యతఃశ్లో॥ స్పృశన్నపిగజోహంతిజిహ్వాన్మపిభుజంగమః। పాలయన్నపి
భూపాలఃప్రహసన్నపివర్జనః॥*

వా। అథాహంవర్వతశిఖరమారుహ్యయూధనాథంవివేదయామి - తథా
నుష్ఠితేయూధనాథఉవాచ- కస్త్యంకుతస్సమాయాతేతి- సమూతే-
దూతోహంభగవతాచంద్రేణప్రేషితః - యూధపతిరాహకార్యమువ్య
తాం-విజయోవదతి॥*

౬౨

హితోపదేశే-విగ్రహానామ.

శ్లో॥ ఉద్యతేష్వపిశస్త్రేషుమాతోవదతి నాన్యధా | సదైవావధ్యమానేన య
థార్థస్యహివాచకః॥

వా॥ తదహంతదాజ్ఞయాబ్రవీమిశృణు- యదేతేశశకాశ్చంద్రసంరక్షకా
స్త్రయానిస్సానితాస్త్రభద్రంకృతంయతోన్నదీయరక్షకా అతపవను
మశశీతిప్రసిద్ధిః-ఏవముక్తవతదూతేయూధపతిర్భయాదిదమాహ॥

ఇదమజ్ఞానతఃకృతంపునర్మగమిష్యామి- దూతఉవాచ - తదత్రసరసి
భగవంతం శంభ్రమసంకోపాత్ప్రకంపమానం ప్రణమ్యద్రసాద్యచగచ్ఛ
తతస్తేనరాత్రాసీత్వా తత్రసరసిజలేచచ్ఛలంప్రతిబింబం దర్శయిత్వా
యూధపతిః-ప్రణామంకారితః- దేవాజ్ఞానాదనేనకృతంక్షమ్యతామిత్యు
క్త్వాతేనశశకేనసయూధపతిః ప్రస్థాపితః అతోహంబ్రవీమివ్యవదేశేపిసి
ద్ధిస్సాన్యదిత్యాది - తతోమయోక్తంసపీవాస్త్రత్పృభుర్మహాప్రతాపాతిస
మర్థస్త్రైలోక్యస్యాపిప్రభుత్వంతత్రయుజ్యతే - అథాహంతైః పక్షిభిర్భ
ధ్వాకథమస్తద్భూమాచలసీత్యభిధాయచిత్రవర్ణస్య రాజ్ఞస్సమీపంసీత
తతోరాజ్ఞఃపురతోమాముద్దిశ్యతైః ప్రణమ్యోక్తందేవాపదీయతామేవ
దుష్టబకొష్ఠజ్జేశేచరన్నపిదేవపాదానధిక్షిపతి- రాజాహకొయంకుతస్స
మాయాతః - తడోచుఃహిరణ్యగర్భస్యరాజహంసస్యానుచరఃకర్షూరద్వీ
పాదాగతః - అథాహంగృధేణమంత్రినాప్పప్తుఃకస్త్రత్రముఖ్యమంత్రీ
తి-మయోక్తంసర్వశాస్త్రార్థపారగస్సర్వజ్ఞోనామచక్రవాకః- గృహ్లా
బుగ్రితేయుజ్యతేస్వదేశజోసా.

యతః॥ శ్లో॥ స్వదేశజంకులాచారేవిశుద్ధమువధాశుచిం । శాస్త్రజ్ఞమ
వ్యసనినంవ్యభిచారవివర్జితం । అధీతవ్యవహారజ్ఞంఖ్యాతంమాలం విపశ్చి
తం। అర్థస్యోత్పాదకంసమ్యక్సిద్ధధ్యాన్తంత్రితలన్మవః॥ వా॥ అత్రాంతరే
శుకేనోక్తందేవకర్పూరద్వీపాదయోలఘుద్వీపాజంబూద్వీపాంతగతా
ఏవతత్రాపిదేవపాదానామాధిపత్య- స్తతోరాజ్ఞాప్యుక్తమేవమేవ-యతః॥
శ్లో॥ రాజామత్రశ్శిశుశ్చైవపరీమాదీధనగర్వితః । అప్రావ్యమభివాజ్ఞం
కింపునర్లభ్యతేపియత్॥

వా॥ తతోమయోక్తం - యదివచనమాత్రేణైవాధిపత్యంసిద్ధ్యతి

దాజంబూద్విపేష్యస్తస్మిభోర్నిరణ్యగస్థస్య స్వామ్యమప్రి-శుకాబూ-
తె-కథమత్రైర్థయః - మయోక్తంనంగ్రామవచ- రాజ్ఞావిహస్యాక్తం
స్వస్వామినంగత్వాసజ్జీకురు - తదాచయోక్తంస్వమాతాపి ప్రస్థాప్య
తాం. రాజోవాచ- కఃప్రస్థాస్యపిదా త్వేనయతపవంఘాతోమాతకార్యః-

శ్లో॥ భక్తగుణేశువిర్లక్షఃప్రగల్భవ్యసనీతుమీ । బ్రాహ్మణివరమ
ర్మజ్ఞోదూతస్సృష్టితీర్థానవా॥గృహోపదతి- సన్త్యైవమాతాబహ
వఃకింతుబ్రాహ్మణివకతకవ్యః॥

యతః॥శ్లో॥ ప్రసాదంకుశులేవత్యస్సంపత్తింనాభియాచతే । కాలిమా
కాలకూటస్యనాప్రేతీశ్వరసంగమాత్ । వా ॥ తతశ్శుకవిప్రజతుశుక
త్వమేవానేనహగత్వాప్రదభిలషితంబూహి- శుకాబ్రూతేయథాజ్ఞా
పయతిదేవః-కింత్వయందుజ్జనోబకః- దుజ్జననేనసహక్వచిన్నగచ్ఛమి-
తథాచోక్తం॥శ్లో॥ ఖలఃకరోతిదుష్కృతంనూనంఫలతిసాధుమ్ । దశా
ననోహరత్సితాంబంధనంస్యాన్త్రుహేలాదధేః॥ అవరంచ । నస్థాతవ్యం
సగంతవ్యందుర్జనేనసమంక్వచిత్ । కాకసన్తాద్ధతోహంసస్త్రివ్యగచ్ఛం
శ్చవతకః॥వా॥ రాజోవాచ- కథమేతత్- శుకఃకథయతి- అన్త్యజ్జ
యనీవత్త్వనిప్రాంతరే నహాన్నిపుల వృక్షస్తత్రహంసకాకానివసతః-
కదాచిద్గ్రీష్మసమయేవరిత్రాంతః కశ్చిన్నధికస్తత్తరుతలే ధనుఃకాండంస
న్నిధాయనుప్తః- తతఃకణాంతరేతన్తుఖాద్వృక్షభాయావగతాతతస్సు
ర్యతేజసాతన్తుఖం వ్యాప్రమవలోక్యకృపయా వృక్షస్థితహంసేనవత్సా
ప్రసాద్యభాయాకృతా- తతోనిర్భరనిద్రానుభేనతేనముఖవ్యాదానంకృ
తం-అథనుఖమసహిష్టుస్సృభావదార్జనేన సకాకస్తన్తుఖాపురీషోత్సర్గం
కృత్వావలాయితః- తతోసావుత్థాయోర్ధ్వంవశ్యతితావద్ధంసోదృష్టస్తేన
శరేణమాత్వావ్యాపాదితః అతోహంబ్రవీమిసస్థాతవ్యమిత్యాది.

యతః॥శ్లో॥ త్యజదర్శనసంసర్గంభజసాధుసమాగమం । కురుపుణ్యమ
హేలారాత్రంత్వరనిత్యమగత్యతాం॥

వా॥ దేవపర్తకవార్తామపికథయామి- ఏకదాసర్వేపక్షిణోభగవతోగరు
డస్యయాత్రా ప్రసక్తేనసముద్రకీరంచలితాః- తత్రకాకేనసహసవతా

కశ్చలతః - అథగచ్ఛతోగోవస్యశిరసిస్థితవధిభాణ్డాద్ధివారం వారం తేన
కాకేనభాద్యతేతతోయావదసౌ రధిభాణ్డంభూమానిధాయోధ్వమువ
లోకతేతావత్తేనకాకవర్తకాద్భ్రూతతస్థేనభదితఃకాకఃవలాయితః-వర్త
కస్సవ్యాపారవరాధోమందగతిస్తేనప్రాప్తోవ్యాపాదితః- అతోహంబ్రహ్మ
మినస్థాతవ్యంనగంతవ్యమిత్యాది-తతోమయోక్తం - భౌతశ్చుకకిమేవం
బ్రహ్మహం ప్రతియథాశ్రీమద్దేవపాదాస్తథాభవానపి - శుక్రబ్రూతే
ఏవమస్తుకింతు॥

శ్లో॥ దుర్జనైరువ్యమానానస్త్రితాప్రియాణ్యపి । అకాలకుసుమానీవ
భయంసంజనయంతిమే॥

వా॥ ముఖానత్వంచభవతోవాగ్వాప్యపారాదేవప్రత్యక్షీకృతంయదనయో
ద్భూపాలయోర్విక్రహభవద్వచనంబదానం॥

పశ్యశ్శ్లో॥ ప్రత్యక్షేపికృతేదోషమూర్ఖస్సాన్వైన్వనతువ్యతి । రథ
కారోనిజాంభార్యాంసజారాంశిరసాకరోత్ । వా॥ రాజోవాచకథమే
తత్ - శుకఃకథయతి - అస్తిశ్రీనగరేమందమతిర్నామరథకారస్సవస్వభా
ర్యాంబద్ధకింజానాతి కింతుజారేణ సమంస్త్వచతుష్టైకస్థానె నవశ్యతి
తోసౌరథకారోన్యగ్రామంగమిష్యా మీతుక్త్వాచలిః - కియద్ధూరంగ
త్వాపున్నరాగత్యస్వగృహే ఖట్వాతలంప్రవిశ్యనిభృతంస్థితః - అథమమ
భర్తాగ్రామాంతరంగతత్ప్రతివిశ్వాసాజ్జ్వలస్సంధ్యాకాలఆహూతః-వశ్య
త్తేనసహతస్యాంఖట్వాయాంనిర్భరంకీడతి - ఖట్వాతలెకిచ్చిదంగస్త
ర్మాత్ - స్వామినంవిజ్ఞాయసావిషణ్ణాభవత్-తతోజారేణోక్తం - కిన్ము
యాసహాద్య నిర్భరంనఽమసేవిస్త్రితేవప్రతిభాసి - తయోక్తంయోసౌ
ప్రాణేశ్వరస్సోద్భగ్రామాంతరంగతస్తేనసకలజనపూర్ణోవ్యయం గ్రామ
మాంప్రత్యరణ్యమివపరితభాతి-కింభావితత్రవరస్థానెకింభాదితవాక్ కథం
వాప్రసుప్తశ్చిత్తస్త్వద్భద్రయంవిదిర్యతే - జారేణోక్తం-తతి-మేవంవిధి
స్సేషమాభూషుస్తైరథకారోయః-కలహకారీబంధకితిబ్రూతే-తతస్తయో
క్తం-బర్భరకింబ్రహ్మశ్శు॥

శ్లో॥ పరుషాణ్యపిచోక్తయాదృష్టావాక్రోధచతుషా । యాప్రసన్నా

(F)

తృతీయకథాసం గ్రహః.

౬౫

ముఖీభర్తుస్సా నారీభర్తృభాగిని । అవరంచ ॥ నగరస్థోవనస్థోవాపాపోవా
యదివాశుచిః । యాసాం(స్త్రీ)ణాం ప్రియోభర్తృతా సాంలోకేసుఖాద
యః ॥ అన్యచ్ఛ ॥ భర్తాహిపరమః సార్యాభూషణంభూషణైర్విసా । ఏ
పావిరహితా తేనశోభనాపినశోభనా ॥ వాత్సంజారః మనోలాల్యాత్సు
వృతాంబూలనదృశః కదాచి త్సేన్యసే - సవస్వామీమాం విక్రేతుందేవే
భ్యోబ్రాహ్మణేభ్యోపిదాతుం సమథాస్సాన్యత్ కించననా.

అవరంచ ॥ తస్మిన్ జీవతిజీవామిమృతే తస్మిన్ ప్రియే ఘనః తస్మై తా
నుమరణమేవ మేదృశనిశ్చయః ॥ యతః ॥ తిన్ద్రోః ట్యోర్థకోటిచయానిలో
మానిమానవే తావతాకాలం వసేత్స్వర్గేభర్తారం యానుగచ్ఛతి ॥ అన్య
చ్ఛ ॥ వ్యాశగ్రాహీయథావ్యాశం బలాదుద్ధరతే విలాత్ । తద్వద్భర్తార
మాదాయస్వర్గలోకమహీయతే ॥ అవరంచ ॥ చితౌపరివృజ్యవిచేతనం
శ్శతం ప్రియాహియాముంచతి దేహమాశ్మనః । కృత్వాతిపావంశతలక్రమ
ప్యసౌపనింగృహీత్వామరలోక మాపున్యాత్ ॥ యతః ॥ యస్తేదద్యా
త్పితాత్వేనాంభ్రాతాచానుమతేపితుః । శుశ్రూషేజ్జీవితంతంహివృ
త్తంచానుశయేదితి ॥ వా ॥ ఏతత్సర్వం శ్రుత్వా సరథకావోధన్యోహం య
న్యైతాద్భరీభార్యాస్నేహవతీ ప్రియవాదినీతి మనసే నిధాయతాం ఖ
ట్వాం స్త్రీపురుషసహితాం మూర్ధ్ని కృత్వా చిరం ననర్త - అతోహం బ్రహ్మ
మిద్రత్యక్తేపి కృతేదోషత్యాది - అతోహం తేన రాజ్ఞాయథావృషవశ
రం సంపూజ్య ప్రస్థాపితః - శుకోపి మమవశచ్చ దాగచ్ఛన్నాస్తే - ఏతత్స
ర్వం జ్ఞాత్వా యథాకర్తవ్యమనుష్ఠీయతామితి - చత్రవాకో విహస్యాహ
దేవబకేన తావద్దేశాన్తరంగత్వా యథాశక్తిరాజకార్యమనుష్ఠితం - కిం
తుస్వభావవేదముఖాణాం.

యతః ॥ శ్లో ॥ శతం వద్యాన్మవివదేదితి ప్రాజ్ఞస్య లక్షణం । వినా హేతు
మపిద్వంద్వమేతన్నుర్థస్య లక్షణం ॥ వా ॥ రాజాహ-అలమనెనోపాలంభే
న ప్రస్తుతమనునన్ధీయతాం - చక్రవాకో బూతే దేవవిజనై బ్రహ్మిమి.

యతః ॥ శ్లో ॥ వర్ణాకారప్రతిభావైర్నైత్రవక్త్రవికారతః । అపూహ
త్రిమనోధీరాస్తస్మాద్రహసిమస్త్రయేత్ ॥ వా ॥ తతో రాజానునీవత

౬౬

హిందూ పదే శ్రీ విగ్రహానామ.

త్రస్థితా అన్యేన్యత్ర గతాః - చక్రవాక్ బూతే - దేవాహ మేవాజానా
మిక స్యాప్యస్మన్ని యోగినః పెరణాయ బకే నదమునుష్ఠితం.

యతః శ్లో॥ వైద్యానామాతురశ్చై ర్వియాన్వయసీయోనియోగినాం
విమూఙ్గజీవనమూర్ఖస్సద్వందోన్మృపతెర్జనః,

వా॥ రాజాబ్రవీత్ - భవతు కారణమత్ర శాస్త్రాన్నిరూపణీయం సంప్రతియ
తే ద్దవ్యంతర్ముఖిహి - చక్రవాక్ బూతే దేవప్రణిధిః ప్రస్థీయతాం.

తతస్తదనుష్ఠానం బలాబలశ్చ జానీమః.

తథాహి॥ భవేత్స్వపరరాష్ట్రాణాం కార్యాకార్యావలోకనే | చార
శ్చక్రుగ్గుహీ భర్తృస్య నాశ్చైస్థవవసః॥ వా॥ సచద్వితీయం విశ్వాసపా
త్రంగ్యహిత్యామృతం - తేనాసౌస్వయంతత్రావస్థాయద్వితీయం మం
త్రకార్యం మనిభృతం సంపాద్య ప్రస్థాపయిష్యతి.

తథాచోక్తం శ్లో॥ త్థాత్ర మపురస్థానే శాస్త్రవిజ్ఞాన హేతునా | త
వస్వవ్యంజనోపైతైస్స చరైస్సహ సంవదేత్ |

వా॥ గూఢచారశ్చయోజితేష్ఠలేవవతితతో సావేవబకోనియజ్యతాం
ఏతాద్భుతవివకశ్చిద్భకోద్వితీయత్యేవప్రయాతు - తద్గృహలోకాశ్చరా
జద్వారేతిష్ఠన్తుకింతుదేవవిగదపిమగుప్తమునుష్ఠాగవ్యం.

యతః వటర్ణో భిద్యతేమ. త్రస్తథాగుప్తస్య వార్తయా | ఇత్యాత్మ
నాద్వితీయేన మంత్రః కార్యమహిభుజాః అవరంచ॥ మంత్రభేదేపియదో
పాభవన్తివృథిపీపతేః | నశక్యాస్తే సమాధాతుమితి నీతివిదాం మతం॥

వా॥ రాజావిమృశ్యోవాచ - పాస్త్రస్తావన్మయోత్తమః ప్రణిధిః
మంత్రీబూతే దేవతదా సంగామే జయోపిపాస్త్రః - అత్రాస్తరే
ప్రతీహారః ప్రవిశ్య ప్రాణమ్యోవాచ - దేవజంబూద్వీపానాగతోద్వారిశు
ః స్థితి-రాజాచక్రవాకమాలోకతేచక్రవాకేనోక్తం - కృతావాసే
తంస్థావాయవశ్చాదానీయదప్తస్యః - యథాజ్ఞాపయతి దేవభిశ్చభిధాయ
ప్రతీహారశ్చుకిం గృహిత్యాగతః - రాజాహ-విగ్రస్తావమగస్థితః - చక్ర
వాకోబ్రూతే - దేవతథాచ-విగ్రహానామవిధిః.

అపరంచ॥ వా॥ దేతుంయతేతేచారిన్నయదేనకదాచన | అనిత్యో

త్వతీయకథాసంగ్రహః.

౬౭.

జయోస్తాద్భక్త్యతేయధ్యమానయోః ॥ అన్యచ్చ ॥ సామూహానేన
 భజేనమస్తైథవాప్యథక్ ॥ సాధితుంప్రయతేతారీన్నయధైరకదాచన ॥
 యతః ॥ సర్వవివజనశ్శూగోహ్యనాసాదితవిగ్రహః ॥ అద్భుతపరసామర్థ్య
 స్సదర్పఃకోభవేన్నహి ॥ కించ ॥ నతథౌత్థాప్యతేగ్రావాప్రాణిభిద్దారు
 తాతథా ॥ అలాపిపాయాన్తహాసిద్ధిరేతన్నస్తృఫలమ్నహత్ ॥
 వా ॥ కిస్తువిగ్రహమువస్థితంవిలోక్యవ్యవహీయతాం.

యతః ॥ శ్లో ॥ యథాకాలకృతోద్యోగాత్కృషిః ఫలవత్తేభవేత్ ॥ త
 ద్వన్నీతిరియంజేవచిరాత్ఫలతినక్షణాత్ ॥ అవరంబ ॥ మహతోదూరభీ
 రుత్వమానన్నెతూరతాగుణః ॥ విపత్తాహిమహాలోకేధీరత్వమధిగ
 చ్ఛతి ॥ అన్యచ్చ ॥ ప్రత్యూహస్సర్వసిద్ధీనామత్రావః ప్రథమఃకిల ॥ అతి
 శీతలమవ్యంభఃకింభినత్తినభూతలం ॥

వా ॥ విశేషతశ్చమహాబలోసౌచిత్రవర్ణోరాజా.

యతః ॥ శ్లో ॥ బలినాసహయోద్ధవ్యమితినాస్త్రివిదర్శనం ॥ తమ్యుద్ధంహస్తి
 నాసార్ధంనరాణాంమృత్యుమావహేత్ ॥ అన్యచ్చ ॥ సమూఖః కాలమ
 ప్రాప్యయోవకర్తరివర్తతే ॥ కలిర్పలవతాసార్ధంకిలపక్షాద్ధమోయథా ॥
 కించ ॥ కార్తస్సంకోచమాప్తాయప్రహరమపిమద్దయేత్ ॥ ప్రాప్తకాలేతు
 నీతిజ్ఞుఃత్తిష్టేరూగ్రిరసర్పవత్ ॥ మహాత్యల్పేశ్యుపాయజ్ఞస్సమవేషవే
 త్త్రమః ॥ సమున్నూలయితుంవృత్తాత్తృణానీవనదీరయః ॥ వా ॥ అతస్తద్దూ
 తోప్యాశ్వాన్యతావధియతాం-యావద్దుర్గస్సజ్జీక్రియతే.

యతః ॥ శ్లో ॥ ఏకశ్శతంయోధయతి పాకారస్థోధనర్థః ॥ శతంశతన
 హసానితస్మాద్దుర్గంవిశిష్యతే ॥ కించ ॥ సదుర్గవిషయఃకన్యరాజ్ఞః పరిభ
 వాన్నదం ॥ అదుర్గవిషయోరాజాగోరీచ్యుతమనువ్యవత్ ॥ దుర్గంకుర్యా
 న్నహాభాతయచ్చపాకార సంయుతం ॥ సయంతాన్త్రుజలంజైలసరి
 న్నరువనాశ్రయం ॥ విస్తీర్ణంచాతివైషమ్యంధనధాన్యరసాన్వితం ॥ ప్రిడేశ
 శ్చాపసారశ్చనస్తైతాదుర్గవంశజః ॥ స్వామ్యమాత్యసుహృతోశరా
 వ్రామగ్గబలానిచ ॥ పరస్పరోపకారీచరాజ్యంసప్తాశ్లాముచ్యతే ॥ దుగ్ధాధ్య
 త్కోబలాధ్యక్షాధనాధ్యక్షశ్చభూపతిః ॥ కూరఃపురోధాదైవజ్ఞోభివజోమ

౬౮

హితోపదేశ-విగ్రహనామ.

నిగ్రహమాతాః॥ వా॥ రాజాహ-దుర్గపురస్వానుసంధానేకోనియుజ్యతాం-
చక్రవాకబ్రూతే.

శ్లో॥ యోయత్రకుశలఃకార్యే తత్రతంవినియోజయేత్ । కార్యేవ్యర్థ
ప్రకర్ణాయశ్చాస్త్రజ్ఞోపేవినుహ్యతి॥

వా॥ తదాహూయతాం పారసస్తథానుష్ఠితే సతిసమాగతంసారసమా
లోక్యరాజోవాచ-భౌ సారసత్వందుర్గమనుసన్ధేహి.

పారసఃప్రణమ్యవాచ - దేవదుర్గంతావదిదంచితాత్ సునిరూపితమాస్త్రే
మహత్సరఃకింతేవత్తద్యవత్తినిద్విపెధాన్యసంగ్రహఃకిరీయతాం.

యతః॥ శ్లో॥ ధాన్యానాంసంగ్రహేహారాజస్తుత్తమస్సర్వ సంగ్ర
హాత్ । విశ్విప్రహిమభ్యుత్పన్నకుర్యాత్ప్రణధారణం॥ కించ॥ భ్యుత్

స్సర్వరసానాం హిలవణోరసఉత్తమః । గృహ్ణీయాత్తంవినాతేనవ్యంజ
నంగోమయాయతే ॥ వా ॥ రాజాహ-సత్వరంగత్వాసర్వమనుష్టీయ

తాం- పునఃప్రవిశ్య వ్రతీహరౌబ్రూతే - దేవసింహశద్విపాదాగతో మే
ఘవర్ణోనామవాయ సస్సవరివారౌద్వారితివృత్తిదేవ పాదంప్రస్తుమిచ్ఛతి.

రాజాహ-కాకః॥ పాజ్ఞః బహుమప్తశ్చతద్భవతా సంగ్రహాః - చక్ర
వాకోబ్రూతేకాకస్థస్థులచరః వయంజలచరాః తేనాప్తద్భవత్వమైనిషి

వ్యకథంసంగృహ్యతే.

తథావోక్తం॥ శ్లో॥ ఆత్మసక్షపరిత్యాగాత్పరపక్షేచయోరతః॥ సపరై
ర్హస్యతేమూఢోనీలవణాస్సగాలవత్ ॥

వా॥ రాజోవాచకథమేతత్ - మస్త్రీకథయతి - అస్త్రీస్సగాలఃకశ్చిత్
స్వేచ్ఛయానగరౌపాంతేభ్రామ్యన్నీలపాచన భాండేనవతితః పశ్చాదు

త్థాతుమనమర్థః ప్రాతరాత్తానంమృతవత్సందర్శస్థితః- అఖనీలీనంధా
నభాండస్వామినా తంస్సగాలమూర్ధ్వచరణం నిమీలితనయనం దంతని

షాసితంమృతమితిమత్వాతమత్థాప్య గ్రామాద్ధూరంనీత్వా పరిత్యక్తః
తతోసావనంగత్వాత్తానంనీలవర్ణమవలోక్యచింతయత్ . అహమిదా

నీలవర్ణః ఉత్తమవర్ణస్తదాత్మనబేత్కర్షంకిం ససాధయామీత్యుక్త్వా
స్సగాలానాహూయతే నోక్తమహంభగవత్సావనదేవత యాన్వహస్తై

నారణ్యరాజ్యేసర్వౌపధీరసేనాభిషిక్తః - వశ్యతయూయంమమవర్ణం

తృతీయకథానంక్రమాః.

౬౯

తదద్యారభ్యాత్తదాజ్ఞయాన్తిన్నరజ్యేష్ఠవహరఃకార్యః - సృగాలాశ్చ
తంవిశిష్టవర్ణమవలోక్యసాష్టాంగపాతప్రణమ్యోమః - యదాజ్ఞావయతి
దేవః - తతోనేనక్రమేణసర్వేషుశుభుస్వాధివత్యంతేనస్వజ్ఞాతిభిరావృ
తేనాధికంసాధితం - తతస్తేనసింహవ్యామ్రాదీసుత్తమపరిజనాకప్రా
ప్యసృగాలానవలోక్యజ్ఞమానేనావజ్ఞాయస్వజ్ఞాతయస్సర్వేదూరీకృ
తాఃతతోవిషణ్ణాః - సృగాలానవలోక్యవృష్టసృగాలేనప్రతిజ్ఞాతంమావి
షీదతఏవంచేదనేనానీతిజ్ఞేనవయంమర్తజ్ఞాఃపరిభూతాః - తద్యథాయంన
శ్యతితన్నయావిధేయంయతోత్రవ్యాఘ్రాయోవర్ణమాత్రవిప్రలభ్యా
సృగాలమజ్ఞాత్వా రాజానమేనంమన్యంతేతద్యథాయంపరిచీయతేత
థాకురుతతత్రైవమనుష్ఠేయంయత్సంధ్యాసమయేస్యసన్నిధానేమహా
రావమేకంకరిన్యథ - తతస్తంశబ్దమాకర్ణ్యజాతిస్వభావాత్రేనాపిశబ్దః
కతఃప్రవృత్తః.

యతః॥శ్లో॥యస్సస్వభావోహియస్యప్యాత్తస్యాసౌదురతిక్రమః । శ్వా
యదిక్రియతేరాజానకింనాశ్నాత్సుపానహం॥వా॥తతస్తథానుష్ఠితే
సృగాలోయమిత్యభిజ్ఞాయవ్యాఘ్రేణవ్యాపాదితః.

తథావోక్తం॥శ్లో॥భిద్రంమర్తచవీర్యంచసర్వంచేత్తీహయోరిపుః । ద
హత్యంతరతత్రైవశుమృవృక్షమిచానలః॥

వా॥అతోహంబ్రవీమిలత్తపక్షపరిత్యాగాదిత్యాది - రాజాహ
యద్యేవం తథాపిదృశ్యతాంతావదయందూరాదాగతస్తత్సంక్రమేవి
చారఃకార్యః - చక్రవాకోబూతేదేవప్రణిధిఃప్రహితోదగ్ధంచనజ్జీకృతమత
శ్శుకోప్యానీయప్రస్థాప్యతామ్.

యతః॥శ్లో॥మంత్రేజయోనచాశక్యస్తీక్ష్ణదూతప్రయోగతః । తచ్ఛాపాం
తరితందూతంపశ్యేద్వీరసమన్వితః॥

వా॥తతస్సభాంకృత్యావచాతశ్శుకఃకాకశ్చ - శుకఃకిశ్కేదున్నతశి
రాదత్రాసనముపవిశ్యబూతేమహారాజాధిరాజశ్శ్రీమచ్ఛ్రీవరాహస్త్రాం
సమాజ్ఞావయతి యదిజీవితేనక్రియావప్రయోజనమస్తేతదాసత్వర
మాగత్యాత్మచ్ఛరణౌప్రణకునచేదవస్థాతుంస్థానాంతరంచితయ - రాజా
నకౌపమాహ - ఆఃకోప్యస్మాకంనాస్తీతతడిత్థాయమేఘవన్దోబూతేదేవ

అజ్ఞానయహన్మిదుష్టశుకమత్రాంతరేవక్రవాకో రాజానంతాంతయ
నాహ.

యతః॥ శ్లో॥ ససాసభాయత్రసంతివృద్ధావృద్ధానతేయేనవదంతిధమః॥
ధమఃస్సనోయత్రనసత్యమస్త్రీసత్యం సతద్యద్భయమభ్యుపైతి ॥ యతో
ధమోఽస్త్రేః॥

కించ॥ శ్లో॥ దూతేష్టేచ్ఛోవధ్యస్సాస్యద్రాజాదూతభోముయతః । ఉ
ద్యతేవ్యపితప్తేమనృపతేకింపునర్ద్యజం॥ తథాహి ॥ స్వాపకషణంప
రోతగమణదూతోమన్యతేక్వచిత్ । నదైవావధ్యభావేనదూతస్సర్వం
హిజల్పతి॥

వా॥ తతోరాజాకాశ్చక్రకృతిమావన్నశ్యుకౌప్యత్రాయచలితః - పశ్యా
వృక్రవాకేనా నీయవీబోధ్య కనకాలంకారాదికందత్వా సంప్రేషిత
స్వదేశంయయా, తతోవింధ్యాచలంగత్వాస్వరాజానం చిత్రవణం
ప్రణతవాతమాలోక్యచిత్రవణోరాజాహ - శుకకావారాక్షీద్యశోసా
దేశః॥ శుకాబ్రూతే - దేవసంతేపాదియంవారాసంప్రతియుద్ధోద్యోగ
శ్రియతాందేశశ్చసౌకర్యూర ద్వీపస్సర్వైకదేశః॥ రాజాచ ద్వితీయ
స్వగఃపతిఃకథంవర్ణయతుంశక్యతే- తతస్సర్వాశిష్టానా హూయతా
జామంత్రయతుమువవిష్టస్సఆహ-సంప్రతికతవ్య విగ్రహవిషయేయథా
తతావ్యమువదిశ్యతాంవిగ్రహానామశ్లోకతావ్యః.

తథాచోక్తం॥ శ్లో॥ అసంకుప్తాద్వజానప్తాస్సంకుప్తాశ్చపార్థివాః । సలజ్జా
గణికానప్తానిర్లజ్జాశ్చకులస్త్రియః॥ వా॥ దూరదర్శినామగృహ్యోబ్రూతే
దేవవ్యసనితయావిగ్రహానవిధిః.

యతః॥ శ్లో॥ మిత్రమాతృమహృద్వగ్దాయదామ్యర్థృషభక్తయః॥
త్రూణాంవిపరీతాశ్చకతవోవిగ్రహస్తదా॥ అన్యచ్ఛ॥ ధూమిమిత్రో
హిరణ్యంచవిగ్రహన్యఫలంత్రీయం । యదై తన్నిశ్చితంభావికతవో
గ్రహస్తదా॥ వా॥ రాజాహ - మమవచనాదిదంతావదవలోకయతుమ
త్రీతదేతేషాముపయోగఃకేనవతానదానెనక్రియతాం - తదాహూయ
తామృహూర్తికః-శుభలగ్నయాత్రాధంకరోతు-మంత్రీవదతి- దే
తథావినదాసాయాత్రాకరణమయుక్తం.

తృతీయకథాసంగ్రహః.

౭౦

యతః॥ శ్లో॥ విశంతిసహసామూఢాయేవిచార్యద్వికదృపం । భిక్షధారా
పరిష్కంజంభంతేతేసునిశ్చితం॥ వా॥ రాజాహ- మంతిన్తమోత్సహభ
క్తంసర్వధామాకృతాః విజగీమర్యథాపరభూమిమాకృమితథాకథయ
గృహోబ్రవీత్ - దేవతత్కథయామికితుతదనుష్ఠితమేవఫలవదం.

తథాచోక్తం॥ కిన్సుం త్రేణాననష్టానేశాస్త్రవత్పుథివతః॥ నహ్యాక
థపరిజ్ఞానాద్వాగ్ధేశ్యాంతిఃక్వచిత్తే॥ వా॥ రాజాదేశశ్చాంతికిమ
ణీయతితియథాశ్రుతంనివేదయామిశృణుదేవ.

శ్లో॥ నద్యద్రివనదుగ్ధేషుయత్రయత్రభయంనృపః । తత్రతత్రచసేసానీ
రాయాగ్ధపలతరైర్బలైః ॥ బలాధ్యక్షఃపురాయాయాత్ప్రవీరపురుషా
న్వితః॥ మధ్యకళత్రంసాప్తిమీచకోశభూతంచయద్ధనం ॥ పార్శ్వయోరు
భయోరశ్వాఅశ్వాసాంపార్శ్వయోరథాః॥ రథానాంపార్శ్వయోనాగా
నాగానాంచపదాతయః । పశ్చాత్సేనాతిరాయాత్ఖన్నానాశ్వాన
యకశనైః । మంతిభిన్నభతైర్యక్షప్రగృహ్యబలంనృపః ॥ సయా
యాద్విషమంసాగైర్జలాభ్యంసమహీధరం । సమమతైర్జలంనాభిస్స
ర్వత్రైవపదాతిభిః । హస్తీసాంగమనంప్రోక్తంప్రశస్తంజలదాగమే త
దన్యచ్చతురంగాణాం పక్షీనాంసర్వదైఃపి । తైలేషువర్గమార్గేషువి
ధేయంనృపరక్షణం॥ స్వయోధైఃక్షితస్యాసిశయనంయోగినిద్రయా । నా
శయేతగర్భయచ్చత్రాస్తుగ్ధేఃకంటకవర్షనైః॥ పరదేశప్రవేశేచకుర్యా
దావివికాన్సరః॥ యత్రరాజాతత్రకొశోవిసాకొశంనరాజతా । స్వభృ
త్యేభ్యస్తతోదద్యాతోహిదాతుర్మయుధ్యతే । ననరస్యనరోదాసఃకిం
తుద్రవ్యస్యభూపతేః॥ గౌరవంలాఘవంచాపధనాధననిబంధనం । అభేదేన
చయుధ్యేతరత్నైచ్చైవపరస్పరం॥ ఫల్గునైస్యజ్ఞయతిగోష్ఠిన్తద్యేవ్యూహ
స్యకారయేత్॥ పదాతీంశ్చమహీపాలపురోసీకస్యయోజయేత్ ॥ ఉపరు
ధ్యారిమాసితరాక్షసించాస్యోవపీడయేత్॥ స్వంధనాకైస్సమేయుధ్యేద
నూపేతాద్విప్రైస్తథా । వృతగుల్కాన్పుతేచామైగసితర్కాయుధైస్థనైః॥
దూషయేచ్ఛాస్యసతతంయవసానోద్దకస్తనం॥ భింద్యాచ్చైవతటాకాని
ప్రతాతారావరిభాంస్తథా॥ బలేషుప్రముఖోహస్తీనతథాన్యోమహీపతేః

నిజై రవయవై రేణమాతంగోష్ఠా యుధస్త్యన్మతః | బలమశ్వశ్చపైన్యానాం
 ప్రాకారోజంగమాయతః | తస్మాదశ్వానో రాజా విజయిషాన్బలవిగ్ర
 హే | తథాహోక్తం || యుధ్యమానామా యూరూథాదేవానామపిషర్ణ
 యాః | అపిచ రస్థితాస్తైషాంవై శోహస్తపతానః | ప్రథమంయుధకారి
 త్వంసమస్తబలపాలనం | ద్విత్వా గాణాంవిశోధిత్వంపత్రికమప్రవక్ష
 తే || స్వభావశూరమస్త్రజ్ఞమవిక్తం జితశ్రమం | ప్రసిద్ధంక్షత్రియ
 ప్రాయంబలంశ్రేష్ఠతమంఃకుః | యథావ్రభుకృతాస్తానా ద్యుధ్యంతే
 భువిమానవాః | సతథాబహువిర్హతైర్ద్రావిజైరపిఘావతేః | వరమల్పబ
 లంసారంసబహీముండమండలీ | కుర్యాదసారభక్తోహిసారభంగమపిస్ఫు
 టమ్ | ఆశ్రమాదోనధిస్థానందేయాంశ హరణఞ్చయత్ | కాలయాపో
 ప్రతీకారస్తజైర్వరాగ్యస్య కారణం || ఆపీడయకబలంశత్రోద్జిగీషురతి
 భీషయేత్ | సఖసాధ్యంద్విషాంపైన్యంద్విర్లుకాలప్రవీడితం || దాయా
 దాదపరోనంత్రినాస్తీభేఃకరోద్విషాం | తస్మాదుత్థాపయేద్యత్సాన్తా
 యాదంతస్యపిద్విషః || సన్ధాయయువరాజేన యదివాసుఖ్యవత్తి
 శా | అంతఃప్రకోశంకార్యమభియోక్తుస్థినిరాత్మనః | ద్వైద్యంవిశ్రవ
 తైశ్చాపిభంగంధత్వాభిహతయేత్ || అథవాగోగృహీకృష్టస్త్రస్త్వఖ్యం
 ప్రతిబంధనాత్ | స్వరాష్ట్రంవాసయేద్రాజావరదేశావహరణాత్ | అ
 థవాదానమానాభ్యాంవాసితంధనదంహితత్ | రాజాహ-ఆకింబహ
 నోదితేన.

అత్తోదయఃపరస్థానిర్ద్వయంకీర్తియతి | ఇశ్వారికృత్యకృతిభిర్వా
 స్పత్యంప్రతీయతే | వా || మంత్రాణావిహస్యోక్తంసర్వమేతత్ || కింతు
 అన్యదచ్చైవంసత్యమన్యచ్ఛాస్త్రనియంత్రితం | సామానాధికరణ్య
 హితేజస్తేమిరియోఃకురితే ||

వా. తథిక్షణాయరాజామావహతికావేదితలగ్నే ప్రస్థితః. అథపి
 హితప్రణిధిశ్చరో హిరణ్యగర్భ సమీపమాగత్య ప్రణమ్యోవాచ - శా
 వసమూగతప్రాయోరాజా చిత్రవణస్సంప్రతిమలయ పర్వతోపత్యక
 యాంస. ంధావారేవర్తతేమర్గసాధనంప్రతిక్షణమత్ర సంధాతవ్యంయ
 తోసౌగృధ్రోపహామస్త్రీకిచ్చతేనదిగృహతస్యవిశ్వాసకథాప్రసంగేజై

(౧౦)

తృతీయకథాసం గ్రహః.

౭౩

తదిజ్జితమువగతం - యదేతేనకోప్యస్మద్ధున్దైనియుక్తః - చక్రవాకోబూ
తే-దేవకాక ఏవాసౌసంభవతి - రాజాహనకదాచిదేవత్ - యద్యేవంత
దాకథం తేనశుకస్యాభిభవాయోద్యోగఃకృతః- అవరజ్ఞు - శుకస్యాగమ
నాత్తస్యవిగ్రహేనాత్సహస్సచిరాదత్రాప్తై - మన్త్రివచతితథాప్యా
గన్తుకశృజగ్రనీయః.

రాజాహ॥ శ్లో॥ ఆగన్తుకాహితకరాద్యశ్యనైహిక్వచిత్ శృణుః పరో
పహితవాన్బంధుర్బధ్ధురవ్య హితఃపరః ॥ అహితోదేహజోవ్యాధిహిత
మారణ్యమాషధం॥ అవరజ్ఞు ॥ ఆసీద్వీరవరోనామశుభ్రీకస్య మహీష
తేః॥ సేవకస్సస్వల్పకాలేనసదదానుతమాత్మనః ॥ వా ॥ చక్రవాకఃపృచ్ఛ
తికథమేతత్ - రాజాకథయతి - అహంపురాశుభ్రీకస్య రాజ్యక్రీడా
సరసికర్పూర కెళినామ్నోరాజహంసస్య పుత్ర్యాకర్పూర మంజర్యా
మహానురాగవానభవం - తత్రవీరవరోనామరాజపుత్రః కుతచ్ఛిద్దేశాదా
గత్యరాజద్వారీత్రతిహారము పాగమ్యోవాచ - అహంవర్తనాథీ రాజపు
త్రోమాంరాజదర్శనంకారయ - తతస్తైనాసారాజదర్శనం కారితోబూ
తేదేవ యదిమయాసేవకేన ప్రయోజనమస్తి తదాస్మద్వర్తనం క్రియ
తాం- శుభ్రీకడివాచ - కిన్తేవర్తనం- వీరవరోహోక్తం- ప్రత్యహంసువర్ణ
శతచతుష్టయం-రాజాహాకాలే సామగ్రి - వీరవరోబూతేద్వాబాహూ
త్రితయశ్చఖడ్గః- రాజాహనైతచ్ఛక్యం- తచ్చుగ్రీత్వావీరవరః ప్రణమ్య
చలితః - అథమన్త్రిభినుక్తం - దేవదినచతుష్టయస్యవర్తనందత్వాజ్ఞాయ
తామస్యస్వరూపం. కిమువయుక్తోయమేతా వద్వర్తనంగృహ్లాత్యనువయో
క్తోవేతి - మన్త్రివచనాదానూయతాంబూలందత్వా తద్వర్తనందత్త
వాక-యతః.

శ్లో॥ తాంబూలంకటుతిక్తమిశ్రమధురంత్రారంకషాయాన్వితం వా
తఘ్నంకఫనాశనంకృమిహరందౌర్ధవ్యదోషావహం॥ వక్త్రీస్యాభరణం
మలాపహరణం కామాగ్నిసంధీవనం । తాంబూలస్య నఖత్రయోదశగు
ణాస్సస్వర్గేష్యమీమర్షభాః॥

వా॥ వర్తనవినియోగశ్చరాజ్ఞానుభృతంనిరూపితః - తదర్థంవీరవరో

అదే వేదోక్తబ్రాహ్మణేభ్యోదత్తం - అపరస్త్యతీయోభాగోదీనేభ్యోదత్త
 స్తదవశిష్టంచభాగనాయవిలాసాయచవ్యయితః - ఏతత్సర్వంనిత్యకృత్యం
 కృత్వా రాజద్వారమహర్నిశం ఖడ్గపాణిస్సేవతే యదాచరాజా స్వ
 యంసమాదితతదాస్వగృహమపియాతి - అభివృద్ధచతుర్దశ్యాంరాత్రా
 రాజాసకరుణక్రందనభ్యంశుశ్రావ - శుభ్రకడవాచ - కఃకోత్రద్వా
 రితిష్ఠతి-తదాతేనోక్తందేవాహంవీరవరః - రాజోవాచ- క్రందనానుసర
 ణంక్రియతాం- సోవదత్ యదాజ్ఞాపయతి దేవభిక్షుక్త్వాచలితః - రాజా
 చిన్తితం - అయమేకాకీరాజ పుత్రోమయా సూచీమేఘేతమసిప్రహిత
 స్తదనుచితం-అహమపిగత్వానిరూపయామి - తతోరాజాపిఖడ్గమాదా
 యతదనుచలితోనగరాద్భూషార్జగామ - తతోగత్వాచవీరవరేణగుదతీరూ
 పయావనసంపన్నానర్వాలంకారభూషితాకాచితే స్త్రీదృష్టాపృష్టాచ-
 కాత్స్వంకిమర్థంరోదిషీతి-స్త్రీయోక్తం - అహమేతస్యశుభ్రకస్య రాజ్ఞో
 లక్ష్మీశ్చిరాదేతస్యభుజచ్ఛాయాయాహ్నహతాసుభేనవిశ్రాంతా - ఇదా
 నీమన్వత్రగమిష్యామీతిదుఃఖతా- వీరవరోబ్రూతే - యత్రాపాయస్సం
 భవతితతోపాయస్తిష్ఠతి తతః-థంస్యాత్సనరిహోవలంబనం భగవత్యాః
 లక్ష్మీరువాచ యదిత్వమాత్మనః పుత్రంశక్తివరంద్వాత్రిం శల్లక్షణోపే
 తంభగ-త్యాసర్వకల్యాణాయా ఉపహారికరోషితదాహంపునరత్రసుచి
 రంనివసామీత్యుక్త్వా దృశ్యాభవత్ । తతోవీరవరేణస్వగృహంగత్వా
 నిదాయ మానాస్వపదూః ప్రబోధితాపుత్రశ్చతో నిదాంపరిత్యజ్యో
 త్థాయోపవిష్టా-వీరవరస్తత్సర్వంలక్ష్మీవచనముక్తవాః । తద్భుక్త్యాశ
 క్తివరస్సానందోబ్రూతే - ధన్యోహమేవంభూతోరాజ్యరత్నాయాంయ
 స్యోపయోగస్తావత్ కోవిలంబనహేతురేవం విధేకర్మణిదేహస్యచినియో
 గఃశ్లాఘ్యః-శక్తివరమాతోవాచ - అస్త్యతు-లోచితంయద్యేతన్నకర్త
 వ్యంతదాకేసాపరేణకర్మణాస్యమహావర్తనస్యవిస్తారోభవేత్ - ఇత్యా
 లోచ్యనర్వేసర్వమంగళాయతనంగతాః తత్రసర్వమంగళాంసంపూజ్య
 వీరవరోబ్రూతే- దేవివ్రసీదవిజయతాం శుభ్రకోమహారాజఃగృహ్యతా
 మయమవహార ఇత్యుక్త్వాపుత్రస్య శిరశ్చిచ్ఛద - తతోవీరవరశ్చిన్తయా

తృతీయకథాసగ్రంథః.

౭౫

మాన-గృహీతరాజవర్తనస్యస్తారఃకృతః - సంప్రత్యపుత్రస్య జీవన వి
దంబనమాలోచ్యాత్మనశ్చిరశ్చిన్నవాక్ తతస్త్రియాపి స్వామిపుత్రశో
కార్తమూతదనుష్ఠితం- తతస్సరాజా- ఎతత్సర్వం శ్రుత్యాదృష్ట్యాచచి
న్తయామాన.

శ్లో॥ జీవన్తిచమియన్తేచమద్విధాఃకుద్రజన్తవః। అశనసద్భులో
కనభూతోనభవిష్యతి॥

వా॥ ఏతత్పరిత్యాగాదాజ్యేన మమకింప్రయోజనం - తతస్సర్వశిర
శ్చేత్తుంశుభ్రకెనరాజ్ఞాభక్తఉద్ధాపితః - అభభగవత్యాసర్వమంగళయా
ప్రత్యక్షభూతయారాజహస్తోధృత ఉక్తశ్చపుత్రప్రసన్నాస్తిలేలం సా
హసేనజీవనావేపితవరాజ్యభంగోనాస్తి- రాజాచసాష్టాంగపాతప్రణ
మ్యోవాచ - దేవిరాజ్యేనవామమ ప్రయోజనంనాస్తియదిమయ్యమకం
పాశ్రియతే తదామమాయుశ్చేషేణాప్యయం గాజపుత్రస్సపుత్రదారో
జీవతుఅన్యథాహంయథాప్రాప్తాంగతింగచ్ఛామి - భగవత్యువాచ - అ
నేనతేనత్యోత-క్షేణ భృత్యవాత్సల్యేనచ తుష్టాస్తిగచ్ఛవిజయూభవ అ
యమపినపరివారోరాజపుత్రోజీవత్విత్తుక్త్వా దేవ్యదృశ్యాభవత్ - రా
జాతాం ప్రణమ్యులక్ష్మితశ్చరితః ప్రాసాదవృత్తంతదైవగత్వామహా, వీ
రవరోపిసపుత్రదారఃప్రాప్తజీవనస్సర్వగృహంగతః - అభభవద్వార్షాభవత్
వీరవరోభూపాలేన వృష్టస్సన్నాహ - దేవసారుదతీస్త్రిమామవలోక్యా
దృశ్యాభవత్ - నకాప్యన్యావారావిద్యతే - తవ్వచనమాకర్ణ్యరాజాచి
న్తయత్కథమయంశ్లాఘ్యమహాసత్త్వః.

యతః॥ శ్లో॥ ప్రియంబ్రూయాదకృపణశ్శూరస్సాన్యదవికల్పనః। దాతా
నత్వాత్రవర్షీస్యాత్ప్రగల్భస్సాన్యదనిష్ఠరః॥

వా॥ ఏతన్మహాపురుషలక్షణం- ఏతస్త్రిసర్వమస్తి - తతస్సరాజా
ప్రాతశ్చిప్త సఖాంకృత్వా సర్వకృతాన్తం ప్రస్తుత్యప్రసాదాత్తస్మిన్
స్థాటరాజ్యందదౌ - తతి-మాగస్తుకౌజాతి మాతాద్విష్టస్త త్రాపుత్ర
మాధమమద్యమాస్సన్తిచక్రవాకోబూత్తే.

శ్లో॥ యోకార్యంకార్యసచ్ఛాస్తిసకింనునీస్ససేష్యయా। వరంసాన్
CC-0. Bhagavad Ramanuja National Research Institute, Melukote Collection

26

హితోపదేశే-వి గ్రహణానామ.

మమనోదఃఖంతన్న శాసేదకార్యతః ॥ వైద్యోగురుశ్చ మస్త్రీచ యస్య
రాజ్ఞఃప్రియంవదాః శరీరధగ్నకోశేభ్యఃక్షిప్రంసపరిహీయతే ॥ శృణుదే
వ ॥ పుణ్యాల్లంబంయదేశతన్మమాపిభవివ్యతి మాత్వాభితుంమహాలా
భాన్నిధ్యగ్ధీనాపితోయథా ॥

వా ॥ రాజాపృచ్ఛతికథమేతత్ - మస్త్రీకథయతి- అస్త్రయోధ్యా
యాంచూడామణిర్నామక్షత్రియః । తేనధనాద్ధినామహతాశ్లేశేనభగ
వాంశ్చంద్రార్థచూడామణి శ్చిరమారాధితః - తస్యాజ్ఞాయాయత్నేశ్వ
రేణస్యపేరితిష్ఠః । యత్త్వమద్యప్రాతః ధౌరంకృత్వాలగుడహస్త
స్సకన్యగృహేభ్యతం స్థాస్యసితతో యదాగతంభితుకం ప్రాంగణేవ
శ్యసితమేవనిర్దయంలగుడ ప్రహారేణహనివ్యసితతో సౌభితుకస్త్రైశ్చ
తువర్ణపూర్ణకలశోభవివ్యతి తేనత్వయాస్వేచ్ఛయా యావజ్జీవంసుఖ
నాభవితవ్యం- అథతదనుష్ఠితేనతితద్వృత్తం ధౌరకరణాయానీతేనసా
పితేనతత్సర్వ మాలోక్యచిన్దితం అహూనిధి ప్రాప్తేరయముపాయః-
తదహమప్యేవంకింసకరోమి - తతఃప్రభృతిననాపితస్తథావిధోలగుడహ
స్తఃప్రతిదినంభితుకాగమనమప్సేతుతే - ఏకదానమాగతోభితు కొలగు
డేనమాత్వావ్యాపాదితః తేనాపరాధేనరాజపురుషతాడితః పశ్చాత్సంగ
తః-అతోహం బ్రవీమిపుణ్యాల్లంబంయదేశేనేత్యాది-రాజాహ.

శ్లో ॥ పురావృత్తకథోద్ధారైః కథంసిన్ధీయతేవరః । వాస్యాన్నిష్కార
శోబంధుర్వాకింవిశ్వాసఘాతుకః ॥

వా ॥ యాతుప్రస్తుతమనుష్ఠీయతాం మలయాధిభ్యకాయాం చిత్రవ
ర్ణప్రదధు నాకింవిధేయం, మస్త్రీవదతి, దేవఆగత ప్రణేధిముఖాన్వయా
శ్రుతం తన్మహామస్త్రీణాగృహీస్యేవ జేశాచ్చిత్రవర్ణే నానాదరః కృతః
తదసామూహోజేతుంశక్యః.

యతః ॥ శ్లో ॥ లుబ్ధఃకూరోవశోనత్యఃప్రమాదీభీరురస్థిరః । మూఢో
యోధావమన్తాచమఖభేద్యోరిపుస్తస్సతః ॥

వా ॥ తతోసాయావదస్త్రద్దుర్లద్వారరోధనంకరోతి తావన్నద్యద్భివస
వత్కాసుతద్భులానిహన్తుం సారసాదయస్సేనాపతయోనియుజ్యన్తాం.

తథాచోక్తం ॥ శ్లో ॥ దీర్ఘవత్సవరిత్రాంతం సద్యద్వివససభులం
ఘోరాగ్నిభయనంత్రీప్తంతుమిత్థిపాపార్దితంతథా ॥ ప్రశస్తంభూజనవ్య
గ్రంవ్యాధిదుర్భిక్షపీడితం । అసంస్థితమభూయిష్టం వృష్టివారసమాకు
లం ॥ వంకపాంసుజలక్లిన్నంసువ్యస్తంవత్సవజీతం ॥ ఎవంభూతంమహీ
పాలఃపరనైన్యంవిశాశయేత్ ॥ అన్యచ్ఛ ॥ అవసందభయాద్రాజావ్ర
జాగరకృతశ్రమం । దివాసుస్తంసదాహన్యాన్ని ద్రావ్యాకులనైనికం ॥

వా ॥ అతస్తేతస్యప్రమాదినోబలంగత్వాయథావకాశందివారాత్రా
వాఘ్నస్తుబహవో నిహతాస్తతశ్చిత్రవర్ణోవివణ్ణస్వమంత్రణం దూ
రదర్శినమాహ - తాతకిమిత్యస్మదుపేక్షాక్రియతే కింశ్యాపివినయోమ
మాస్తి.

తథాచోక్తం ॥ నరాజ్యంప్రాప్తమిత్యే వంపర్తితవ్యమసాం ప్రతం
శ్రియంహ్యవినయోహన్తిజరాయాపమివోత్తమం ॥

వా ॥ అపిచ-చక్షశ్చియమధిగచ్ఛతిపథ్యాశీకల్యతాంసుఖమరోగీచ-
ఉద్యుక్తోవిద్యాంతంధర్మార్థయశాంసించినీతః-కృధోనదత్ దేవశృణు.

శ్లో ॥ అవిద్వానపిభూపాలోజ్ఞానబుద్ధ్యుపసేవయా । పరాశ్రియమ
వాపోత్తిజలాసన్నతరుర్యథా ॥ అన్యచ్ఛ ॥ పాసంస్త్రీమృగయాద్యూతమ
ర్థదూషణమేవచ । వాగ్దణ్డయోశ్చపారుష్యం దూషణానిమహీభుజాం ॥
కించ ॥ నసాహనైకాస్తవశాసువర్తినానచాప్యపాయోపహతాస్తరాత్మ
నావిభూతయశ్శక్యమవాప్తుమూర్జితానయేచ శౌర్యేచవసన్తినమ్పదః ॥

వా ॥ త్వయాస్వబలోత్సాహమవలోక్యసాహనైకరసికేనమయోవ
స్యస్తైవ్యపీమనైవ్వనవథానంవాక్పారుష్యచ్ఛక్తమతోదుర్నితే ఫల
మిదమనుభూయతే.

తథాచోక్తం ॥ దుర్మన్త్రిణంకముపయాన్తిననీతిదోషాః సంతాపయన్తి
కమపథ్యభుజంనరోగాః । కంశ్రీర్నదర్పయితకంవనిహన్తిమృత్యుకంస్త్రీ
కృతానవివయాః పరితాసయన్తి ॥ ముదంవిషాదశ్శరదంహిమాగమఃతమో
వివస్వాననుహృదఃకృతఘ్నతా । విశుద్ధబుద్ధిశ్చుచమాపదంసయః శ్రియ
స్సమృద్ధాఅపిహన్తిదుర్మయః ॥ వా ॥ తతోమయాప్యాలోచితంప్రజ్ఞాహీ

౧౮

హి తో వ దే శే - విగ్రహా నామ.

నోయంకథనస్యధానునీతికథాభిర్వర్తయతి.

యతః॥ శ్లో॥ యస్యనాస్తిస్వయంప్రజ్ఞాశాస్త్రంతస్యకరోతికిం । లో
చనాభ్యాంవిహీనస్యదర్పణఃకింకరివ్యతి॥వా॥ తెనాహమపిచూష్టింస్థితః
అథరాజాబద్ధాజ్జేలిరాహ-తాత - అస్త్రీమమావరాధః - ఇదానీమవశిష్ట
బలసహితోపి విద్యావలంయథాగమిష్యామి తమవదిశ - గృధ్రస్సగ్
తంచి న్తయతికర్తవ్యోత్రప్రతీకారః.

యతః॥ శ్లో॥ దేవతామగురొగోమరాజమబ్రాహ్మణేమచ । నియన్త
వ్యస్సదాకోపోబాలవృద్ధాతురేమచ॥ వా ॥ మస్త్రీవిహస్యబూతేదేవ
మాభైషీస్సమాశ్వసిహిశృణుదేవ.

శ్లో॥ మస్త్రీణాంభిన్నసద్ధానేభివజాంసాన్నిపాతకే । కర్మాణీయుజ్య
తేరాజ్ఞఃసుధఃకోవానపణ్డితః॥ అపరంచ । ఆరభన్తైవమేవాజ్ఞాఃకామం
వ్యగ్రాభవన్తిచ॥మహారమ్భాఃకృతధియస్త్రీవచనిరాకులాః॥

వా॥ తదత్రేభవత్ప్రతాపాదేవదుర్గంభక్తైర్వీక్షీర్తి ప్రతాపసహితం
త్వామచరేణకాలేనవిద్యావలంనేష్యామి - రాజాహాకథమథునాస్వల్ప
బలేనతత్సంపద్యతే - గృధ్రోవదతిదేవసర్వంభవివ్యతి॥యతః విజగీషార్దీ
ర్లుసూత్రతావిజయ సిద్ధేరవశ్యంభావస్తదద్య దుర్గద్వారరోధో విధీయ
తాం॥ప్రహితప్రణిధినాబకేనాగత్యహిరణ్యగర్భస్యతగ్గృధితం - దేవస్వ
ల్పబలపవాయం - రాజాచిత్రపర్ణాగృధ్రస్యమన్తోవప్తంభన దుగ్ధావరో
ధంకరివ్యతి॥రాజహంసోబూతేసర్వజ్ఞకిమథునావిధేయం - చక్రవాకో
వదతిస్వబలే సారాసారం విచార్యస్వర్ణ వస్త్రాదిదానన యథాహం
పూజ్యతాం.

యతః॥ శ్లో॥ యఃకాకినీమశ్యవళప్రవన్నాంసముద్ధరేన్నిషగ్గసహస్ర
తుల్యం । కాలేషుకోటివృషిముక్త హస్తస్తంరాజసంహం నజహోతిల
క్ష్మీః॥ అన్యచ్చ॥ క్రతావివాహేవ్యసనేరిపుక్షయేయశసగ్ - రేకర్మణిమిత్ర
నంగ్రహే । ప్రియానుశారివృథనేమబద్ధవ్యతి వ్యయోనాస్తిసరాధిపా
ప్తమ॥యతః॥మూర్ఖస్సల్పవ్యయతాసాత్సర్వనాశంకరోతిహి । కస్సు
ధీస్సన్త్యజేద్భ్రాంతంశులగ్నేయవాతినాధ్వసాత్ ॥

వా॥ గాజాహకథమిదానీమతివ్యమోయజ్యతే-ఉక్తృభ్య ॥ అపవర్థంక
నంరక్షేత్ - మస్త్రీబూతేశ్రీమతఃకథమావదః-రాజాహ - కదాచితు
పితాలక్ష్మిః-మస్త్రీపునర్వపతిశ్చిత్వాగ్ధోపినశ్యతి - తదేవంకార్పణ్యంవ
రిత్యజ్యస్వభటాఃదానమానాభ్యాంపురసీ-గ్రియంతాం.

తథాచోక్తం ॥ శ్లో ॥ పరస్పరజ్ఞాస్సన్తుష్టాః ప్రాణాత్తత్వత్వంమనశ్చి
తాఃకులీకాఃపూజితాస్సన్యగ్విజయంతేద్విషాంబలం॥అపరభ్య ॥ స్వభ
టాఃకిలసంవన్నాస్సంహతాఃకృతనిశ్చయాః॥ అపివంచశతంశూరానిఘ్న
ద్రిపువాహినీం॥శిశ్చ॥శిష్టైఃపృథివీవజ్జడగ్రశ్చకృతవాశకః ॥ త్యజ్యతే
కింపునర్నావ్యైర్యశ్చ ప్యాత్తంభరిర్నరః ॥ యతః ॥ సన్యంతౌర్యంద
యాత్యాగోన్మవన్యతే మహాగుణాః ॥ ఏతైస్త్వక్తోమహీపాలః ప్రా
హ్లోతిఖలనాచ్యతాం॥వా॥అమాత్యావపురసూర్తవ్యాః.

తథాచోక్తం ॥ శ్లో ॥ యోయేనప్రతిబుద్ధస్సాత్మహతేనోదయేవ్య
యా॥నువిశ్యప్రోయోక్తవ్యః ప్రాణేషుచధనేమచ ॥ యతః ॥ ధూర్త
స్త్రీవాశిశుర్యస్యమంత్రిణస్సృర్మహీవతేః॥ అనీతివపనక్షిప్తః కార్యా
భౌననిమజ్జతి ॥ శృణుదేవ॥ హర్షకోధౌసమానస్యకోశస్సల్పవ్యయే
నచ ॥ నిత్యంభృత్యానపేతాచరిత్యస్యాద్ధనదాధరా ॥ యేషాంరాజ్ఞాస
హస్యాతాముపచయావచయాధునివం ॥ తెమాత్యాఇతితాన్రాజానావ
మన్యేతే-దాచన॥యతః ॥ మహీభుజోమదాంధస్యమజ్జతఃకార్యసాగరే॥
స్థలతోహికరాలంబఃసనుహృచ్చిరదెష్టితం॥వా॥ అథాగత్యప్రణమ్యమే
ఘఃర్ణోబూతే-దేవదృష్టిప్రసాదంకురు - ఎవయద్ధార్థీవివక్షోదుర్గద్వా
రిత్థితతిదైవ పాదాదేశాస్పహిర్నిః సృత్య స్వపిత్రమందర్య యామితేన
దేవపాదానామాన్మణ్యమువగచ్ఛామి- చక్రవాకోబూతే - మైవంయది
బహిర్నిఃసృత్య యోధవ్యంతదామగ్నాశ్రయణంనిష్ప్రియోజనం.

అపరంచ॥శ్లో॥విషమోపియథాన క్రస్సరిలాన్నిస్సృతోవశః ॥ వనా
ర్విర్గతస్సత్యంసహ్యాపిస్యాత్సృగాలవత్ ॥ వా ॥ వాయసోబూతే
దేవస్వయంగత్వాదృశ్యతాంయుద్ధం.

యతః॥శ్లో॥ పురసూత్మబలంరాజాయోధయేదవలోకయ ॥ స్వా

౧౦

హిందోవదేశే-వి గ్రహణానామ.

మినాధిష్ఠితశ్చాపికింససింహాయతేభువం॥ వా॥ అథతేనర్వేదుర్గద్వా
రంగత్వానుహహవంకృతవస్త్రః - అపరెవ్యశ్చిత్రవద్ధౌ రాజాగృహము
వాచ-తాతయత్ప్రతిజ్ఞాతంతదధునాపాలయ- గృహోబూతెశ్వణుదేవ
శ్లో॥ అకాలసహమత్యల్పంమూర్ఖవ్యసనినాయకం॥ అనుప్రభేదుయో
ధంవదుర్గవ్యసనముచ్యతే॥ వా॥ తత్త్వవదత్రనాస్తి.

శ్లో॥ ఉపజావశ్చిరాద్రోధోవసంధస్తీవ్రహ్మపారుషః । దుర్గస్యలంఘ
నోపాయాశ్చత్వారఃకథితాః॥ వా॥ అత్రచయథాశక్తికియతాం
యుద్ధంకర్ణేకథయతి-తతాగ్రామదితవసథాసగరేప్రాతః శాలెవతుర్ద్వపి
ద్వారెమయుద్ధే ప్రవృత్తేదుర్గాభ్యంతరగృహేగృహేకాకే నాగ్నిర్నిశ్చి
ప్రః-తతోగృహీతందుర్గమీతి కొలాహలంశ్రుత్వా నేకగృహేషుపావకం
ప్రవీప్తంపర్యత్తైశావలోక్య రాజహంసస్యనైనికాః అన్యేవదుర్గవాసి
నస్సత్వరంజలంప్రవిష్టాః.

యతః॥ శ్లో॥ సుమంత్రితంసువిక్రాంతంసుయుద్ధంసుపలాయితం॥ ప్రా
ప్తకాలేయథాశక్తికుర్యాన్నతువిచారయేత్॥

వా॥ రాజహంసస్సుభిస్సభావాన్మందగతిః సారసద్వితీయశ్చ చిత్రవ
ర్ణస్యసేనావతినాకుకుటేనాగత్యవేష్టితః - హిరణ్యగర్భో రాజాహసే
నాపతేసారసమమానురొధాదాత్మానం నవ్యాపాదయివ్యసిత్వం గంతు
మధునాపిసమర్థః తద్గత్వాజలంప్రవిశ - మత్పుత్రంచూడాకర్ణనామా
నంసర్వజ్ఞస్యసమ్మత్యా రాజానంకారయివ్యసిత-సారసోబూతె - దేవన
వక్తవ్యమేవం దుస్సహంవచః యావచ్చంద్రారోగదివిచింతతః తావద్వి
జయతాందేవః - అహంపునరేవదుర్గాధికారీతత్త్వమహంసాస్మగ్నిలిప్తై
నవత్కానాప్రవిశతుశత్రుః.

శ్లో॥ క్షమీదాతాగుణగాహిస్సామీభాగ్యేనలభ్యతే । శుచిర్దక్షాసు
రక్షశ్చభృత్యఃఖలుసువర్లభః॥ వా॥ సారసోబూతెశ్వణుదేవ.

శ్లో॥ యఃసహరమపాస్య నాస్తీచ్యుతోర్భయమితి యుక్తమితోన్య
ధావ్రయాతు॥ అథసురణమవశ్యమేవజంతోః కిమితిమధామలినంయతః
క్రియంతం॥ అన్యచ్చ॥ భవేష్టిన్నవనోద్భావస్తవీదివిభిమభక్తురే । జా

(౧౧)

తృతీయకథాసం గ్రహః.

౪౧

యతేపుణ్యయోగేన పదార్థజీవితవ్యయః । వా ॥ దేవత్వంచస్వామీ-
సర్వధారకుణీయః.

యతః ॥ శ్లో ॥ ప్రకృతిస్సాన్వయమిత్యుక్తానన్యధాపితజీవతి। అపిధన్వంతరి
త్వైద్యఃకింకరోతిగతాయుషి॥ అపరంచ॥ నరేశ్వరైశ్చగర్భర్షమస్మిలతిని
మీలతి। సూర్యోదయభివాంభోజంతత్ప్రబోధేప్రబుధ్యతే ॥ అపిచ॥ స్వా-
మ్యమాశ్చ్యశ్చ రాష్ట్రంచమర్గంకోశోబలంమహ్మత్ । రాజ్యాంగానిప్ర-
కృతయఃపారాణాంశ్రేణియోపిత ॥ వా ॥ అత్రాపిప్రధానాజ్ఞంరాజా-
అథకుకుటేనాగత్యరాజహంసస్యశరీరేఖరతరనఖాఘాతఃకృతః - తత-
స్సత్సరమపన్యత్య సారసేనస్వదేహేన్దరితః - అనన్తరంకుకుటనఖప్ర-
హారైర్జర్జరీకృతేనసారసేనస్వాంగేనాచ్ఛాద్యరాజాజలేక్షిప్తః - కుకుట-
ఘోషేనసావతేశ్చంచుప్రహారేణవ్యాపాదితః పశ్చాత్సారసోపేబహుభిః
పక్షిభిఃసంఘాయవ్యాపాదితః-అథచప్రవర్ణోరాజా - దుర్గంప్రవిశ్యదుర్గా
పద్ధితండ్రవ్యం గ్రాహయిత్వా పండిభిర్జయశబ్దై రానందితో బహిర్ని-
ష్టగామ - రాజపుత్రేరుక్తం - తస్మిన్నాజహంసబలెసాసారసః పుణ్య
వాక్యేనస్వదేహదానెనరాజారక్షితః.

యతః॥ శ్లో॥ జనయన్తిసుతాగ్ధావస్సర్వానైవగవాకృతీన్ । విషాణోద్ధి-
భతసకన్దంకాచిదేవగవాంపతిం॥ వా ॥ విష్ణుశర్మణోక్తంస్వభావతస్స
దేహేనక్రీతా నక్షయలోకాన్విద్యాధరి పరిజనోనుభవతుమహాసత్త్వః.

తథాచోక్తం ॥ శ్లో ॥ ఆహవేమచయేశూరాస్సాన్వయార్థంత్యక్తజీవి-
తాః। భర్తృభక్తాఃకృతజ్ఞాశ్చతేనరాస్సర్వగమినః । యత్రతత్రహత
శూరశ్మక్రుభిఃపరివారితః । అక్షయాకలభతేలోకా యద్వైకైబ్యంనగ-
చ్ఛతి॥ వా॥ విగ్రహఃశ్రుతోభవద్భిః-రాజపుత్రేరుక్తంశ్రుత్వాసుఖినోభూ-
తావయం-విష్ణుశర్మాబ్రవీత్-అపరమప్యేవమస్తు.

విగ్రహఃకరితురంగపత్తిభిర్నాకదాపి భవతాన్మహీభుజాం । నీతిమ-
స్త్రీపవనైస్సమాహతాస్సంశ్రయస్తుగిరిగమ్యరంభ్యవః॥

ఇతిసాత్తోపదేశేవిగ్రహానామతృతీయకథాసంగ్రహః

సమాప్తః.

హి తో ప దేశే.

సంధిర్మామచతుర్థకథాసంగ్రహః.

-॥-

వాః పునఃకథారంభకాలేరాజపుత్రైరుక్తం - ఆర్యవిగ్రహశ్చుక్తో
స్వాభిస్సద్ధిరభునాభిధీయతాం - విష్ణుశర్మణోక్తం - త్రూయతాంసద్ధిమ
పికథయామియస్యామమాద్యశ్లోకః.

శ్లో ॥ వృత్తైశ్చహతినంగామి రాజ్ఞోర్నిహతసనయోః । ధైర్యా
భ్యాంగ్యుక్తైశ్చభ్యాంవాచాసద్ధిఃకృతఃకృతః ॥ వా ॥ రాజపుత్రాడి
మకథమేతత్ విష్ణుశర్మకథయక-తతస్తైరాజహంసేనోక్తం - కేనా
స్మష్టురైవిక్షిప్తోక్తింపాథకృత్ కింవాస్మద్గుర్గవాసినాకేనాపి విపక్ష
యత్రై - చక్రవాకోవదతిదేవ భవతోనిహారణబద్ధరసామేఘవర్ణఃసవ
రివారోనద్యశ్యతేతస్మస్యేతస్యవిచేష్టితమిదంరాజాక్షణం విచిన్త్యాహ త
స్తితావదేవంమమదుర్భాషమేతత్.

తథాహోక్తం ॥ శ్లో ॥ అపరాధస్సదైవస్యనపునర్నన్త్రిణామయం । కా
ర్యంనుఘటితంయత్పదైవయోగాద్వివశ్యతి । వా ॥ మస్త్రీబ్రూతే ఉ
క్తమేతత్.

శ్లో. వీషమాంహిదశాంప్రాప్యదైవంగర్హయతేనరః । అత్తనఃకర్మదో
హంశ్చనైవజానాశ్యవండితః ॥ అపరంవ ॥ సుహృదాంహితకామానాం
యోవాక్యంనాభినందతి ! సహర్మభవమర్బుధిఃకాష్టాద్భ్రష్టోవినశ్యతి ॥

వా ॥ రాజాకథమేతత్ - మస్త్రీకథయతి-అస్తిమగధదేశేపుల్లొత్ప
లాభిధానం సరస్వత్రచిరాత్సంకటవికటనామానాహంసానివసతః - త
యోర్మిత్రంకన్బుగ్రీవనామాకూర్మశ్చ ప్రతపసతి . అత్రైకదాధీవరైరా
గత్య తతోక్తంయదత్రాస్తాభి రద్యోషిత్యా ప్రాతర్మత్యకూర్మాద
యోవ్యాపాదయితవ్యాః తదాకర్ణ్యకూర్మోహంసావాహ - సుహృదా
శ్రుతోయంధీవరాలాపః అధునాకన్బుయోకర్తవ్యం - హంసావాహతు
జ్ఞానయతాంపునస్తానైతన్వైతర్యమచింతతతర్తవ్యంకూర్మోబ్రూతే
మైవంయద్దోష్టవ్యంతతర్తవ్యమత్ర.

తథాహోక్తం ॥ అనాగతవిధాతావప్రత్యుత్పన్నమతిస్తథాద్వాపేతే

చతుర్థకథాసంగ్రహః.

౪౩

సుఖమేదేతేయద్భువిప్యోవిసశ్యతి॥ వా॥ తావాహతుఃకథమేతత్ - కూ
ర్మఃకథయతి - ఖరావీతస్మిన్నైవసరస్యచంవిధేషుధీవరేషూవస్థితేషుమ
త్సృత్రయేణాలోచితంతత్రానాగతవిధాతానామైకోవత్సవః - అహం
తావత్ జలాశయాన్తరంగచ్ఛామీశ్యుక్త్వా హ్రదాన్తరఃప్రవిష్టః - అప
రేణప్రత్యుత్పన్నమతినామ్నూమత్స్యేనాభిసీతం భవిష్యన్నరైవమాణా
భావాత్ కుత్రమయాగస్తవ్యంతమత్పన్నేయథాకార్యంతదన్మషేయం.

తథావోక్తంశ్లో॥ ఉత్పన్నామావదంయస్తు సమాధత్తైసబుద్ధిమాన్।
వణిజోభార్యయాజారఃప్రత్యక్షైఃపల్పతోయథా॥

వా॥ యద్భువిప్యఃకథమేతదిచ్చచ్ఛత్రప్రత్యుత్పన్నమతికథయతి అ
స్తివిక్రమపురే సముద్రదత్తోనామవణిక్ - తస్యరత్నప్రభానామవధూః
శేనాపిస్వసేవశేనసహసదారమతే.

౦ యతః॥శ్లో॥ నైతావత్సమవేక్షస్తైరచావయవనిశ్చయం । సుకూపంవా
కుకూపంవాపుమానిత్యేవభుంజతే॥ అన్యచ్ఛ॥ శాస్త్రంమనశ్చిరమపిప్రతి
చిత్తనీయమారాధితోనరపతిఃప్రతిశబ్దానీయః॥ అశేఃస్థితాపియువతిఃపరి
శబ్ద-వీయాశాస్త్రేన్యపేచయువతౌచతుతోవశిత్సం॥

వా॥ అధైకదాతస్యముఖేమంబనందదీపాసముద్రదత్తైనావలోకితా
తతఃపథకీభర్తుస్సమీపంగత్వాచాహ నాధైతస్యసేవకస్య మహాతీనిర్వృ
తిఃయతోయత్పదర్థంసీయమానంకర్హూరమశ్నాతి- అన్యవదనేకర్హూరగ
న్ధోమయాఘాతః-తచ్చృత్వాసేవకేనవ్రకుపోక్తం- యస్యస్వామినో
గృహే ఏతాద్యశీభార్యా తత్రసేవకేనకథంస్థాతవ్యం యత్ర ప్రతికణం
గృహిణీసేవకస్యముఖంజఘ్రీతతోసావుజ్ఞాయవలితః । తతోసాసాధు
నాయత్నాత్సంతోష్యరక్షితః- అతోహ బ్రవీచ్యుత్పన్నామావదమిత్యా
ది తతోయద్భువిప్యేణోక్తం యదభాసినిద్భువీత్యాది- తతఃప్రాతర్జ్ఞా
నేనబద్ధః ప్రత్యుత్పన్నమతర్హూరవదత్తానం సందర్శ్యస్థితస్తతోజాలా
దపసారితోయథాశక్త్యుత్ఫుల్ల్య గంభీరంజలంప్రవిష్టః యద్భువిప్యశ్చధీ
వరైఃప్రాస్తావ్యాపాదితః- అతోహంబ్రవీమి - అనాగతవిధాతేత్యాది-
తద్యథా హనుశ్యద్ధృదంప్రాప్తోమితథా క్రియతాం - హంసావాహ

౮౪

హితోపదేశే-సంధిర్నామ.

తుజలాశయాస్తరే ప్రాప్తైతవకుశలంస్థలేగచ్ఛతస్తైకొవిధిః - కూర్మో
బ్రూతేయథాహంభవద్భ్యం సహకాశవత్కనాయామి తథావిధీయ
తాం - హంసాబ్రూతఃకథముపాయస్సంభవతి - కచ్ఛపోవదతియువా
భ్యాంవచ్ఛుభృతంకాష్ఠఖణ్డమేకం మయానుభవనావలంబ్యగస్తవ్యంయు
వయోః పక్షబలేనమయాపినుభేనగస్తవ్యం - హంసాబ్రూతఃసంభవత్యే
వముపాయః.

కింతుశ్లో॥ఉపాయంచినైతయన్నాగ్నిష్టోపాయమపివచినైతయేత్॥వ
శ్యతోబకమూర్ఖస్యనకులైర్భక్షితాఃప్రజాః॥

వా॥కూర్మఃపృథ్వికథమేతత్ - తాకథయతః - అస్త్యుత్తరపథేగృధ్రీ
కూటోనామవర్సతః - తత్రైవరేవాతీరస్యగ్రోథపాదపెబకానససై-
తద్వృక్షపాశస్తాద్వివరే సర్వస్తిప్థతినచతేషాం బాలావత్యానిభాదతి-
అథశోకార్తానాంబకానాంప్రలాపం శ్రుత్వాకేన చిద్వృక్షబకేనోక్తం
ఏవంకుగుభయూయం మత్స్యానానీయనకులవివరాత్సర్వవివరం యావ
త్పక్షిక్రమేణైకైక శోమత్స్యానాస్తీర్యాగచ్ఛత - తతస్తదాహారలు
జైర్నకులైరాగత్య సర్వద్రవ్యస్సవ్యాపదేషాత్సర్వవివరంవృష్ట్యా
ప్రవిశ్యససర్వోహంతవ్యః - తథానుష్ఠితేనతితైర్నకులైర్ద్రువరంప్ర
విశ్యసర్వమారితః - తతోనకులైర్వృక్షోపరిసక్తిశాబకానాంరావశ్యు
తోనంతరంతద్వృక్షమారుహ్యవశ్యతాంబకానాంశాబకాభక్షితాః అత
ఆవాంబ్రూత ఉపాయంచినైతయన్నిత్యాది - ఆవాభ్యాం నీయమానం
త్వాందృష్ట్యాలోకైః కిచ్చిగ్నక్త్యమేవాశ్చర్యత్వాత్ తదాకర్ణ్యయది
త్వముత్తరం దదాసితదాతవ మరణంభవిష్యతి తస్సర్వథా త్రైవస్థీయ
తాం-కూర్మోవదతి కిమహదప్రాజ్ఞః నాహముత్తరందాస్యామికిమపివ
క్రవ్యన్యూతా-తథానుష్ఠితేనతి ఆకాశేనీయమానంతం కూర్మమాలాక్య
సర్వేగోరక్షకాఃపశ్చాద్ధావనివదన్తిచ - అహేలూషహదాశ్చర్యంపక్షి
భ్యాంకూర్మస్సమూహ్యతే- తత్రకశ్చిదాహయద్యయంకూర్మఃపతతితదా
త్రైవవత్త్వాఖాదితవ్యోమయా- కోపినిగదతిఖణ్డశోంశంకృత్వా నేరవ్యః
కశ్చిదాహాలయం నీత్వాదధ్వాభక్షణీయః - ఏవంకుస్సహంపరుషవచన

చతుర్థకథానగ్రంథః.

౮౫

మూకర్ణ్యక్రోధాద్విస్తృతపూర్వసంసారోపదత్ యష్మాభిర్భుక్తభు
క్షితవ్యమితవగకాస్తాత్పతితోగోర త్తతైర్వాప్యపాదితః - అతోహం
బ్రవీమినుహృదాఽహితకామానామిత్యాది.

అన్యచ్ఛ్లో॥ రక్షితవ్యంసదావాక్యంవాక్యాన్భవతినాశనం హంసా
భ్యాంనీయమానస్యకూర్మస్యవశనయథా॥

వా । అథప్రణిధిర్భుక్స్తత్రాగత్యతమువాచ దేవ ప్రాగేవమయా
నివేదితంచుర్గశోధనంప్రతిక్షణంకర్తవ్యమితత్వయుష్మాభిర్భుక్తం అత
స్తదనవధానస్యఫలమిదమనుభూతం చుర్గదాహశ్చయం మేఘవర్ణనా
మ్నూవాయసేనగృధ్రప్రియైశ్చేనకృతః-రాజానిశ్వస్యాహ.

శ్లో॥ ప్రణయాదువకారాద్వాయోవిశ్వసతిశత్రుషు । ప్రియస్తథవ
వృత్తాగ్రాప్సతితఃప్రతిబుధ్యతే ॥ వా । ప్రణిధిరువాచతతోచుర్గదాహం
విధాయయదాగతోమేఘవర్ణస్తదాఽత్రవర్ణనప్రిసాదితేనోక్తం । అయం
మేఘవర్ణోత్రకర్మ్యురద్వీపరాజ్యేభిషిచ్యతాం.

తథాచోక్తం॥ శ్లో॥ కృశకృత్యస్యభుక్త్యస్యకృతంనైవప్రణాశయేత్ ।
ఫలెనమనసావాచాద్యష్టాచైవంపహర్షయేత్ ॥ వా॥ చక్రవాకోబూతే
దేవశ్రుతంయత్ప్రణిధిఃకథయతి- రాజాహతతస్తతః - ప్రణిధిరువాచత
తఃప్రధానమంత్రిణాగృధ్రేణోక్తం దేవనెదముచితం ప్రసాధాంతరం
క్రియతాం.

యతః॥ శ్లో॥ అధికారేణయోయుక్తఃకథంతస్యాప్తిఃఖిలం । నీచేమాప
కృతంరాజన్వాల్పకమివమద్రితం ॥ అవరంచ ॥ మహతామాస్పదేనచః
కదాపిసహియజ్యతే । నహిమాదామణిస్థానె పాదుకాతైశ్చివ్యతే॥
తథాచోక్తం ॥ శ్లో॥ నీచఃశ్లాఘ్యుడంప్రాప్యస్వామినంహస్తుమిచ్ఛతి
మూషికొవ్యాఘ్రితాంప్రివ్యమునింహస్తుంగతోయథా ॥ వా ॥ చిత్రవ
ర్ణఃశ్చచ్చతికథమేతత్ - గృధ్రఃకథయత్యస్త్రీగృతమస్య మునేస్తపోవనే
మహతపానామమనిస్తేనాశ్రమసన్నిధానేమూషికశాఖకఃకాకముఖా
ద్భృష్టోద్భవస్తైనదయాయుక్తేన స్వకీయాహరివిశేషైఃపాలితః - తంచ
మూషికంఖాదితుంయత్నాదన్విమ్యద్భద్రాలోమనినాదృష్టః తమ్మూషికం

౮౬

హితోపదేశే-సంధిర్మామ.

భీతమాలోక్యతవఃప్రభావాద్భుత్వోవిదాలఃకృతః - నవిదాలఃకుమరాద్భి
 భేతి - తతఃకుమరఃకృతస్సోపివ్యాఘ్రాద్భిభేతితతోసౌవ్యాఘ్రఃకృతఃకథ
 వ్యాఘ్రఃపరితమ్మునిర్మాపిక నిర్విశేషఃశతతి - అతస్సర్వేతత్రత్యాజ
 నాస్తమ్మునింద్వప్త్వావదన్త్యసేనమునినామూషికోయంవ్యాఘ్రతాంసీ
 తః-పితృచ్ఛ్రిత్యావ్యాఘ్రస్సవృధోచింతయత్ - యావదసేనయినాజీ
 వితవ్యంతాత్ మమస్వరూపావస్థానమకీర్తికరః నభలాయుష్యతశ్చతిన
 మాలోక్యముంహ-తుంసముద్యతః - మునిస్త్యచీర్దితంజ్ఞాత్వాపున
 ర్మాపికభవేత్కృత్వామూషికవీరకృతః - అతోహంబ్రహ్మచరీనీవశ్శ్యామ్య
 పదంప్రాప్యేత్యాది-అవరంచదేవసుకరమిదమితనమంతవ్యం.

శృణు|| శ్లో|| భక్షయిత్వాబహువ్రత్యాస్యనుత్తమాధమమధ్యమామ్||
 అతిశౌర్యాబ్జకఃసశ్చాన్తృతఃకరటసంగ్రహాత్|| వా|| చిత్రవర్ణఃపు
 చ్ఛతికథమేతత్-మస్తీకథయతి- అస్తిమాశవఃమమేవశ్చగర్భాభిధానం
 సరస్తత్రైకోవృద్ధబకస్సామర్థ్యహీనఉద్విగ్నమాత్మానం దర్శయిత్వా
 స్థితఃసచకనదితులీరేణదృష్టఃపృష్ఠశ్చ - కిమితిభవానత్రాహారపరిత్యా
 గేనతిష్ఠతి-బకేనాభిహితంమత్స్యామమజీవనహేతవఃమత్స్యాశ్చత్రా
 వశ్యమేవప్రాతఃకైవలైర్వ్యాపాదనీయా ఇతివార్తానగరోపాంతేమ
 యాకన్తితాతతోవర్తనాభావేనాస్తన్తరణమువస్థితమిజ్జాత్వాహారేపి
 మద్దాదరఃకృతః - తతోహతైస్సర్వలలోచితమహాసమయేతావదుపకార
 కపవాయంలక్ష్మ్యతేతదయమేవయథాకతవ్యంపుచ్చ్యతాం.

తథాచోక్తం|| శ్లో|| ఉపకర్తారిణాసద్ధిర్నమిత్రేణాపకారిణా|| ఉప
 కారాపకారోహిలక్ష్మ్యంలక్ష్మణమేతయోః||

వా|| మత్స్యాడోమఃభోబకాస్సాకంకుత్రరక్షణోపాయః|| బకోమూ
 లే - అస్తిరక్షణోపాయఃజలాశయాంతరాశ్రియణంత్రైకైశోహం
 యుష్మాన్నయామి| మతైస్యరపిభయామక్తమేరమస్తు - తతోసాదుష్టబక
 స్తావన్తత్స్యావేకైశోనీత్వాకన్తింశ్చిదైశేఖాదిత్వాపునరాగత్యవదతి
 లేమయాజలాశయాంతరెష్టాపితాః అనంతరంకులీరస్తమువాచభౌబక
 మామపిరత్రనయ - తతోబకోఽప్యపూర్వకులీరమాంసాద్ధీసాదరంతంసీ

త్వాత్తేభ్యతవా - కుశీరోపిమత్సైకకణ్ణికాక్షిణ్ణాంభూమింధృప్త్యాచింగ
యత్ - హాహాత్స్త్రిసదభాగ్యఃభవత్సిదాసీంసమయోదితంవ్యంహరి
మౌమీత్యాలోవ్య కుశీరస్త్ర్యుచకస్య గ్రీవాంచిచ్ఛేదనవపశ్చతాంగతః
అతోహంబ్రహ్మమిభక్తయత్వాబహూన్తత్సాన్విత్యాది - తతఃపునశ్చిత్ర
వర్ణోమౌలేశ్వణుతావన్తహామంక్రిన్తయైతదాలోచితమస్తి - అత్రావ
స్థితేనానేనమేఘవర్ణేనరాజ్ఞాయావంతికహ్నురద్వీపస్సోత్తరస్త్రానితా
వంశ్యస్తాకమువనేతవ్యానితేనమహతావిలాసేనాస్తాభిర్వింధ్యా చలే
ఫాతవ్యంమూరడర్శివిహస్యాహదేవ.

శ్లో॥ అనాగతవతీంచితాంకృత్వాస్తుప్రహృష్యతి సతిరస్కరమా
పోతిభగ్నభాణ్డోద్భిజోయథా॥

వా॥ రాజాహకథమేతత్ - మంత్రికథయతి - అస్తిదేవీకోతేనగరేదేవ
శ్చర్మానామబ్రాహ్మణః తేనమహావిముచసంక్రాంతసక్తుపూర్ణశరావ
ఏకఃసాస్త్రః - తతస్తమాదాయాసౌభాణ్డపూర్ణకుంభకారమణ్డవస్యై
కదేశేశయినేక్షిప్తదేహః - సక్తురత్నార్థంహస్తేదణ్డమేకమూదాయరా
త్రావచింతయత్ యద్యహమిమం సక్తుశరావం ఏక్షీయదశ కచర్దకా
న్సాప్తోమి తదాత్రైవతైః కచర్దకైర్నటకరావాదిక ముపక్రియానేక
థావ్రవృద్ధైర్దైఃపునఃపునః పూగవస్త్రాదిక ముపక్రియ తంవిక్షీయతే
సంభాషిసనానికృత్వా వివాహవశుప్తయం కోష్యామి తామతతోయా
హుపవతీతస్యామధికానురాగంకరిష్యామి - సపత్నీయదాద్వంద్వంక
రిష్యంతితదాకోపాకులోహంతాలగుడేనతాడయిష్యామిగృభిధాయతేన
లగుడఃప్రక్షిప్తః సక్తుశరావశ్చుప్తితోభాణ్డోద బహుభాగ్నానితత
స్తేనశబ్దేనాగతేనకుంభకారేణతథావిధాని భాణ్డస్యలోక్యబ్రాహ్మణ
స్తీరస్కృతోమణ్డపాద్భుపామృతః అతోహంబ్రహ్మనాగతవతీం చిం
తామిత్యాది - తతోరాజారహసిగృధ్రంమంత్రిణం వవ్రచ్చతాతయథాక
తావ్యంతథోపదిశేతిగృధ్రోవదఃశృణు.

శ్లో॥ మదోద్ధతస్యనృపతేఃప్రక్షిప్తస్యేవవంతినః గచ్ఛంతున్మార్గయూత
స్యనేతారఃఖిలవాచ్యతాం॥

౪౮

హితోపదేశే సుధిర్మాను.

వా ॥ దేవకిసుప్తాభిర్బలనర్పాక్షుర్గంధగ్నంసకింతుతవప్రతాపాధిష్ఠితేనోపాయేన - రాజాహభవతాముపాయేన - గృధ్రోబూజితేయద్యస్తద్వచనంక్రియతే తదాన్వదేశంగమ్యతామధునా - అవధావద్ధాతే ప్రాప్తేతుల్యబలేనానేన సహపునర్విగ్రహే సత్యస్సాకం పరభూమిస్థానాం స్వదేశగమనమపిదుర్లభం ॥ ౪ ॥ విజృంభితుమభోభాం సద్ధాయ మృతాంమగ్ధంభగ్నంకీర్తిశ్చలజ్జైవమమసమ్మతావదతత్.

యతః॥ శ్లో ॥ యోహిధర్మంపురస్కృత్యహిత్యాభర్తుప్రియాప్రియం॥ అప్రియాణామతథ్యానితేనరాజాసహాయవాః॥ ౧ ॥ రంతు॥ సద్ధమిచ్ఛేత్సమేనాపినందిగ్ధోవిజయోయుధి॥ సున్దోపనుద్దావనోన్యన్యంనష్టాతుల్యబలౌ ॥ ౧ ॥ అవ్యచ్చ॥ సుహృద్బలంతథారాజ్యమాత్సానంకీర్తిమేవచ॥ యుధిసందేహజాలాస్థంకోహికుర్యాదబాలితః॥

వా ॥ రాజోవాచకథమేతత్ - మంత్రికథయతి-పురాదైత్యమహేంద్రాదారౌ సున్దోపనుద్దావనానా మహతాకాయక్లేశేన త్రైలోక్యరాజ్యకామనయాచిరాచ్ఛన్ద్రోశేఖరమారాధితవంతౌ - తగస్తయోర్భగవాన్పురితుష్టస్స స్వరంవరయ తమిత్సుక్తవా నంతరం తయోమయాసమాధిష్ఠయా నరస్వత్యాతాఃస్వల్పక్తుకామావస్యదభిహితవంతౌ యద్యావయోర్భగవాన్పురితుష్టస్తదాస్వప్రియాం పార్వతీంపరమేశ్వరోదదాతు - అకథగవతాక్రుద్ధేనవరప్రదానస్యావశ్యకతయామూఢతయాచ పార్వతీప్రకృతాతత్ స్తస్యాయాపలావణ్య లుభాభ్యాంజగద్ధృతిభ్యామ్మనసోక్తుకాభ్యాంపాపతిమిరాభ్యామ్మమేత్యన్యన్య కలహాభ్యాంప్రమాణపూరుషఃకశ్చిన్నృచ్ఛృతామితిమతౌకృతాయాం సవీభర్తావృద్ధద్విజయూపేతమాగత్య తతోవస్థితః - అనంతరమావాభ్యామియం స్వబలలభ్యాకస్యేయ మావయోగ్భవతి బ్రాహ్మణమప్యచ్ఛతాం - బ్రాహ్మణోబూజితే.

శ్లో ॥ వణకశ్రేస్తోద్విజఃపూజ్యఃకత్రియోబలవానపి॥ ధనధాన్యాధికోవైశ్యశూద్రస్తుద్విజసేవయా॥ వా ॥ తద్యవాభ్యాంకృత్రథమానుగోయుష్మదయువయోర్నియమ ఇగ్యభిహితేనతిసాధూక్తమనేనేతికృత్వా

(౧౨)

చతుర్థకథాసంగ్రహః.

౮౯

న్యోన్యకుల్యవీర్యో నమకాలేన్యోన్యమాతేనవిశాశముపగతా - అతోహం
బ్రవీమిసద్ధిమిచ్చేన్న మేనాపీత్యాది - రాజాహప్రాగైవ కిన్తోక్తంభవ
ద్భిః - సుప్రీవదతిచుద్వచసంకిమవసానపర్యుశంత్రుతంభవద్భిః - తథాపి
మమసన్నత్యానామివిగ్రహారంభః సాధుగుణయక్తోయం హిరణ్యగ
ర్భఃసవిగ్రాహ్యః.

తథాచోక్తం || శ్లో || సత్యార్యోధార్మికోనార్యః భాగ్యసంఘాతనా
స్పల్లి | అనేకయుద్ధవిజయీసంధేయాస్సప్తకీర్తితాః || సత్యేనపాలయకాస
త్యంసద్ధితోవై తివిక్రియాం || ప్రాణబాధేపిమవ్యక్తమార్యో నాయాశ్య
నార్యతాం || ధార్మికస్యాభియుక్తస్యసర్వవిషహిపూజ్యతే | ప్రజానురా
గాధర్మాచ్యుతఃఖచ్చేద్యోహిధార్మికః || సద్ధికార్యోఽనార్యేణవిశాసే
నయపథితే | వినాతస్యాశ్రయేణాన్యోనకుర్యాత్కాలయాపనం || హం
సేతత్వాద్యథావేణుర్నివిడఃకంటకైర్వృతః | నశక్యతేసముచ్ఛేతుంభాగ్ని
త్యసంఘాతవాంస్తథా || బగినాసహయోద్ధవ్యమితిసాస్త్రివిదర్శనం || ప్ర
తివారంసహిమనఃకదాచిమవసర్పతి || జమదగ్నేస్సుతస్యేవసర్వస్సర్వ
త్రసర్వదా | అనేకయుద్ధజయినఃప్రతాపాదేవభుజ్యతే || అనేకయుద్ధవిజ
యీసద్ధానంయస్యగచ్ఛతి | తత్ప్రీతాపేనతస్యాశువశేమాయాంతిత్ర
వః || వా || తదత్రబహుర్ధుజైరుపేతస్సంధేయాయంరాజహంసః - చక్ర
వాకోవదత్ - సర్వమవగతంభోబకప్రజత్వంతద్విశేషవిశ్వంపునజ్ఞానా
త్వాగమిష్యసి - అథహిరణ్యగర్భఃచక్రవాకంపుష్టవాన్తస్త్రి || అసంధే
యాఃకతితాన్మోక్షుమిచ్ఛామి-సుప్రీబూతేదేవకథయాను..

శృణు || శ్లో || బాలోవృద్ధోద్ధిష్ఠరోగీతథాజ్ఞాతిబహిష్కృతః | భీషకోభీ
రుజనకోలుభోలుబ్ధజనస్తథా || విరక్తప్రకృతిశ్చైవ విషయవ్యతిశక్తి
మూఁ || అనేకచిత్తమంత్రశ్చదేవప్రాహ్మణ్యైర్దైవోపహితకత్తైచ
దైవచిత్తకవీవచ | మద్భిక్షువ్యసనోపేతోబలవ్యసననంకులః | అదేశస్థోబ
హురిపురుక్షఃకాలేనయశ్శన | సత్యధర్మవ్యపేతశ్చవింశతిః పురుషాః
మీఃపత్రైస్సంధింనకుర్వీతవిగృహ్ణీయాన్తుకేవలం | ఏతేవిగృహ్యమాణాహి
క్షిత్రంయాంతిరిపోర్వశం || బాలస్యాల్పప్రభావత్వాన్నలోకోయోధ్యమి

౯౦

హితోపదేశే- సంధిర్నామ.

చృతి । యుద్ధాయుద్ధఫలంయస్మాద్భాతుంశక్తోనబాహిశః ॥ ఉత్సాహశక్తి
హీనత్వాత్ వృద్ధోద్ధృమయస్తథా । మైవరేవపరిభూయేతేద్వావిప్యే
తావనంశయం ॥ సుఖచ్ఛేద్యోహిభవతిసర్వజ్ఞాతిబహిష్కృతః । తత్ర
దై నంవినిఘ్నంతిజ్ఞాతయస్తాత్త్వమానినః॥

భీరుర్యుద్ధపరిత్యాగాత్ స్వయమేవాపగచ్ఛతి । తథైవభీరుజనకస్సం
గ్రామైర్యమువ్యతే ॥ లుబ్ధస్యాసంవిభాగిత్వాన్నయుద్ధ్యన్త్యనుజీవి
నః॥లుబ్ధానుజీవికైరేవోదానభివైర్నిహన్త్యతే ॥ సత్త్యజ్యతేప్రకృతిభి
ర్విరక్తప్రకృతిర్ముఖ । సుఖాభియోజ్యోభవతివివయోవ్యతిశక్తిమాకా । అ
నేకచిత్తమంత్రశ్చద్యేష్యోభవతిమంత్రితాం । అనన్తీతచిత్తత్వాత్కా
ర్యేతైస్స ఉపేక్ష్యతే ॥ సదాధర్మబలీయస్తాద్దైవప్రాప్త్యానివృతః । విశే
ర్యతేన్వయంహ్యేవదైవోపహతకస్తథా ॥ సంపత్తైశ్చవిపత్తైశ్చదైవమే
వహికారణం । ఇతిదైవంపురొధ్యాయస్మాత్తానమపిచెష్టతే । దుష్టిత
వ్యసనీదైవస్వయమేవాపసేదతి । బలవ్యసనయుక్తవ్యయోధుంశక్తిర్ము
జాయతే ॥ అదేశస్థాహిరిపుణాన్వల్పకేనాపిహన్త్యతే । గ్రామాలీప్సి
యానపిజలేగజేన్ద్రీమపికర్షతి । బహుశత్రుస్తు సంత్రస్తశ్చైవనమధ్యక
పోతవత్ । యేనైవగచ్ఛతివథాతేనైవాసౌవివద్యతే । అకాలసైన్యయుక్త
స్తుహన్త్యతేకాలయోధినా । కాశికేనహతజ్యోతిర్నిశీభివచాయసః॥ స
త్యధర్మవ్యపేతేనసంధధ్యాత్కాదాచన । ససద్ధితోవ్యసాధుత్వాదచిరా
ద్యాతివిక్రియాం॥

వా ॥ ఆపరమపికథయామిసంసివిగ్రహాననయానసంత్రయదైవభీ
భావాష్టక్లుణాఃకర్మణామారంభోపాయః పురుషద్రవ్యసంపత్తేదేశకాల
విభాగోవినిపాతప్రతీకారః కార్యసిద్ధిశ్చేతి వజ్రగోమంత్రఃసామదానభే
దదణ్డాశ్చత్వారణిపాయాఃఉత్సాహప్రభుమంత్రభగవత్కీత్రయం - ఏత
త్సర్వమాలోచ్యనిత్యవిజగీవనోభవంతిమహంతః.

యతః॥ శ్లో॥ యాహిప్రాణపరిత్యాగమూల్యేనాపినలభ్యతే । సాశ్రీ
ర్నితివిదాంగేహేదంచలాపిప్రధావతి॥తథాచోక్తం ॥ విజ్ఞంయదాయ
స్యనమంవిభక్తం గూఢశ్చచారోనిభృతశ్చమంత్రః । నచాప్రియంప్రాణి

చతుర్థకథాసం గ్రహః.

౯౦

మయోబ్రవీతిసపాగరాంతాంపృథివీంప్రశాస్తి॥వా॥ కింతుయద్యపిమహా
మంత్రిణాగృధ్రేణా సన్నిమువన్యస్తం - తథాపి తేనరాజ్ఞాసంప్రతిజయగ
ర్వాన్నమంతవ్యం - దేవతదేవంక్రియతామన్నన్మిత్రంసింహశద్వివన్యమ
హాబలోనామపారసోరాజాజంబూద్వీపేకోపంజనయతుయతః.

శ్లో॥నుగుప్తిమాధాయసుసంహతేనబలేనవీరోవిచరన్నరాతిం । సం
తాపయేద్యేనసమంసుతస్తస్తస్తైనసంధానముపైతితప్తః॥

వా । తతోరాజావీవమస్త్విత్వ్యుక్త్వావిద్రాగో నామబకస్సుగుప్తలే
ఖండత్వాసింహశద్వివంప్రస్థాపితః - ఆథప్రణిధిఃపునరాగత్యోక్తవాః,
దేవత్రూయతాం తత్రత్యక్రస్తావవీవం తత్రగృధ్రేణోక్తం దేవమేఘవ
ర్ణస్తత్రచిరముషితస్సవేత్తికింసన్ధేయగుణయుక్తోహిరణ్యగర్భో రాజాన
వేతి - గతోసౌసమానూయరాజ్ఞావృప్తఃవాయసకీద్యశోసౌహిరణ్యగ
ర్భోరాజాచక్రవాకోమంత్రివాకీద్యశః - మేఘవర్ణఉవాచ-దేవసహిర
ణ్యగర్భోరాజాయధిష్ఠిర ఇవమహాశయః సత్యవాక్చక్రవాకనమోమ
స్త్రీసంక్వాప్యవలోక్యతే - రాజాహయద్యేవం తథాకథమసౌత్వయావ
చ్ఛితః మేఘవర్ణోబూగితే.

శ్లో॥విశ్వాసప్రతిపన్నానాంవంచనేకావిదిత్రతా॥ అంకమారుహ్యసు
ప్రహిమాత్వాకింనామపౌరుషం॥వా॥ శృణుదేవతేనమన్త్రిణాహంప్ర
థమదగ్ధనేఽజ్ఞాతఃకింతుమహాశయోసౌరాజాతేనమయానిపల్బః.

తథాచోక్తం॥శ్లో॥ఆత్మాసమ్యేనయోవేత్తిదుర్జనంసత్యవాదినం॥ సత
థావంచ్యతేధూతైర్భ్రాహ్మణంఛాగలస్తథా॥

వా॥ రాజానాకథమేతత్ మేఘవర్ణఃకథయతి-అస్తిగౌతమారణ్యేప్ర
స్తుతయజ్ఞః కశ్చిద్భ్రాహ్మణః సవయజ్ఞాథంగ్రామాంతరాచ్ఛాగము
వక్త్రీయసుంధనీత్వాగచ్ఛకథూర్తత్రయేణావలోకితః-తతస్తేధూర్తాయ
ద్యౌవచ్ఛాగఃకేనావృషాయేనలభ్యతేతదామతిక్రక్షన్దోభవతి- ఇత్యాలో
చ్యవృత్తత్రయతలేక్రోశాంతరేణ తస్యబ్రాహ్మణస్యాగమనం ప్రతిక్ర్య
స్థితః - తత్రైకేనధూర్తేనగచ్ఛస్సబ్రాహ్మణోభిహితః భోబ్రాహ్మణకి
మితికుక్కురః సుధైవోహ్యతేవిప్రేణోక్తం నాయంశ్వాకింతుయజ్ఞ

౯౨

హితోపదేశే-సంధిర్నామ.

చాగ:- అథానంతరస్థితేనాన్యేనధూరైసత్తైవోక్తం-తదాకర్ణ్యచా
హ్నాశ్చాగంభూమానిధాయముహుర్నిరీక్ష్య పునసంధ్యేత్వాహోలా
యమానశ్చలితః.

యతః|| శ్లో|| మతిర్దోలాయతేనూనంసతామపిఖలోక్తిభిః|| తాభిర్విశ్వ
సితోయోసామ్రుయతేదిత్రవర్ణవత్ ||

వా|| రాజాపృచ్ఛతికథమేతత్ - సకథయతి. అస్త్రీకన్యైశ్చిద్వోద్దేశే
మదోత్సాహోనామహంసప్రస్యామచరాస్త్రయః కాకోవ్యాఘ్రః స్వగా
లశ్చఅథతైర్భృమిద్భిఃకశ్చిద్భ్రష్టోద్భవః పృష్టశ్చతుభవానాగతః నచా
త్సృతాస్తమకథయత్.

తతస్తైర్మిత్యాసంహాసాసమర్పితః తేనాభయవాచందత్వాచిత్రీ
ర్ణాభిసామకృత్వాస్థాపితః - ఏవంకాలోగచ్ఛతి-అథకదాచిత్-సిహ్వాస్య
శరీరవైకల్యతో భూరివృష్టిశాశాన్తాశ్చ ఆహారమలభమానాస్తేస్యస్త్రాబ
భూవుః తతఃకాకవ్యాఘ్రగోమాయుభిరాలోచితం చిత్రవర్ణమేవయథా
స్వామీ వ్యాపాదయతి తథాసష్ఠీయతాంకిమనేకంటకభుజా - వ్యా
ఘ్రాబూ|| తేస్వామినాభయవాచందత్వాగృహీతోయంకథమేవంసం
భవిష్యతి- వాయసోవదతీహానమయేపరిక్షీణః స్వామీ సావమపికరిష్యతి.

యతః|| శ్లో|| త్యజేన్నధారామహిళాపితృత్రంఖాదెన్నధారాభుజగీ
స్యవజ్జం | బుభుక్షితఃకిన్నకరోతిసావంక్షీణానరానిమరుణాభవంతి| అ
స్యచ్ఛ|| మత్తఃప్రమత్తశోన్నతఃత్రాతఃక్రోధీబుభుక్షితః | లుబ్ధోభీరు
స్త్రవరాయుక్తఃకాముకశ్చ-ధమవత్|| వా|| ఇతినిశ్చిన్యసర్వేసిహ్వాంతి
కంజస్కుః-సిహ్వానోక్త ఆహారార్థంప్రాప్తంకించిత్ - కాకోబూ|| తేదె
వయత్పాదపింఃన్నప్రాప్తం సిహ్వావదత్ కోధునాజీవనోపాయః
కాకోవదతిస్వాధీనాహారవరిత్యాగాత్ సర్వనాశోయముపస్థితః సిహ్వా
నోక్తమత్రాహారస్సాధ్యనఃకః - కాకఃకర్ణకథయతిదిత్రవర్ణాభి - స
హ్వాభూమింస్పృష్ట్య కర్ణాఃస్పృశతిమయా - సావభయవాచంద
త్వాగృహీతఃకథమేవంయుజ్యతే.

తథాచోక్తం|| శ్లో|| నగోప్రదానంసభూమిదానంసచాన్నదానంసప

యః ప్రదానం | యథావదంతిహమహాప్రదానం సర్వప్రదానైవ భయ
ప్రదానం | అశ్వత్థ || సర్వకామసమృద్ధిస్య అశ్వమేధస్య యశ్చ లంఛిత
లంఛితేనమ్యగ్రక్తి తేతః కాశతే || వా || కాకోబూతేనాసాస్వామినా
వ్యాపాదయితవ్యః - కింత్వస్మాభిరేవతథాకర్తవ్యం యథాసాస్వదేహ
దానమగ్రీకరోతి తచ్చుత్తాసమృద్ధిస్థితః తతోసాలభ్యావకాశః మా
టంకృత్వానర్వానాదాయగేహ్య సమీపమాగతః అథకాశనోక్తం - దే
వయత్నాదహ్యహారోనప్రాప్తః అనేకోవవాగ్క్షిప్తః స్వామీరదిదానం
మదీయమాంసం సమమువభుజ్యతాం.

యతః || శ్లో || స్వామిమూలాభవంత్యేతాన్సర్వాన్సంపత్తయః || స
మూలైవపివృక్షైశ్చప్రయత్నస్సఫలోన్మణాం ||

వా || సిహ్మనోక్తం వరం ప్రాణవరిత్యాగోనపునరీదృశేకగ్గుణప్రవృ
త్తిః | జమ్బుకేనాపితథోక్తం తతస్సిహ్మనోక్తం మైవం | వ్యాఘ్రేణావ
మద్దేహేనజీవతుస్వామీ సిహ్మనోక్తం నకదాచిదేవమచితం - అథచ
త్రవర్ణాపిజాతప్రత్యయః తత్రైవాత్మదేహదానమాహ తద్వదన్నేవస్య
పేనకుక్షింవిదార్యవ్యాపాదితస్సర్వైర్భక్షితశ్చ - ఆతోహంబ్రహ్మమతి
గ్దోలాయతేనానమిత్యాది - అనంతరం పునర్దచ్చక సబ్రాహ్మణస్తృత
యేనధూరైవోక్తః భోబ్రాహ్మణకీమతికుమారం సూంధేన భవాన్వహతి
తదాకర్ణ్యచింతయతి శ్చింతయేనానంకుమారం తత్రాత్వాచ్ఛాంత్య
త్వాసాత్వాన్వగృహంయయా - సఞ్చాగస్తైర్భూరైర్నిత్యాభక్షితః - ఆ
తోహంబ్రహ్మమిత్యేవమ్యేనయోవేక్షిత్యాది - రాజాహమేఘవర్ణకథం
త్వయాశశ్రుమధ్యేనుచిరమపితం కథం వాతేషామనునయకృతః మేఘ
వర్ణఆహదేవ స్వామికార్యాధినాస్వప్రయోనవకాద్యాకింకియతే
వశ్య || శ్లో || లోకోవహతికింరాజన్ముద్ధాదగ్ధమివేన్ద్రనం || త్వాశయ
స్సపివృక్షాంఘ్రింఽదివేలానృప్తతితథాచోక్తం || సూద్ధేనాపివహే
చ్ఛూక్తాశ్చమాసాద్యబుద్ధిమాణా | యథావృద్ధేనసర్వేణమండుకావి
నవాతితాః ||

వా || రాజాహకథమేతత్ - మేఘవర్ణకథయతి అస్త్రీజ్యోద్యానేనుం

దవిసహృదామసర్వః సోతిజర్ణ తయా స్వాహారా నేవవశేష్యతమ స్మర
 స్తీరెవతిత్వాస్థిఃతతోదూరాతేన నన్మూ కేనదృష్టఃపృష్టశ్చకింస్వా
 హారంనా నేవవ్యసీతి - సర్వోబ్రాతేగచ్ఛకిం తేమమమస్తభాగ్యస్యపృతా
 న్నవశేషతతస్సంజాతకాతుకస్సభేకస్మర్వథాకథ్యతామితి- సర్వోబ్రా
 తేబ్రహ్మపురవాసినః శోత్రీయస్యకాణ్డీన్యస్య పుత్రోవింశతిఃక్షీయః స
 ర్వగుణసమ్మన్నః దుర్దైవాన్మమమృతంసస్వభావార్ద్రః తంపుత్రంసుశీ
 లనామానంమృతమవలోక్యకాణ్డీన్యశ్శో కేన వృథవీతలేలులోత-అనన్తరం
 బ్రహ్మపురవాసినస్సర్వే బాధవాస్తస్యతత్రాగత్వోపవిష్టాఃతతః కపిలో
 నామస్నాతకోపదత్ - అరేకాణ్డీన్యమూఢోసి తెనైవంవిలపసి.

శృణుఃశ్లో॥ క్రోడీకరోతివ్రథమంయథాజాతమనిత్యతా । ధాత్రీవజ
 ననీపశ్చార్థథాశోకస్యకఃక్రమః॥ తథాచ ॥ క్వగతాఃపృథవీపాలాఃస
 సైన్యబలవాహనాః॥ వియోగపాక్షిణీయేషాంభూమిరద్యాపితత్వతి ॥ అ
 వరంచ ॥ ప్రతిక్షణమయం కాయఃక్షీయమానోనలక్యతే । ఆమకుమ్భుభ
 వామ్భుస్థావిశీర్ణస్సన్వభావ్యతే ॥ అనన్తతరతామేతి జన్తోర్మృగ్యుద్ధి నేది
 నే॥ ఆమాతంసీయమానస్యబధ్యస్యేవపదేపదే ॥ అనిత్యంయావనం యావం
 జీవితంద్రవ్యసంచయః । ఐశ్వర్యంప్రియసంవాసోముహ్యేత్తత నవజ్జీ
 తః॥ యథాకాష్టంచ కాష్టంచన మేయాతామ్మహేంద్రాదధౌ । సమేత్యచవ్య
 పేయాతాంతద్వద్భూతసమాగమః ॥ యథాహిపథిః కశ్చిచ్ఛాపయా
 మాశ్రిత్యనిష్ఠతి॥ విశ్రమ్యచపునర్గచ్ఛేత్తద్వద్భూతసమాగమః ॥ అన్యచ్ఛ॥
 పశ్చాభిర్నిర్మితేదేహేషశ్చిత్వ శ్చపునర్గతే । స్వాంస్వాంయోనిమసు
 ప్రాప్తేతత్రకాపరివేదనా ॥ యావతఃకుసుతేజస్తస్సంబద్ధాన్తనసః ప్రి
 యాత్ ॥ తావన్తాస్యనిఖన్యనైహృదయేశోకకశజః ॥ నాయమత్యస్త
 సంవాసఃకస్యచిత్తేనచిత్త్వచిత్ ॥ అపిస్వేనశరీరేణకిముతావైః
 వృథగ్గుణైః ॥ ఆపిచ ॥ అనంత్రమణీయస్యజన్మమృత్యోరివాగమం । జ
 న్నాన్తరసహస్రాణివియోగస్సంగమంక్షణం ॥ ఆపాతరమణీయానాం
 సంయోగానాంప్రియైస్సహ । అవధానామివాద్ధానాంపరిణామోతిదా
 రుణః॥ అవరంచ॥ ప్రజప్తిననివర్తనైప్రోతాంసి సరితాయథా । ఆయు

చతుర్థకథాసంగ్రహః.

౯౫

రాదాయమద్యై నాంతథారాత్ర్యహసినదా । సుఖస్వాదపరాయస్త
సంపారెనత్సమాగమః । సవియోగావసానత్వాద్దుఃఖానాంధురియుజ్య
తే ॥ అతపవహినేచ్ఛన్తి సాధవస్సత్సమాగమం ॥ యద్వియోగాసిలూ
నస్యమనసానాస్తి భేషజం ॥ సుకృతాన్యపిక్రత్వాణి రాజభిస్సగరాదిభిః ।
అథతాన్యేవక్రత్వాణి తేచాపి ప్రళయంగతాః ॥ సంవింశత్యనశ్చైవ్యతము
గ్రంథాన్మృత్యు మ్మనుష్యస్యవివక్షణస్య । వక్షామ్భుసిక్తాభవచర్తబద్ధా
నర్వప్రయత్నాశ్శిథిభీభవన్తి ॥ యామేవరాత్రిం ప్రథమామృతైతి గర్భే
నివాసీనరవీరలోకః । తతఃప్రభృత్యస్థలితప్రయాణస్స ప్రత్యహంకృత్య
సమీపమేతి ॥

వా ॥ అథసంసారమవిచారయ తాంశోశోయమజ్ఞానస్యప్రవచ్ఛిః.

వశ్య ॥ శ్లో ॥ అజ్ఞానం కారణం స్యాత్ వియోగో యది కారణం । శోశోది
నేషుగచ్ఛత్సువర్థతామవయాతికిం ॥

వా ॥ తదతాత్మానమనునన్దేహిశోకచర్పావ్విహర.

యతః ॥ శ్లో ॥ అకాణ్డపాతకా తానామస్త్రాణామ్మర్కభేదినాం । గాఢశో
కప్రహారాణామచిన్తైవమహావధం ॥

వా ॥ తతస్తద్వచనం శిష్యప్రబుద్ధభవకాన్జీన్య ఉత్థాయాబ్రవీత్తదల
మిదాసీంగృహసరకవాసేనవనంగచ్ఛామి-పునఃకపిలోబూతే.

శ్లో ॥ వనేపిదోహఃప్రభవన్తిరాగితాంగృహేపి వత్సైన్ద్రియగ్రహస్త
వః ॥ అతున్తి తేకర్మణియఃప్రవర్తతేనివృత్తరాగస్యగృహంతపోవనం ॥ య
తః ॥ దుఃఖతోపిచరెద్ధగ్నంయత్రకుత్రాత్రమెతతః । సమస్సర్వేషుభూ
తేషునలిజ్గంధర్మకారణం ॥ ఉక్తంచ । వృత్త్యర్థంభూజనంయేషాంసంతా
నాథకంచమైథునం ॥ వాక్సత్యవచనాద్ధాయకస్తాన్యపివర్తన్తితే ॥ తథా
హి ॥ అత్తానీదభారతపుణ్యతిగ్రాసత్యోదకాశీలతటాదయోర్నిః । అత్రాభి
షేకంకురుపాణ్డుపుత్రసవారిణాశుద్ధ్యతిచాస్తరాత్కామశేషతశ్చ । జన్మ
మృత్యుజరావ్యాధివేదనాభిరభిప్లుతం । సంసారమిదమత్యస్తమసారంత్య
జతస్సుఖం ॥ దుఃఖమేవాస్తి నసుఖం యస్మాత్తమపలభ్యతే । దుఃఖార్తస్య
ప్రతీకారేసుఖసంజ్ఞావిధీయతే ॥

౯౬

హితోదేశే - సంకర్షణం.

వా॥ కాణ్డీవ్యాబూతపవమేవతతోహం తెనతో కాకులేన రాహ్మణే
నశః ప్రయదద్యారభ్యమండూకానాంవాహనంభవివ్యసీతి-అథకశ్చిద్బా
హ్మణఉవాచకపిలోపదేశాద్విశ్రాంతం తేహ్యగయంతే థాహిశృణు.

శ్లో॥ సంకస్సర్వాత్తనాత్వాజ్యస్సజేత్త్యుత్తంనశక్యతే । ననద్భిస్సహ
కర్తవ్యస్సతాంసం గోహిభేషజం॥ అన్యచ్ఛ ॥ కామస్సర్వాత్తనా హేయః
సచెద్ధాతుః నశక్యతే॥ స్వభార్యాంప్రతికర్తవ్యః సైవతస్యహిభేషజం॥

వా॥ ఏతచ్చుత్తానకాణ్డీన్యకపిలోపదేశాన్సృతశ్చాస్తోత్రోకాన
లోయథావిధిదణ్డగ్రహణంకృతవాక్ - అతోబ్రాహ్మణశాహుత్వంఊ
కాన్వోధుమతేతిస్థామి. అనంతరం తెనమండూకేనగత్వామండూకనాథ
స్యాగ్రేతత్ కథితం - తతస్సమాగత్యమండూకనాథస్తస్య సర్వస్యపృథ
మారూఢవాక్ - సచసర్వస్తంపృథ్వైకృత్వాచిత్రీ పదక్రీమంబభామిప
రేద్యుశ్చలితుమసమర్థంతమండూకనాథోవదత్ కిమద్యభవామందగ
తిః-సర్వోబూతేదేవాహరవిరహాదనమర్థాన్మిమండూకనాథోవదత్ అ
స్మదాజ్ఞయామండూకాన్భూతయ-తతోగృహీతోయం వ్రీసాదత్తక్యక్తాన్
కమిశోనమండూకాఖాదిఅథగర్హంఊకంసర్వవిలోక్యమండూకనా
థోపితేనభాదితఅతోహంబ్రీమీమసంధేనాపి వహేచ్ఛతూనిత్యాది-
దేవయాత్విదానీంపురావృత్తాఖ్యానకథనం సర్వధాసన్ధేయాయం హిర
ణ్యగర్భరాజానన్ధీయతామితిమేమతిః-రాజోవాచ - కోయంభవతోవి
చారః యతోజితస్తావదయమస్తాభి స్రతోయద్యస్త త్వేవయావసతితదా
స్తాంనోచేద్విగృహ్యతాం - అత్రాస్తరేజమ్బూద్వీపాదాగత్యశుకేనో
క్తందేవసింహశద్విపస్య సారసోరాజాసంప్రతి జంబూద్వీపమాక్రమ్య
వతిష్ఠతే-రాజాతంససంభ్రమమాహకింకిం - శుకఃపూర్వోక్తంకథయతి
గృహోబూతే సాధు-రేహచక్రీవాకమన్త్రికసాధు - రాజాసకౌపమా
హతిస్తాంతావదయంగత్వా తంసమూలమున్మూలముమిదూరదర్శింహ
స్యాహ.

శ్లో॥ నశరస్త్రేఘవతార్కార్యంవృథేషుసగర్జితం । పరస్పార్థమనర్థంవా
ప్రకాశయతినోమహా ॥ అపరంచ ॥ ఏకదానవిగృహ్ణీయాత్ బహూ

(౧౩)

చతుర్థకథాసం గ్రహః.

౯౭

నా||జావి నాదినః||నదర్శ్యపురగః||కీర్తయమభిర్నశ్యతేధ్రువం||

నా || దేవకిమిశోవిశాసంధానంగమనమస్తతదస్త్యత్పశ్చాత్ప్రకోపః
కర్తవ్యః.

అపరంబ||శ్లో||యోర్థతత్వమవిజ్ఞాయక్రోధస్తైవవశంగతః|| సతథా
తవ్యతేమూఢోబ్రాహ్మణోనకులాదివ||

నా || రాజాపృథ్వితికథమేతత్ దూరదర్శికథయతిఅస్తు యజ్ఞయన్యాం
మాథవో శామ బ్రాహ్మణః తస్యబ్రాహ్మణే ప్రమాతాబాలావత్యరక్ష
కార్థం బ్రాహ్మణమవస్థాప్యస్మాతుంగతాతస్మినాశే బ్రాహ్మణాయ
రాజ్ఞః పార్వణికార్థందాతు మాహ్వనమాగతంతచ్ఛ్రిత్వా బ్రాహ్మ
ణస్సహజదారిద్ర్యో చింతయత్ - యదిసత్వరంగచ్చామి తదాన్యఃక
శ్చిచ్ఛ్రిత్వాకార్థం గృహీవ్యతి కింతుబాలకస్యాత్ర రక్షకోనాస్తి త
తిక్రంకరోమియాతుచిరకాలఃపితమిమంనకులంపుత్రనిర్దిశేషం బాలక
రత్నాయాంవ్యవస్థాప్యయామి - తథాకృత్వాగతః-తతస్తేననకులేనబాల
కసమీనమాగచ్ఛన్మృత్యుసర్వోదృష్ట్యా వ్యాపాద్యకోపాత్ ఖణ్ణఖణ్ణంకృ
త్వాభాదితః - తతోసౌనకులోబ్రాహ్మణమాయాంతమవలోక్యరక్తవిలి
ప్తయిఖి పాదస్సత్వరముపాగత్య బ్రాహ్మణస్యచ రణయోద్ధులోతతతో
సౌబ్రాహ్మణస్తం తథావిధందృష్ట్వామమపుత్రోనేన భక్షితతి మిద్ధ్యా
వ్యాపాదితవాన్ అనంతరంయావదసావాగత్యవత్యతి తావద్బాలకస్సు
ఫస్సర్పశ్చవ్యాపాదితస్త్యతి తదుపశారకరంగకులం నిరూప్యమహంతం
సంతాపమవాప్తవాః - అతోహంబ్రవీమియోర్థగత్వమవిజ్ఞాయేత్వాది.
అపరంబ||శ్లో|| కామఃక్రోధస్తథాలోభోహర్షోమానోమదస్తథా||
షడ్వర్గముత్సృజేదేవంయస్మిన్త్యక్తైసుభభవేత్||

నా||రాజాహ||మన్త్రికపిషలేనిశ్చయః-మన్త్రిబూ||లేపవమేవ.

యతః||శ్లో||స్తృతిశ్చవరమార్థేషువితరోజ్ఞాననిశ్చయః|| దృఢతామ
ప్రగృహ్యస్తృతిమంత్రణఃపరమోగుణః|| తథాచ|| సహసావిదధీతనక్రియా
మవివేకఃపరమావదాంపదం||వృణుతేహేవిమృశ్యకారిణం గుణలుప్థాస్స
యమేవసమృదః||

౧౨

హిహోవదేశ-సంధిర్నామం.

వా|| ప్రద్యేవయదీదానీవ స్త్యక్ష్యనసంక్రియతేతదాసంధాయగవ్యతాం.
యతః|| యశ్చవ్యపాయాశ్చత్వారోఽర్దిష్టాస్సాభ్యసాధనే। సం
భ్యామాత్రంఫలం తేహంసిద్ధిస్సామిష్ట్యసన్ధితా॥

వా || రాజాహకథమేవంసత్వరంసంభవతి - మంత్రీబూతేదేవన
త్వరంభవివృతి.

యతః|| యశ్చటవత్సుః భేద్యోమన్సంధానశ్చమర్షకోభవతి। సుజ
నస్తుకనకఘటవద్దుర్భేద్యశ్చాసుసంధేయః॥ అవరంవ॥ అజ్ఞస్సుఖమారా
భ్యస్సుఖతరమారాభ్యతేవిశేషజ్ఞః । జ్ఞానలవదుర్విదగ్ధం బ్రహ్మపినరంన
రంజయంతి॥

వా || విశేషతశ్చాయంసగ్రజ్ఞో రాజానర్వజ్ఞో మంత్రీవజ్ఞాతమేతన్న
యాపూర్వం మేఘవర్షవవనాత్తత్రౌతకార్యసందగ్ధనాచ్చ॥ యతః॥
జ్ఞో|| కర్మానుమేయాస్సర్వత్రపరోక్షగుణైర్వతయః। తస్మాత్పరోక్షవృత్తి
సాంఫలైఃకర్మవిభావయేత్॥

వా|| రాజాసంఖ్యుత్తరోత్తరేణయథాభిమతమనుష్ఠీయతాం- ఏత
న్సంక్రయత్వాగృహ్యోపహామంత్రీమన్తాసంతరంచలితః - తతఃప్రణిధిబ
శేనాగత్యరాజ్ఞోహిరణ్యగర్భవ్యవేదితం దేవనద్దింకతుకం మహామంత్రీ
గృహ్యోస్త్యగ్మీచ మాగచ్ఛత్ రాజహంసాబూతే మంత్రకౌచునస్సం
బంధినాకేనదిత్రాగంతవ్యం సర్వజ్ఞోఽహస్యాహ దేవశక్కా-స్పదమే
తత్ - యతోమహాకయోసామూరదగ్ధీతథవాక్థిరియంమందమతీనాం
కదాచిచ్చుక్తైరవక్రయతే॥

తథాహి|| జ్ఞో || సరసిబహుకస్తారాచ్ఛాయేక్షణాత్పరివర్జితఃకుము
దవిటపాన్వేషీహంసానిశామవిచక్షణః॥ సదశతిపునస్తారాశంకీదివాపిస
తోర్మలఃకుమారకచకితోలాకస్సత్యైవ్యపాయమవేక్షతే॥ దుర్జనమాపిత
మనసస్సుజన్మపినాస్తీకశ్వాసః। బాలఃశాయసదగ్ధోఽభ్యపిపూతృప
రంభుజై-॥

వా || విద్యేయథాశక్తిఃశూన్యభారంతోనహాదాని సామగ్రీనజ్ఞే
క్రియతాం - తథానుష్ఠితేచగృహ్యోమంత్రీవర్గవ్యారాచ్యుక్తవాశేణ

చతుర్థకథాసంగ్రహః.

౯౯

సత్కృత్యానియరాజదర్శనం కారితోదజ్ఞాననేచోపవిష్టః - చక్రవాక
ఉవాచ యుష్మదాయత్రంసర్వంస్వేచ్ఛయోవభుజ్యతామిదం రాజ్యం-
రాజహంసోబ్రూతేపవమేవ- దూరదర్శిబ్రూతేపవమేవైతత్కింత్వదా-
నీంబహుప్రపంచసంఘ్నయోజనం.

యతః॥ శ్లో॥ బుద్ధిమధ్ధేనగృణ్ణాయత్ స్తబ్ధచుంజలికర్మణాః మూర్ఖంభం
దాసురోధనయాథాతథ్యేనవణ్ణికం॥ అన్యచ్ఛ సద్భావేనహరేన్ద్రిత్రం
సంభ్రమేణతుబాంధవాః॥ స్త్రీశ్చత్యాదానమానైశ్చదాక్షిణ్యేనేత
రాజనాః॥

చా॥ తదిదానీంసంధాయగవ్యతాం మహాప్రతాపశ్చిత్రవర్ణారాజాః-
చక్రవాకోవక్తియథా నన్దానంకార్యం తదభ్యుద్యతాం - రాజహంసో
బ్రూతేకతివ్రకారాః సంధీనాంసంభవన్తి గృహోవదతికథయామి శూ-
యతాం.

శ్లో॥ బలీయసాఖియుక్తస్తున్యపోనాన్యవ్రతిక్రియః । ఆవన్నస్సంధిమ
న్విచ్ఛేతుర్వాణఃకాలయావనం ॥ కపాలఉపహారశ్చసన్తానస్సంగతస్త
థా । ఉపన్యాసఃప్రతీకారఃసంయోగఃపురుషస్తః । అద్భుతనరఆదిష్టఆ
త్మాదిష్టఉపగ్రహః । పరిక్రమస్తథోచ్చన్నస్తథావపరధూమణః॥ సంగ
ధావనేయసన్నిశ్చయోదజ్వైతేప్రకీర్తితాః । ఇతిసోదశకం ప్రాహుస్సంధిం
సంధివిదోజనాః । కపాలసన్నిర్విణ్ణేయఃకేవలంసమసన్నితః॥ సంప్రదానా
ద్భవతియఉపహారస్సఉచ్యతే । స్సన్తానసన్నిర్విణ్ణేయో దారికాదానపూ
ర్వకః । సద్భిస్తుసంగతస్తన్నిమైత్రీపూర్వఉదాహృతః । యావదాయః
ప్రమాణంతుసమానాత్ప్రయోజనం । నవ్పత్నైవావివత్నైవాకారజై
ర్యోనభిద్యతే । సంగతస్తన్నిరేవాయంప్రకృష్టత్వాశ్శువన్గవత్ । తథా
వై యస్సన్నికుశలైః కాంచనస్సఉదాహృతః । ద్రవ్యసిద్ధింసమద్విశ్యసంధి
శ్చక్రియతేయతః । నడిపన్యాసకుశలైరుపన్యాసఉదాహృతః । మయా
పుష్పకృతంపూర్వంమమాప్యేవకరివ్యతి । ఇతియఃక్రియతేసంధిః ప్రతీ
కారస్సఉచ్యతే ఉపకారంకరోమ్యస్య మమాప్యేవకరివ్యతి । అయం
చాపిప్రతీకారః రామసుగ్రీవయోరివ ॥ ఏకాథాంసమ్యగుద్దిశ్యక్రియాం

౧౦౦

హితోపదేశే సంకర్షణః.

యత్రహిగచ్ఛతి । ససంహితప్రమాణస్తుసచసంయోగఉచ్యతే ॥ అవ
యోగ్యోధమత్యైస్తుమదర్థస్సాధ్యతామితి । యస్మిన్ప్రణస్తుక్రియతేసస
ద్ధిఃపురుషాంతరః ॥ త్వయ్యేకనమదీయోర్థః సంప్రసాద్యస్తస్సామితి । య
త్రశత్రుఃపణంకుర్యాత్ సోదృష్టపురుషఃస్మృతః ॥ యత్రభూమ్యేకదేశే
నపణేనరిపువర్జితః । సన్ధీయతేసద్ధివిద్భిరాదిప్తస్సఉదాహృతః ॥ స్వపై
న్యేనకుసధానమాత్మాపిష్టఉదాహృతః ॥ క్రియతేప్రాణరత్నార్థంసర్వ
దానాదుపగ్రహః । కోశాంశేనార్థకోశేనసర్వకోశేనవాచునః । శిష్టస్య
ప్రతిరత్నార్థంపరిత్రుషఉదాహృతః ॥ భువాంసారవతీనాంతుదానాదుచ్ఛ
న్నఉచ్యతే । సర్వభూమ్యర్థదానేనభలేనపరభూషణః । పరిచ్ఛిన్నంఫలం
యత్రప్రతిస్కంధేనదీయతే ॥ సకంధావనేయంతం ప్రాహుస్సంధిం
సంధివిచక్షణాః ॥ పరస్పరోపకారస్తుమైత్రస్సంబంధజస్తథా । ఉపహారశ్చ
విజ్ఞేయాశ్చత్వారశ్చైవసంధయః ॥ ఏకఏవోపహారశ్చసద్ధిరేవమతోమ
మ । ఉపహారివిభేదాస్తుసర్వే మైత్రవిపక్షితాః ॥ అభియోక్తుర్భలీయస్తా
దలభ్యాననివర్తతే । ఉపహారాద్యతేతస్సాత్సంధిరన్యోనవిద్యతే ॥

వా । రాజాహభవంతోమహాపణ్డితాఃతదత్రాస్మాకంయథాకార్యము
పదిశ్యతాం-దురదర్శిబూతే-ఆకిమేవముచ్యతే.

శ్లో॥ ఆదివ్యాధిపరీతామైరద్యశ్వోవావినాశసం । జలతశ్చంద్రచపలంజీ
వితంఖలుదేహినాం ॥ తథావిధమతిజ్ఞాత్వాశశ్వత్కల్యాణమాచరేత్ ।
కోహినామశరీరంయోధర్కోపేతంసమాచరేత్ ॥ మృగతృష్ణోపమం
వీక్ష్యనంసారంక్షణభంగురం । మజవైస్సంగతం కుర్యాద్ధర్మాయచసు
ఖాయచ ॥

వా । తస్మత్సమ్యక్తేనతదేవక్రియతాం ॥

శ్లో॥ అశ్వమేధసహసాణిసత్యంచతులయాభృతం । అశ్వమేధసహ
స్సాద్ధిసత్యమేవాతిరిచ్యతే ॥

వా ॥ అతస్సత్యాభిధానదివ్యపురస్కరయోరవ్యసయోర్భూపాల
యోఃకాఞ్చనాభిధానసద్ధిర్విధీయతాం-సర్వజ్ఞోవదత్యైవమస్తు- తతోప
స్తావిహారాదిదా సమస్తీదురదర్శిపూజితః ప్రహృష్టమనాశ్చక్ర వా

చతుర్థకథానంగ్రహః.

౧౦౧

కంగృహీత్వా మయూరస్య రాజ్యస్సమీపంగతః తతచిత్రవర్ణనరాజ్ఞా
సర్వజ్ఞో గృభృవచనాద్భుమమానదానపురస్సరం సంభాషితః తథావి
ధంసంధింస్వీకృత్య రాజహంసనమీపంప్రస్థాపితః - దూరరర్కీబ్రూతే
దేవసిద్ధం నస్సమీహతమిదానీం స్వప్థానమేవవింధ్యాచలం వ్రతగమ్య
తాం - అథసర్వేస్వప్థానంప్రాప్యమనోభిలషితఫలంయథామఖమనుభ
వన్తీతివిష్ణుశర్మణోక్తం - అవరంకింకథయామితదువ్యతాం - రాజపు
త్రాడోమః ఆర్యశ్రీమత్ప్రసాదాత్సకలరాజ్య వ్యవహారాజ్ఞంజ్ఞాతంతత
స్సుఖనోభూతావయం - విష్ణుశర్మోవాచ - యద్యప్యేవంతథాపిఅవరమ
పీదమస్తు.

శ్లో ॥ సద్ధిస్సర్వ మహీభుజాంవిజయినా మస్తుప్రమోదస్సదా సంత
స్సమృధిరావదస్సుకృతినాంకీర్తిశ్చిరంవర్ధతాం ॥ నీతిర్వారవిలాసినీవసత
తంవత్సన్ధిలేరాజతాం భూమిర్చారవతీతదర్శిసహితా భోగాయన సై
వ్యతాం ॥

హి తో ప దే శ స్స మా ప్తః.

శ్రీకృష్ణార్పణమస్తు.

